

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH
INFORMACÍ

54E

5044/

Roč 39. 1993 0-1-6

Rada 6

1

PV 000 423/98

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA AGRICULTURAL ECONOMICS

NÁRODNÍ KNIHOVNA

1000300482

0XVIII-3e

1

ČÍSLO 39 (LXVI)

ROK 1993

ISSN 0139-570X

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD
SLOVENSKÁ AKADEMIA PŮDOHOSPODÁRKÝCH VIED

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

AGRICULTURAL ECONOMICS

VOLUME 39 (LXVI)

REDAKČNÍ RADA - EDITORIAL BOARD

Předseda - Chairman

Ing. Vladimír J e n í č e k , DrSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Členové - Members

Ing. Gejza B l a a s , CSc. (Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Ing. Juraj C v e č k o , CSc. (Agris, Bratislava, SR)

Doc. ing. Josef F o j t l , CSc. (Praha, ČR)

Prof. ing. Félix H u t n í k , DrSc. (Bratislava, SR)

Ing. Karel J a n o t k a , CSc. (Region odboru MZ ČR, Pardubice, ČR)

Ing. Josef K r a u s , CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Doc. ing. Jaroslav M a c h , CSc. (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Prof. ing. Zdeněk P o d ě b r a d s k ý , CSc. (Výzkumný ústav živočišné výroby, Praha - Uhřetěves, ČR)

Ing. Bohumil P r o u z a , CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Doc. ing. František S t ě l e č e k , CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

Prof. ing. Karel V i n o h r a d s k ý , CSc. (Vysoká škola zemědělská, Brno, ČR)

Prof. ing. Jozef V i š ň o v s k ý , CSc. (Vysoká škola poľnohospodárska, SR)

Vedoucí redaktorka - Editor-in-Chief

Mgr. Alena R o t t o v á

CZECHOSLOVAK AGRARIAN FOREIGN TRADE AND MARKET PROTECTION

JENÍČEK V., Research Institute of Agricultural Economics, Praha

Czechoslovak agrarian foreign trade and market protection

Zeměd. Ekon., 39, 1993, No. 1, pp. 1-16. - summaries in en, cz

This article describes the present problems of Czechoslovak agricultural foreign trade, its structure and prospects, protection of the Czechoslovak agricultural market and international aspects of market protection in linkage to GATT and European Communities.

Czechoslovak agricultural foreign trade, protection of Czechoslovak agricultural market, GATT, EC, analysis of relationships

The international market with its worsening conditions of foreign trade, sales problems and complicated price development is at present influenced by three specific factors which are likely to continue their existence also on a long-term perspective.

PROBLEMS OF CZECHOSLOVAK FOREIGN TRADE

The international trade in agricultural and food products is influenced above all by the fact, that a large number of countries strive for the growth of the level of food provision from their own production while the commodity flows are shifted from the sphere of traditional production to the sphere of consumption, producer stocks of commodities increase and producers try to market these unsold increasing stock at the cost of financial loss. In addition, the traditional exporter tries to hold his position in the foreign market. Such a typical trend of the current international agricultural market leads to a price decrease due to the growth of unsold stocks, and to an opportunity of imports at a lower price because the stocks are sold off from time to time at very advantageous prices.

Another dominant factor influencing the agrarian market is the growth of relative surplus food production in the developed market economies which leads to their export expansion accompanied by the fight for market acquisition and by increasing

is prevented indirectly in these countries as a result of export bounties in industrialized countries.

The export expansion of West European countries, particularly of the EC member countries, has imposed a third factor on the international agricultural trade consisting in the detachment of export and import prices from production and marketing costs of the majority of decisive commodity categories.

All these factors lead to the deformations of foreign markets of agricultural and food products, they have decisive impacts on the development of the Czechoslovak agrarian foreign trade, enhanced by the breakdown of the market of the former Council for Mutual Economic Assistance, price liberalization, Czechoslovak currency devaluation, changes in subsidy policy, foreign trade liberalization, agriculture transformation, etc.

The Czechoslovak agrarian and food production complex developed in past in the economic environment where the demand usually exceeded the supply. In recent time, however, a radical change due to changes in subsidy policy, to the growth of input prices, the great rise of consumer prices and other reform measures has taken place which has caused great sales problems in numerous products. This means that without an important change in the inland structure of agricultural and food products production and consumption the only solution to this problem will be the exports of surplus production.

This applies particularly to the cattle products where the policy of full selfsufficiency was practised in the past regardless of high production costs, inconvenient production allocation, low labour productivity, ecological aspects, etc. Hence the problems of basic development trends in the world agricultural markets are highly pressing which can be an important clue of contemplations about possibilities of Czechoslovak agricultural surpluses exports in regard of acceptable objectivity indicators.

The core of the profitability evaluation of agricultural exports problem lies in the detachment of prices in international markets from inland price structures and production costs. These facts being taken into account, there is no other way of assessing the profitability or nonprofitability of agricultural and food product exports than on the basis of relations between inland producer prices and foreign trade prices, that means average export and import prices, world exchange prices or prices of the most important markets.

It can be stated on the basis of the characteristics of base factors influencing the Czechoslovak foreign trade in agricultural and food products that in spite of its very complicated situation the Agrarian and Food Production Complex plays a very important role with respect to the external economic relations. It is not possible to abandon agricultural exports because of the worsened balance of payments of the Czechoslovak foreign trade (e.g. resulting from the replacement of clearing payments among the former CMEA countries by hard currency payments) and also to the generally great import demands of the CSFR economy. On the contrary, credit,

subsidy, tax and price policy should be aimed at the establishment of pro-export climate and at export stimulation. The Agrarian and Food Production Complex export produces the sources of prompt hard-currency cash while the production of agricultural and food products has relatively small requirements for imported energies, raw materials and semi-finished products. In this case, export commodities are produced without irreversible exploitation of the inland natural resources.

However, the current commodity structure of Czechoslovak agricultural exports has completely lost its former, considerably specialized profile, it does not follow the criteria of profitability providing of comparative advantages and good commodity prospects. It only reflects to a great extent the balance surpluses (of available commodities) lacking any substantiating export conception. In these circumstances, a major part of Czechoslovak agricultural exports is unprofitable to a variable extent.

The commodity structure of Czechoslovak agrarian exports cannot be taken as reasonable, particularly because it is formed by the balance surpluses impact; their marketing in form of exports is often considered as an extreme acceptable solution in regard of the completely different cost parameters in the CSFR in comparison with the countries determining trade conditions of the international agricultural market. This way of export funds forming is quite inconvenient, mainly due to the fact that we are being included into the category of countries with advanced agricultural production through our export profile, and these countries, where the labour productivity in animal production is high being based on the best technical and economic performance parameters and on low costs per production unit, attain comparative exports advantages even though their feed balance is covered to a great extent by concentrate feed imports. Hence it can be stated that the Czechoslovak export structure approaches the export structure of these countries in its profile; but it does not meet the effectiveness requirements. The base conditions for reaching comparative advantages from such export orientation cannot be fulfilled in this country as the cost parameters of animal products are higher by the order than in developed countries which determine the conditions in the international market of animal products in a decisive way. Unlike some sectors of crop production, the labour productivity in the Czechoslovak animal production does not allow for effective exports of animal products. In addition, meat and meat products, milk and dairy products are such commodities, the price levels of which have largely been deformed by subsidies and different interventions taken by the governments and/or supranational institutions. This unfavourable development of the Czechoslovak agrarian exports structure can be documented by the situation in 1991, when the quantity and value growth of exports depended on the export of the above-mentioned commodities to a great extent (slaughter cattle, slaughter poultry, dairy products, table eggs).

The base problem of the Czechoslovak export of agricultural and food products lies in general in its low economic effectiveness with its still decreasing tendency.

External factors limiting the economic effectiveness of the Czechoslovak agricultural and food commodities export are particularly these:

- disproportion between supply and demand in the international food market, competition growth, protectionism, customs policy of importing countries, growth of the network of tariff and nontariff barriers;
- price fall, stagnation or growth not corresponding to production costs in the base agricultural markets, detachment of prices of the foreign trade in agricultural and food products from their production costs as a result of the almost universal government interventions in the prices of agricultural products and inputs, in the prices of the agricultural foreign trade or in distribution systems;
- collapse of international agreements concerning agricultural products, lack of control of the world or regional agricultural market on the part of competent international institutions;
- biological character of food production, limited possibilities of flexible reactions to the world or regional market situation.

Internal factors influencing negatively the economic effectiveness of the Czechoslovak agricultural export are in a long-range perspective as follows:

- lower labour productivity in the Czechoslovak agrarian sector in comparison with developed countries which influence the trade conditions in international markets to a decisive extent, higher energy requirements and high production costs of exported products of the Czechoslovak Agrarian and Food Production Complex (AFPC);
- low technical and technological level of the Czechoslovak AFPC in comparison with developed countries;
- backwardness of proexport-oriented branches with outdated production capacities;
- small flexibility and lack of promptness to supply necessary inputs, subsidiary materials and packages, machines and equipments manufactured by inland industries;
- low quality of agricultural commodities, lack of promptness on the part of agricultural primary producers to adapt themselves to quality requirements of export products;
- increasing problems related to price liberalization and implementation of further reform measures taken within the Czechoslovak AFPC;
- ecological problems reflected in the quality of primary products used for food production;
- low level of cooperation with foreign partners;
- the development of the export commodity structure not meeting the demands of economic effectiveness.

One of possible solutions to these problems is to export such products, the production costs of which are lower in Czechoslovakia than the realized export

prices, and/or producer prices which are in Czechoslovakia below the level of the base markets. The core of this problem is, however, that the Czechoslovak export assortment is not by far formed as to be consistent with this criterion, particularly due to the fact that as to the export structure a dominant role is played by product surpluses. Another important shortcoming of the Czechoslovak agrarian export is a decrease in the economic effectiveness of numerous products exports in dependence on the degree of their finalization, that means the costs of product finalization are higher than those in the countries which determine price levels in the base market in a decisive way.

The generally low effectiveness of the Czechoslovak export of agricultural and food products could be removed by technological modernization of the export foods production capacities; at the same time material and energy requirements should be reduced, competitive environment should be gradually created and prices should approach the external ones.

A categorical postulate for the Czechoslovak agricultural export in regard of the growth of its effectiveness is to transform the commodity structure in order to establish its specialization profile, to strengthen all forms of cooperation with West European developed countries, to take measures stimulating the quality growth of exported products, to decrease production costs of export funds, to improve all forms of marketing, to provide better information, to exclude competition and to have the perfect market knowledge.

Nowadays, the Czechoslovak agricultural export is at a very complicated stage of its development. The only way of penetration to the international market is to concentrate necessary means into selected export industries. The base causes of the low effectiveness of the Czechoslovak agricultural export are the ineffective and useless spectrum of the Czechoslovak export assortment of agricultural and food commodities, incessant search for new export products, and on the other hand abandonment of the positions attained in the world market in past, losses due to an inferior position of our exports in the markets in which we influenced market conditions and prices in a decisive way in past. At present, the Czechoslovak agrarian export does not reach the rate of developed countries export profitability due to the worse production parameters. However, this fact should not lead to elimination of all these products from the export assortment. It is necessary to establish such production and marketing conditions that will stimulate the growth of export effectiveness.

The commodity structure of the Czechoslovak import of agricultural and food products is much more diversified if compared with the export; it is to note that 30 to 35 % of imports are agricultural commodities which are not used for food production (cotton, wool, hides, etc.). The proportion of foods in the total Czechoslovak agrarian imports is about 36 % and the proportion of commodities for food production is less than 17 %. The commodities of the tropical and subtropical zones, that means noncompetitive items, represent about 20 to 25 % of the volume of the Czechoslovak import of agricultural and food products.

While in the sixties the Czechoslovak agricultural import included mostly products necessary to provide for the population nutrition, i.e. cereals, meat, oils and fats, at present the proportion of these competitive products has decreased to 8 to 10 % of total imports, and the decisive proportion is represented by noncompetitive commodities, namely tropical and subtropical fruits, oil cake and meals, coffee beans, cocoa beans and tea, oil seeds and fats, tobacco and tobacco products. The proportion of meat and meat products in the Czechoslovak agricultural import decreased to 5 %, the proportion of cereals dropped to 2 %, that of oils and fats to 9 % and that of oil seeds to less than 6 %.

The proportion of concentrated protein-rich feeds in the structure of the Czechoslovak import of agricultural and food products used to be high, which was related to the development of animal production. As to its value, the most important commodity aggregation within the Czechoslovak agricultural import has recently been fruits and vegetables, the proportion of which in the total import ranges from 25 to 30 %. Fruits, vegetables, fruit and vegetable products and ready-to-cook products are the category of products which imply most problems of the Czechoslovak agricultural import. Alcoholic and nonalcoholic beverages are an important commodity category in the structure of the Czechoslovak agricultural import (their proportion makes about 7 % at present).

A brief review of the main import items shows that the greatest attention should be paid particularly to the category of feeds and fresh fruits even though the fruits of the tropical and subtropical zone represent a major part of imports in this category. A high quantity of competitive kinds is imported in the category of fresh fruits, which could be substituted by our own production in future. A similar conclusion can be drawn for the category of feeds; here the proportion of imports in the total consumption can be reduced through reasonable consumption of concentrates and wider use of pasture management of cattle.

As a result of price liberalization, internal convertibility of the Czechoslovak crown, rise of food prices or increasing quality disproportions in relation to foreign producers, there is a possibility of rapid penetration of foreign commodities to the Czechoslovak market as a part of the agricultural import, neither will the massive protection of our market be sufficient enough. The competition of foreign producers in the Czechoslovak inland market evokes great problems, related particularly to the production and sales of starch- and sugar-making industry products, meat and meat products, dairy products, fats and oils, fruits and vegetables of our climatic zone, textile plants, wool, etc. If these as well as other products are to become more competitive in the inland, and particularly in the foreign markets, it is necessary to improve considerably the level of domestic producer protection, but at the same time it is needful to decrease largely production costs, to improve product assortment, quality, presentation and safety. This applies particularly to products from the sphere of cattle rearing, to fats and oils, and also to other highly finalized products in which the difference in production costs and quality between the inland and foreign provenance is most marked.

On the contrary, smooth consumption, and/or smooth formation of export funds from imported raw materials, depend on reasonable import quantities of fruits of the tropical and subtropical zone, of sea and canned fish, tobacco and tobacco products, vegetable oils and oil seeds, rice, tee, coffee beans, cocoa beans, spices, etc.

The competitiveness of the Czechoslovak AFPC will also depend more and more on imports of indispensable fertilizers, protective chemicals, high-tech machines and equipments, feed mixture ingredients, highly efficient breeds of farm animals, high-quality seeds and planting stock, biofactors, etc.; this must be reached while the import quantities of these products should possibly be limited, and all import barriers should be eliminated.

MARKET SUPPORT AND THE CZECHOSLOVAK AGRARIAN FOREIGN TRADE

The international agrarian market, with its permanently deteriorating sales opportunities and complicated price development, is at present influenced by specific factors which will also play their role in future.

Firstly, the growth of selfsufficiency in a majority of developed countries, and/or the provision of foods mainly from their own sources, is reflected in the foreign trade in agricultural and food products, and it is accompanied by accumulation of great producer stocks and by producer efforts to market these unsold stock often even at the cost of great losses.

The growth of relative overproduction (while a part of the world population is starving) leads to export expansion, accompanied by the fight for maintenance and extension of markets particularly on the part of solvent buyers and deformation of value relationships in the world agricultural market.

Export expansion of West European countries, particularly of the EC countries, has imposed on the international agricultural trade another profound deformation lying in the detachment of export prices from production costs, which applies to products similar to those included in the Czechoslovak food export.

The effects of the above-mentioned external factors are enhanced by the breakdown of the former CMEA market.

In the European Agreement between the EC and the CSFR, reciprocal quantity concessions for the export of agricultural and food products have been agreed on, including preferential customs rates or countervailing duties. We cannot rely, however, on considerably greater opportunities for the Czechoslovak export to the EC because the greatest advantage consists in the fact of the association itself. A higher volume of traded products could reasonably be achieved only after reciprocal trade barriers (duties, nontariff measures) have gradually been removed, and at the same time the quality level of the Czechoslovak agriculture is expected to increase.

The exchange rate of the Czechoslovak crown with respect to hard currencies is an elementary tool of the balanced development of external relations. An additional import duty, that means a fiscal measure taken to protect the balance of payments, has been imposed for a transient period in relation to the introduction of internal convertibility of the Czechoslovak currency and to Czechoslovak import liberalization.

The rate of this additional import duty was gradually decreasing and at present it amounts to about 10 - 15 % of the customs value of the commodity.

It was also necessary to take a measure restricting the import of agricultural and food products as a result of the dominance of inland supply over demand. Therefore, pursuant to the GATT Article 1a of the Common Argument of Trade and Duties, import quotas were imposed in 1991 on important products to reduce the pressure of subsidized agricultural and food products of foreign provenance at penetrating to the CSFR market. These products include particularly butter, beef, rapeseed oil, rapeseed, molasses, potatoes, starch, glucose and its sirups, margarines and wine of fresh grapes.

Export licences for the export of agricultural products regulate the final use of primary products.

In 1992 tariff rates were restructured to protect agricultural and food production and customers. Tariff rates were increased by 15 to 28 % in those agricultural products that are traded in greater quantities (e.g. slaughter cattle, pigs, sheep, poultry and products from slaughter animals, dairy products, grapes, cereals, rice, vegetable fats and oils, sugar and wine). But this overall increase in the tariff protection is insufficient with respect to high rates of agricultural product subsidies particularly in the EC countries.

A system of countervailing is used for selected items; its principle is to equalize the difference between the potential import price and the level of market entry price aimed at relative protection preventing imports and at development of economic pressure toward producers, responding promptly to changes in the potential import price and in the market entry price. These items had to be released from GATT commitments to apply this system which has been in effect since January 1992. In spite of all these measures the competitiveness of Czechoslovak agricultural products is limited. Not even the Czechoslovak currency devaluation, a very important pro-export measure, was a sufficiently efficient stimulus. The problems are not only the high Czechoslovak costs of the agricultural and food production, but also the governmental aid in European countries protecting their agriculture by tariffs, countervailing changes, etc.

In the structure of agricultural product export in 1991, a major proportion was represented by exports of technological surpluses of agricultural products which were bought by the Market Controls Fund to stabilize the inland market (bread-making wheat, cattle, milk and dairy products). Hence the present structure of the Czechoslovak agricultural export has lost its historically specialized profile.

The proportions of traditionally exported and in the past economically interesting commodities are lower, and the Czechoslovak export assortment presents more and more a picture of the aggregate of balance surpluses because the structure of the agricultural and food product export does not follow the profitability criteria and is not aimed at achieving the comparative advantages.

Products with good export prospects include above all beer and brewing raw materials, spirits, freshwater fish, elite seeds, planting stock and some low-volume products and specialities, forest fruits and berries, game, feathers, etc.

The expansion of agricultural product exports is not very much realistic in the nearest future, in a longer-range perspective only if the cost rate of the Czechoslovak agriculture and food industry is adapted to the level of developed countries where the agrarian policy passes the stage of re-evaluation and where the conditions of farmers will become harder and harder in the process of the integration opening of the agricultural market, however. This reality does not apply to the Czechoslovak export only but also to the development of the agricultural and food production for the inland market, where the demand for foods will be influenced substantially by the price level.

A change in the external effect on the Czechoslovak agricultural production and export ensues to a great extent from the results of the GATT Uruguay Round negotiations; their success depends on an agreement in the sector of agriculture expecting a massive reduction of agricultural subsidies which lead to the deformation of the world agricultural market and create barriers in the international agrarian trade.

Hence important changes can be expected to take place in the agricultural policy of the EC and other European countries, consisting in the reduction in the internal price level including guaranteed ones, and in the less massive market protection.

These steps are likely to be agreed on by the GATT negotiations in future as part of the proposed principles of economic policy:

- reduction of agriculture support through high prices,
- reduction of the inland market protection (to a smaller extent than in the case of price reduction),
- increase of the role of the direct deficiency payments as a tool providing for certain (differentiated) income parity of agriculture (the volume of these payments will actually be adequate to the reduction in the product subsidy volume),
- increasing role of acreage nonuse programme.

The overall removal of trade barriers and subsidy reduction in agriculture will bring about a certain price rise in the international markets even though the swings of price movements will be differentiated for the various products, and it may be expected that this will create better conditions for the realization of Czechoslovak agricultural products in the world market.

A comparison of the Czechoslovak export quantities of staple agricultural products between the years 1991 and 1990 documents their growth in slaughter cattle, slaughter poultry, table eggs, dairy products including butter and flour, its value for physical quantities being about 150 % and the fco value representing the growth by almost 250 %.

The main reason of export increases were the changes in food prices reflecting the quantitative drop of demand with subsequent savings crisis.

The achieved export value in 1991 was influenced by the devaluation of the Czechoslovak currency (by about 60%) and by the increase in world prices (by about 10 to 15 %) while the territorial and currency structure changed. In spite of these circumstances, the export of a majority of agricultural products continued to be highly unprofitable because the world prices are dumping ones (associated with massive export bounties), and they are influenced by great surpluses in the EC countries, in Poland and Hungary.

Unfortunately, the growth of export quantities in 1991 did not bring about the spreading of the Czechoslovak agriculture and food industry products into the markets of European industrialized countries because it mostly consisted of beef and dairy products exported to the Middle East countries.

Import restrictions and subsidies paid in the inland market in the sector of agriculture deform the trade in agricultural products and result in overproduction while export bounties eliminate successful producers from the processes of the international division of labour. The present circumstances prevent the countries with favourable soil and climatic conditions and adequate potential to benefit from their comparative advantages in the international markets in relation to the regions with worse production conditions; this is because the competitors in the world market are not the farmers themselves but the finances from the state budgets released to support agriculture. In this connection the position of Czechoslovakia can be taken as the „adaptation" one because (bound by a number treaties) Czechoslovakia cannot decide voluntarily on the protection of its own agricultural market.

In fact there are two specific commercially political exceptions for agriculture. These are the tools controlling the access to the market (import restrictions) and the tools influencing significantly the competition between agricultural exporters (export bounties). All measures which influence the opening of market to imports and the competition of exporters should be subjected to the following stricter and more effective principles applicable in the sector of agriculture:

- easier access to the market provided e.g. by the reduction of import restrictions;
- improvement of the conditions for assertion of competitiveness through the more disciplinary application of direct and indirect subsidies and other measures which influence directly or indirectly the trade in agricultural products including gradual reduction of negative impacts of these measures and amendment of their causes;

- minimization of negative impacts of control veterinary regulations, phytosanitary regulations and similar legal rules concerning the trade in agricultural products with regard to single international arrangements.

Four categories of problems are of priority importance in regard of the trouble-free operation of the international agricultural trade. These are:

- inland and export bounties paid by participant countries;
- external protection of inland market;
- nontariff trade barriers in the field of veterinary and phytosanitary regulations;
- specific position of developing countries.

The countries with largely subsidized agriculture are concerned about their national food security (Japan, Switzerland). The principles of market control will determine base proportions and flows of the world agricultural trade in future which will feed back to production. The agreement about a „substantial“ decrease of subsidies and protectionism shows that the radical attitudes of the USA and of the Cairns Group have dominated over the less radical attitudes of the EC and Japan. In addition, the United States have presented a proposal for „tariffication“ of all customs duties which regulate the international agricultural trade. This proposal means in practice that import quotas, variable countervailing import duties and similar tools will be reduced to a common denominator, equivalent tariff rates, to provide for their mutual comparison and to create conditions for their actual reduction, and/or removal. The rate of protectionism would be determined more or less explicitly as a difference between the inland and world price of the product. The weak point of this proposal is that the trade in some products (e.g. sugar) is monopolistic to such a degree that the world price loses its position of an objective criterion.

A reduction in production subsidies in the agriculture of the developed countries will bring about certain social problems as it will make yet other producers to leave some sectors of agricultural production, eventually it will result in a decrease of their incomes. In this connection, the problems of separately issued measures supporting farmers' income were mentioned, which must not, however, promote a further growth of production nor the growth of international trade in products difficult to be sold.

The United States aim at achieving the abolishment of all restriction in the agricultural products trade in a relatively short time putting emphasis on these three factors:

- gradual abolishment of all import restrictions in the agricultural products trade;
- abolishment of agricultural subsidies including measures directly or indirectly influencing the trade;
- harmonization of veterinary and phytosanitary measures.

As formulated by the U.S.A. representatives, the implementation of these measures should be finished within ten years when all categories of subsidies should be abolished. It is evident that this proposal represents a radical change in the U.S.A. attitude and it is based on the assumption that the American agriculture is able to benefit from comparative advantages.

A two-stage procedure is proposed. Firstly, it is recommended to unify opinions concerning the definitions and rates of agricultural subsidies, secondly a time schedule of their abolishment should be proposed. Here the OECD conception of determination of subsidy levels by means of producer and consumer subsidy equivalents (PSE and CSE) can be mentioned. By the U.S.A. opinion, this method could be used on condition that it is applied on a wide scale, that means direct income transfers and food aid payments which do not influence the production would be exempted from these measures. After that, national programmes of subsidy restriction could be negotiated and approved.

By the opinion of the U.S. representatives, such orientation of negotiations could result in an easier access to foreign markets. Their opinion is based on the fact that their country has achieved comparative advantages in products of plant origin (maize, wheat, soybeans) and it will benefit from export bounties abolishment in the other countries. On the other side, if the U.S. subsidies and trade restrictions in animal production were abolished, it would deform the competition conditions in the U.S. market and the U.S. retail prices for domestic consumers would fall.

The so called Cairns Group also pushes for agricultural product trade liberalization. This group was founded in 1986 in the Australian town of Cairns by thirteen „no-subsidy countries exporting agricultural products“ to formulate jointly their concerns and to assert them more vehemently. The members of this group are middle-sized to small exporters with agricultural orientation whose share in the world trade in agricultural products is about 22 %. The group was established as a reaction to the increasing competition between the USA and the EC as to the extent of export bounties. The Cairns Group countries are convinced that they are the ones most affected by the unfair commercial practices of large producers and exporters. None of these thirteen countries wishes nor can allow to subsidize export in the same amount as the other countries. The proposal of the Cairns Group has three stages. In the first stage, all production subsidies influencing export and trade policies are to be reduced as fast as possible. In the second stage, coordinated and gradual abolishment of all interventional measures deforming international agricultural trade is proposed. This should be a content - and time-coordinated process, the starting calculations being based on a global economic indicator, the so called producer subsidy equivalent (PSE). In the third stage, multilateral treaties and agreements would be negotiated and approved to set rules for the prevalently liberalized agrar trade.

Canada also presents their own ideas. The Canadian representatives criticize the approach grounded mostly on the product base and they speak of the necessity to

include into calculations all products and all trade-deforming measures. Following goals should be achieved:

- removal of all subsidies regulating the trade;
- equal commitments and equal rights for all partners;
- the use of an indicator which summarizes all support measures and all trade restrictions, including the „trade distortion equivalent“ (TDE);
- approval of a commitment that no trade-regulating measures shall be taken nor any trade-regulating subsidies shall be introduced;
- stricter commitments that nontariff trade barriers (technical norms, standards, etc.) shall not be used to restrict the trade.

The TDE indicator should be based, by the Canadian opinion, on the PSE conception used in the OECD. This indicator should, however, be cleared from all those measures which are neutral, as agreed on generally, regarding production and, through their consequences, also regarding trade (e.g. income transfers). The subsidy rate qualified in this way should be reduced by a given percent by all committed parties within five years, both on the aggregate scale and in the commodities. The TDEs could be used for calculations in those countries which reduce their production effectively and where direct or indirect income transfers are practised.

The officials of the European Community take the supply and demand equilibrium as a prerequisite of broadly conceived and balanced reduction of import restrictions and as a step to establishment of more fair competitive conditions. The EC proposals are in fact aimed at a synchronized abolishment of inland subsidies, and on the other hand they defend producer subsidies. They recommend to maintain certain subsidies so that the minimum level of agricultural production will be preserved.

Austria and Switzerland together with Japan and some other sympathizer countries are of an opinion that the agrar sector has to fulfill a number of other tasks which are not related to nutrition provision only.

It can be seen that in many countries the trade in agricultural products is considered to be a very important problem and that there is a close relationship between agricultural policy measures taken on a national level and international trade in agricultural products. All presented views document the readiness to promote the agricultural trade liberalization. It is also admitted accordingly that it is necessary not only to set better principles of this trade but also that all efforts should be related to evocation of changes in national subsidy systems. There are quite different positions to be held in this process which reflect the fully legitimate effort to protect one's own interests. Some countries are much more interested in a free access to the market, the others consider the maintenance of a certain rate of agriculture protection to be of at least the same importance. These contradictory interests are far from being unsubstantial and they must also be understood with respect to the difficult present conditions of the world economy.

The FAO standpoint is that the stimulation of the world agricultural trade will continue to be limited. The total reduction of subsidies and protection is estimated

to 20 to 25 % within five to six years. This means that the possible impacts of these proposals on the world agricultural market and on world prices will not be extraordinarily great. This development can however be expected in regard of food security:

- world trade in foods should increase along with the growth of world food prices. Export incomes of producers from the countries with low production costs will increase, as well as the import expenditures of the countries with a high proportion of exported food consumption. The profit and loss balance for the individual countries will depend on the structure of their economy and on the adaptability of these economies to market signals, based on changes in world agricultural prices;
- progressive liberalization and weakening role of the governmental control of food market may lead to a decrease in the state-controlled stocks of agricultural and/or food commodities. This decrease in stocks need not be large but nevertheless there arises a question if the private production sector will be able to step into this free space. If not, then the total food stocks will probably decrease;
- reluctance as to the food aid. The agreements themselves need not have negative impacts on food aid but the weakening of the government role can lead in some developed countries to a decrease in surpluses which were a very important source of food aid in past;
- subsidy and protection reduction will also afflict differently developing countries, particularly the least developed ones. However, the mechanism of proposed commitments is rather complicated and will require great bureaucracy.

The situation can also be complicated by the expected rise of agricultural products world prices. It may happen in the developing countries with high percentage of food exports in the inland food consumption that the expenditures on food exports by increased prices will be higher for these countries than under the circumstances when no liberalization was implemented.

The protectionism is aimed at an artificial decrease of world prices which has handicapped food producers in most developing countries and pushed down the level of the world realized incomes. It is obvious that in the conditions of stronger protectionism some importer countries gain advantages from low world food prices and that other countries gain preferential advantages as to their access to protected markets. The total profits from the liberalization of the world agricultural market should however satisfactorily compensate for most countries on a global-scale potential partial losses.

Effective participation of the Czechoslovak agriculture in the process of the Pan-European division of labour is one of the priorities: this particularly implies the harmonization of our agricultural policy with the EC common agricultural policy. The base problem in respect of the tools of the Czechoslovak agricultural policy implementation is to determine an optimum balance between the rate of market support and import liberalization. This priority has a decisive foreign-trade linkage

to the external world; not that a great expansion of Czechoslovak agricultural products to foreign markets could be expected in future but the main reason is that it is necessary to create satisfactory opportunities for sales in the inland food market for domestic producers. Even in the conditions of the very much liberalized market, and in case the criteria of effectiveness are taken into consideration, systems measures should enable domestic producers to sell important quantities of their products in the inland market, particularly of those belonging to the category of base foods with usually great transport requirements or which are easily perishable.

In any case, in connection with the signed European Agreement all measures aimed at harmonization of the Czechoslovak agricultural regulations with the mechanisms of the EC common agricultural market are obligatory for us.

JENÍČEK V., Výzkumný zemědělské ekonomiky, Praha

Československý agrární zahraniční obchod a ochrana trhu

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 1, s. 1-16. - res. angl., čes.

Pro realizaci agrární politiky na úseku vnějších vztahů, pro růst dynamiky a pružnosti čs. exportu produktů APK s cílem zvýšení jeho efektivnosti jsou nezbytná tato opatření:

- Podstatně zvýšit produktivitu práce a snížit náklady na výrobu vývozních fondů.
- Zvýšit profesionalitu čs. exportérů, uplatňovat moderní a složitější formy obchodních operací (termínové obchody, vícestranné dohody, kompenzační obchody, obchody typu buy-back či switch a další druhy spekulativních obchodů a „rizikových operací“, progresivního marketinku včetně zapojení investic do reklamy a vývozu na úvěr při participaci bank na riskantnějších obchodních operacích).
- Zvýšit jakost a všeobecnou tržní image čs. vývozních fondů.
- Zvýšit aktivitu svazu výrobců, agrárních komor apod. při koncepčním řešení struktury a objemu exportu produktů APK s důrazem na tvorbu perspektivních vývozních fondů.
- Dosáhnout, aby stát koncepčně přistupoval k aktivnímu zahraničnímu obchodu s ujasněnou komoditní skladbou vývozu (při přechodném nutném vysokém podílu vývozu bilančních přebytků, ale i vývozu „ad hoc“).
- Respektovat základní zásady zahraničního obchodu (využití komparativních výhod, budování pozic na trhu a jejich udržování a inovace).
- Odstranit legislativní těžkopádnost a správní chaos v oblasti regulace zahraničního obchodu.
- Zabezpečit racionální a včasnou distribuci potřebných informací o změnách podmínek na domácím i světovém agrárním trhu a v čs. zahraničně obchodních vztazích.
- Vypracovat tržní řády pro jednotlivé komodity, resp. zákony o komoditách.

- Minimalizovat administrativní náročnost obchodních vztahů např. snížením licencovaných položek ve vývozu.
- V tržních řádech jednotlivých komodit vypracovat a zveřejnit srozumitelný, pružný a spravedlivý mechanismus veřejných soutěží při získávání státem garantovaných výhod (vývozních subvencí, podílu na koncesích a licencích apod.) a mechanismem konkursů podporovat tendence ke koncentraci vývozní nabídky při zachování podmínek konkurence a demonopolizace.
- Aktivizovat účast státu ve vyhledávání výhodných obchodních vztahů a nových účinných forem zahraničního obchodu včetně vzniku podnikatelské infrastruktury v dané oblasti.
- Všechny oblasti regulace agrárního trhu soustředit v jedné kompetentní instituci, která bude pravidelně a ve vhodné formě informovat podnikatelské subjekty o existujících a připravovaných regulačních opatřeních, poskytovat signální informace o možných nevyvážených stavech na agrárním trhu, jakož i zabezpečovat vztahy v rámci mezistátních a mezinárodních dohod.
- Licencemi přednostně podpořit ty exportéry, kteří jsou schopni vyvážet bez státní podpory.
- Při výběru komodit s garantovanými cenami zvážit, zda by nebylo efektivnější stimulovat vývoz výrobků s vyšší finalizací na úkor vývozu surovin.
- V jednáních Uruquayského kola GATT podporovat návrh závěrečného dokumentu směřujícího k likvidaci překážek obchodu, snižování vývozních podpor a redukci přímých výrobních subvencí. Liberalizaci zahraničního obchodu podporovat i v rámci OECD, FAO, UNCTAD. Paralelně s úsilím o rozvoj vztahů s ES a ostatními vyspělými zeměmi iniciovat snahu o vytvoření prostoru pro podstatné rozšíření vývozu do SNS a zemí východní a jihovýchodní Evropy jako stále potenciálně zajímavých vývozních teritorií.

Jednotlivá přijímaná opatření by měla přispívat ke zkvalitnění výrobní struktury a k posílení konkurenceschopnosti čs. agrární produkce a k rozvíjení a podpoře takových činností, které by odpovídaly požadavkům komplementárnosti čs. agrární nabídky v relaci k evropskému trhu.

čs. agrární zahraniční obchod, ochrana čs. agrárního trhu, GATT, ES, analýza vztahů

Authors address:

Ing. Vladimír J e n í č e k , DrSc., Research Institute of Agricultural Economics,
Mánesova 75, 120 58 Praha 2, tel. 627 31 28

K VÝVOJI AMERICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ Z HLEDISKA ZEMĚDĚLSKÉHO ZAHRANIČNÍHO OBCHODU

TVRDOŇ J., Vysoká škola zemědělská, Praha

K vývoji amerického zemědělství z hlediska zemědělského zahraničního obchodu

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 1, s. 17-30. - 5 gr., lit. 6, res. čes., angl.

Článek se zabývá některými výrobními a odbytovými aspekty vybraných výrobků amerického zemědělství. Jsou zde charakterizovány základní výrobní a odbytové tendence v odvětví výroby pšenice, kukuřice, sóje, hovězího, vepřového, kuřecího a krutího masa a mléka. Ve srovnání s dosavadní tradicí v posledních pěti letech se ve stále větší míře rozšiřuje export výrobků živočišné výroby - produktů vysoké exportní hodnoty - na úkor objemných komodit - obilovin a sóje. Efektivnost zahraničního obchodu má přímý vliv rovněž na tržní hodnotu farem a cenu půdy. V obdobích exportně úspěšných se cena půdy zvyšuje a ekonomické postavení farem se upevňuje vzhledem k tomu, že půda v americkém zemědělství představuje více než polovinu hodnoty aktiv a růst její tržní ceny vytváří předpoklady dalšího rozvoje farem.

zemědělství USA, rentabilita, pšenice, kukuřice, maso hovězí, maso vepřové, maso kuřecí, maso krutí, mléko, výroba, odbyt, efektivnost exportu, cena půdy

V období direktivního ekonomického mechanismu bylo základním cílem československého zemědělství zabezpečení soběstačnosti ve výrobě potravin. V průběhu 80. let bylo tohoto cíle dosaženo u některých produktů (maso, mléko, vejce) i s 2 - 4% přebytkem. Vzhledem k tomu, že uplatnění vědeckotechnických poznatků v jednotlivých odvětvích bylo různé (rozsáhlé v chovu prasta, drůbeže, pěstování obilnin, nedostatečné v chovu skotu, pěstování brambor a cukrovky) a přírodní podmínky pro některá odvětví (cukrovka) nejsou příznivé, požadavek vysoké míry soběstačnosti byl jednou z příčin vysoké nákladovosti.

Vzhledem k tomu je za účelovou hranici potravinové jistoty považována 80 - 85% míra soběstačnosti, která podle záměrů federálního agrárního programu bude konkretizovaná konkurenceschopností domácí produkce při uvolnění zahraničního obchodu, aby využitím vnitřních a zahraničních komparativních výhod se dále snížila nákladovost zemědělsko-potravinářské produkce. V této souvislosti je

nezbytné sledovat zejména z prognostického hlediska vývoj zemědělství rozhodujících zemědělsko-potravinářských producentů - Spojených států a Evropských společenství - podrobněji než v předcházejících letech s omezeným významem zemědělského zahraničního obchodu.

Cílem článku je přispět některými poznatky k analýze vývojových tendencí amerického zemědělství.

MAKROEKONOMICKÉ PODMÍNKY ROZVOJE AMERICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ

L. T w e e t e n (1991) soudí, že národní a mezinárodní hospodářství poskytují americkému zemědělství určité důvody k optimismu. Míra inflace, úrokové sazby a směnné kursy v závěru roku 1991 byly pro americké zemědělství příznivé. Federální hmotné rezervy a výrobní přebytky se snížily. Země bývalého Sovětského svazu potřebují potravinovou pomoc a americká ekonomika se dostává z recese. V případě dobré sklizně však tyto faktory nevyvolávají růst cen zemědělských výrobků v roce 1992, avšak jakýkoliv náznak nižších sklizní se projeví ve výrazném zvýšení cen zemědělských výrobků.

Vyplývá to z toho, že ekonomika stále nedosahuje své výkonnosti po pěti letech poklesu (od roku 1987). Podle minulých analýz konec recese měl nastat v závěru roku 1991, avšak průkazné ukazatele stále chybějí. Podle jedné s nejuznávanějších prognostických analýz BCPF (Blue Chip Private Forecast) lze očekávat růst reálného GNP (Gross National Product) o 2,9 %, avšak tempo růstu v závěru minulého roku ukazuje pouze 2,4 %. Předpokládaný růst je však mnohem nižší než tomu bylo ve skutečnosti v osmi předcházejících recesích, v nichž podle míry růstu GPD (Gross Domestic Product) v navazujícím čtvrtletí po skončení recese činil přepočten na celoroční údaje 8 %. Rovněž možnosti makroekonomické regulace v oblasti fiskální politiky jsou omezené. Obvyklé výrazné snížení daní a zvýšení vládních výdajů by vyvedlo hospodářství z recese. Avšak obrovský federální deficit a akumulovaná zadluženost minulých osmi let znehodnocuje možnost fiskální politiky jako hlavního nástroje zahájení ekonomického oživení. Snížení daní a zvýšení vládních výdajů je neúčinné vzhledem k časovému působení těchto opatření, neboť přicházejí pozdě a v případě uplatnění by dále zvýšila rozpočtový deficit. Hlavní řešení spočívá v monetární politice.

Příznivě působí nízká míra inflace. Spotřebitelský cenový index se v roce 1991 zvýšil o méně než 4 %. Nízká inflace pro farmáře znamená nejen stabilní ceny zemědělských vstupů, ale i možnost růstu nabídky peněz a redukcí úrokových sazeb stimulaci ekonomického rozvoje. Prozatím však byly sníženy úrokové sazby krátkodobých směnek. Úrokové sazby dlouhodobých obligací zůstávají vysoké vzhledem k nejisté nízké míře inflace i v budoucím období. Snížení úrokových sazeb krátkodobých a střednědobých úvěrů příznivě ovlivní finanční situaci amerických farmářů, poněvadž úroky jsou jednou z největších položek v rozpočtu farmy. V širokém

měřítka uplatňované nízké úrokové sazby by však během 6 - 12 měsíců mohly vést ke zvýšení inflace a k růstu cen.

Zemědělský export bude podporován rovněž poklesem devizového kursu dolaru vůči ostatním světovým měnám, který se výrazně snížil v roce 1985, stabilizoval se od roku 1987 a zvýšil v první polovině roku 1991. V závěru roku 1991 devizový kurs dolaru opět klesá a předpokládá se, že bude vzhledem k poklesu důvěry v dolar na nízké úrovni, která však umožní růst konkurenceschopnosti amerického exportu na mezinárodních trzích. Střídání vysoké a nízké úrovně devizového kursu je nezbytné pro získání valutových a devizových rezerv významných zahraničních měn a pro zvýšení exportu.

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ AMERICKÉ EXPORTNÍ TRHY

Americký export zemědělských výrobků je orientován do šesti hlavních odbytišť, která se podílejí 70 % na americkém exportu. Jedná se o Japonsko s objemem dovozu z USA v roce 1991 za 7,8 mld USD, Evropská společenství s dovozem amerických zemědělských výrobků za 6,2 mld USD, dále Kanadu se 4,2 mld USD, Mexiko, které importovalo z USA zemědělské výrobky v hodnotě 2,3 mld USD, Jižní Koreu s 2,2 mld USD a bývalý Sovětský svaz s exportem z USA v hodnotě 1,8 mld USD. Ještě v roce 1990 Sovětský svaz z uvedených šesti zemí zaujímal třetí místo s objemem exportu v hodnotě 4 mld USD.

Ve srovnání s rokem 1990 se v roce 1991 objem amerického exportu do uvedených zemí vyjma Kanady snížil. Kanada se z hlediska meziročních změn stává stále důležitějším odbytištěm americké zemědělské produkce.

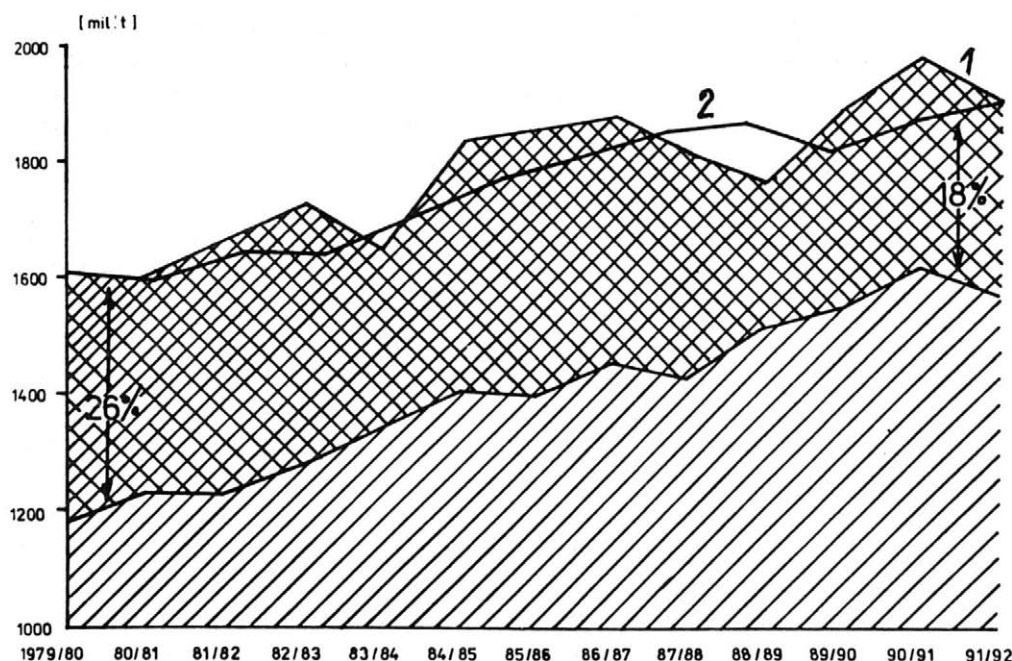
Vliv domácí, ale i světové hospodářské recese na americké zemědělství se projevuje prostřednictvím mezinárodních obchodních vazeb a spojení. Pro americké zemědělství je zvláště významné, co se děje v hospodářství zemí s hlavními trhy amerického exportu, zejména v Japonsku, v Evropských společenstvích a v bývalém Sovětském svazu.

Pro rok 1992 je očekáváno nižší tempo ekonomického růstu v Japonsku a v Německu, avšak vyšší v Evropských společenstvích včetně Spojeného království a rovněž v Kanadě. Předpokládaný růst světového hospodářství v roce 1992 je příznivým jevem pro americké farmáře, je však částečně negován nedostatkem kupní síly v zemích bývalého Sovětského svazu a konkurencí Kanady v zemědělském exportu do dalších zemí. Rovněž rozpočtový deficit a jednání GATT jsou svým vlivem nejistým faktorem v rozvoji amerického zemědělství a jeho exportu. Avšak vzhledem k tomu, že se vládní výdaje na podporu amerického zemědělství v návaznosti na vládní deficit od roku 1986 výrazně snížily, měřeno jak podílem na GNP, tak i na příjmech zemědělství, další redukce vládních programů k úspoře federálních výdajů se pro zemědělství v roce 1992 nepředpokládá. I když jednání v rámci GATT vyžadují redukci cenových dotací v americkém zemědělství až do úrovně 35 % v průběhu několika let, není pravděpodobné jejich uplatňování již od roku 1992.

V souhrnu se v roce 1991 export ve srovnání s předcházejícím obdobím snížil na úroveň 37,5 mld USD. Pro rok 1992 se předpokládá pouze nepatrné (případně žádné) zvýšení amerického zemědělského exportu, který na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let činil 40 mld USD. V posledních patnácti letech vývoj exportu měnil směr vždy po pěti letech.

VÝROBA A OBCHOD OBILOVINAMI A OLEJNINAMI

Výroba obilovin a olejnin svým rozsahem výrazně překračuje vnitrostátní užití těchto produktů a stala se významnou součástí amerického zemědělského exportu. Utváření nabídky a poptávky na světových trzích je pak jedním z nejdůležitějších faktorů, které určují ekonomické postavení zemědělství v rámci americké ekonomiky a ve stále větší míře i ekonomickou situaci amerických farem.

1 - celková produkce - total production, 2 - použití - use

 produkce USA - U.S.A. production ostatní produkce - other production

1. Světová produkce obilovin a olejnin a její použití (mil. tun) - rok sklizně = říjen až září, 1991 a 1992 odhad - World production of cereals and oil crops and its use (mil. tonnes) - harvest year = = October to September, estimate for 1991 and 1992

V posledních deseti letech lze podíl exportu charakterizovat těmito údaji:

- 56 % celkového použití pšenice,
- 38 % použití sóje,
- 25 % použití kukuřice,
- z 10 sklizených akrů jsou 4 akry využity pro export,
- 43 centů z každého dolaru příjmu farmáře za obiloviny a olejniny pochází z exportu.

V průběhu posledních let se světová produkce a její užití vyrovnávají, přesto se zásoby obilovin a sóje zvětšují. Výroba v sedmi z deseti posledních let byla vyšší než užití produkce. Přehledně to dokazuje graf (obr. 1).

Převýšení nabídky se projevuje v poklesu cen. V roce 1986/87 byly ceny o 40 % nižší než v roce 1980/81, kdy nabídka a poptávka byly v rovnováze.

Pro rok 1991/92 budou ceny pravděpodobně pouze o 25 % nižší než v roce 1980/81 vzhledem k tomu, že produkce a její užití budou v roce 1991/92 v rovnováze. Vyplývá to především z klesajícího podílu americké produkce na světovém objemu produkce obilovin a olejin.

V roce 1979/80 činil podíl americké produkce na světové sklizni uvedených plodin 26 %, zatímco v roce 1991/92 pouze 18 %. Rostoucí světová konkurence je vysvětlením amerického zájmu o harmonizaci zemědělské politiky snížením dotací v jiných zemích a rozšířením amerického systému produkční regulace i do jiných zemí.

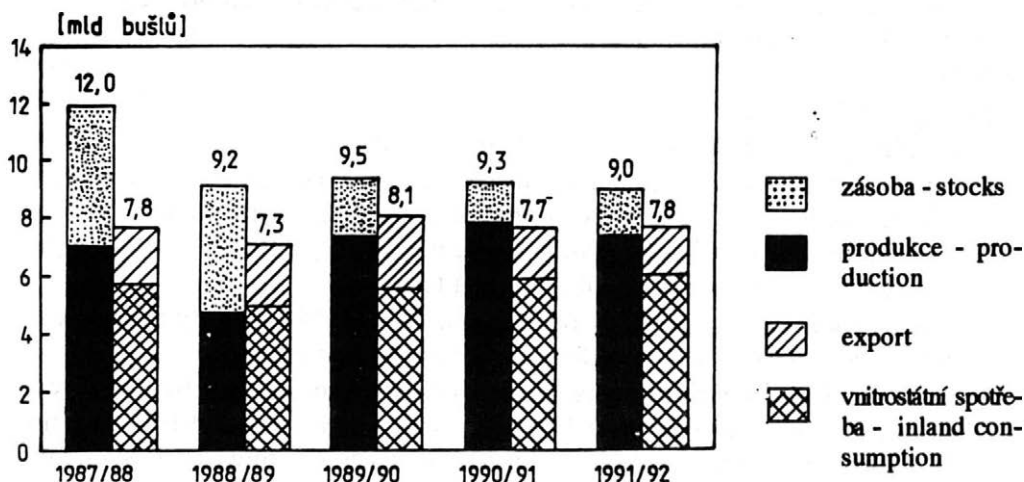
Výroba a odbyt pšenice

Světová produkce pšenice se zvyšuje, avšak vlivem nižšího výnosu a 15 % ploch pšenice vyčleněných z obdělávání v USA v roce 1991 se v tomto roce souhrnná světová nabídka snížila.

Vzhledem k uvedeným regulačním opatřením a nízkému výnosu se podíl USA na světové produkci snížil ze 14 % v roce 1979 na 10 % v roce 1991. V roce 1987/88 činila produkce pšenice a její zásoby 3,95 mld bušlů (1 bu = 35,28 l; 1 bu pšenice = 27,45 kg, 1 bu kukuřice = 25,42 kg, 1 t obilovin = 40 bu), z toho k vnitrostátnímu užití stačila 1 mld bušlů. Export činil 1,68 mld bušlů. Rozdíl mezi produkcí a zásobami (3,95 mld) a domácím užitím a exportem (2,68 mld) představuje převýšení nabídky nad poptávkou a činil 1,27 mld bušlů. V roce 1991/92 činí produkce a zásoby 2,89 mld a vnitrostátní užití a export 2,36 mld. Převýšení nabídky bude pravděpodobně pouze 0,53 mld bušlů a představuje rezervy pro období 1992/93.

Výroba a odbyt kukuřice

Světová produkce kukuřice se mírným, avšak stálým tempem zvyšuje. Produkce kukuřice v USA je více než produkce pšenice ovlivňována sklizní. Ta se v letech 1983, 1988 a 1991 spolu s vyčleněním ploch pro kukuřici z obdělávání v roce 1988

2. Kukuřice - nabídka a použití (mld bušlů), 1991/92 odhad - Maize - supply and use (bil. bushels), estimate for 1991/92

ve srovnání s předcházejícím rokem poněkud snížila. Vyplyvá to z vysokého podílu amerických sklizní na světové produkci (v roce 1979 činil 47 %, v roce 1991 byl téměř 39 %).

V roce 1987/88 činila produkce kukuřice a její zásoby 12 mld bušlů, z toho k vnitrostátnímu použití stačilo 6 mld bušlů. Export činil 1,8 mld bušlů. Rozdíl mezi nabídkou (12 mld) a poptávkou (7,8 mld) představuje převýšení nabídky, které činilo 4,2 mld bušlů a vytváří zásoby pro příští rok. Situaci v dalších letech charakterizuje graf (obr. 2).

V roce 1991/92 činí produkce a zásoby 9 mld a vnitrostátní užití a export rovněž jako v roce 1987/88 7,8 mld bušlů. Převýšení nabídky nad poptávkou se snížilo a bude pravděpodobně činit pouze 0,8 mld bušlů.

Výroba a odbyt sóje

Světová produkce sóje se zvyšuje (kromě posledních dvou let, kdy byla omezená brazilská výroba a snížil se výnos v USA). V roce 1979 se Spojené státy podílely na produkci sóje 66 %, zatímco v roce 1991 již jen 49 %.

V roce 1987/88 činila produkce sóje a její zásoby 2,37 mld bušlů, z toho k vnitrostátnímu použití stačilo 1,3 mld bušlů. Export činil 0,77 mld bušlů. Převýšení nabídky činilo 0,3 mld.

V roce 1991/92 činí produkce a zásoby 2,27 mld a vnitrostátní užití a export 1,95 mld bušlů. Převýšení nabídky nad poptávkou o 0,3 mld bušlů je víceméně konstantní, obdobně jako vnitrostátní poptávka asi 1,25 mld bušlů a export 0,8 mld bušlů.

VÝROBA A ODBYT VYBRANÝCH VÝROBKŮ ŽIVOČIŠNÉ VÝROBY

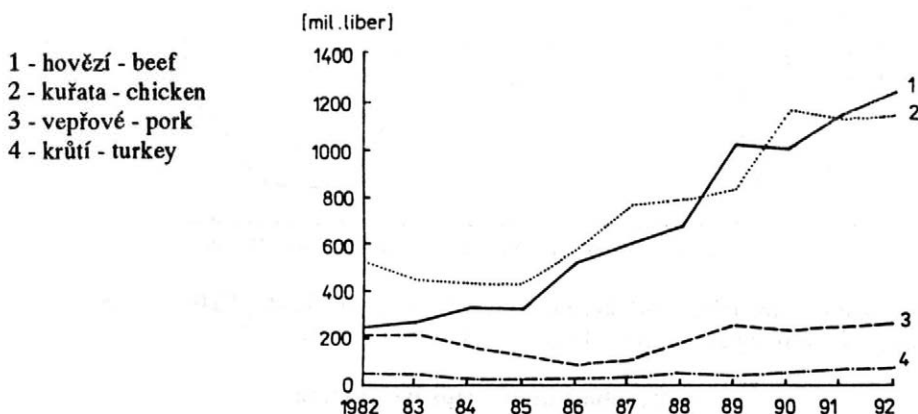
Potraviny živočišného původu i při vysoké úrovni spotřeby zaujímají nevýznamný podíl ve struktuře vydání. Z celkových vydání spotřebitele se podíl za maso a masné výrobky snížil z 4,5 % v roce 1950 na 2 % v roce 1990 a podíl červeného masa (hovězího a vepřového) se snížil ze 4 na 1,9 %. Bílé maso (kuřecí a krůtí) se na vydání podílí s malou variabilitou přibližně 0,5 %. Spotřeba masa se od roku 1960 do roku 1970 zvýšila ze 166 liber (1 lb = 0,454 kg $\pm$ 0,5 kg, tj. 75,4 kg), na 195 lb (88,5 kg) a zůstala na úrovni 195 lb (88,5 kg) až do roku 1980. V posledním desetiletí se spotřeba opět zvýšila a dosahuje 215 lb (97,6 kg).

Výroba a odbyt hovězího masa

Spotřeba hovězího masa se zvyšovala do roku 1986. V roce 1980 činila 76,5 lb (34,7 kg) na obyvatele, v roce 1991 67,6 lb (30,7 kg). Od roku 1986 se spotřeba snížila o 11 %. Změny v poptávce po hovězím masu vyplývají ze snížení relativních cen kuřat a krůt.

V letech 1980 - 1986 byla poptávka po hovězím masu nepružná, poklesly příjmy výrobců při zvýšení nabídky. V letech 1987 - 1991 poptávka pružně reaguje a příjmy se zvyšují s růstem nabízené produkce. Uvedený poznatek není statisticky průkazný, ale jeho platnost je potvrzována každým dalším rokem v časové řadě od roku 1986.

Výrobci hovězího masa umisťují své výrobky na zahraničních trzích s větším úspěchem než na domácích trzích. Export hovězího masa vykazuje největší dynamiku ve srovnání s ostatními druhy masa (obr. 3).

3. Export masa z USA (1991 a 1992 odhad) - Meat exports from the U.S.A. (1991 and estimate for 1992)

V roce 1982 činil export hovězího masa 240 mil. lb, avšak v roce 1991 již 1 150 mil. lb. V průběhu deseti let se vývoz zvýšil o 379 %. Z toho jen v roce 1991 ve srovnání s předcházejícím rokem činí přírůstek 14 % a podíl exportu z celkové tržní produkce

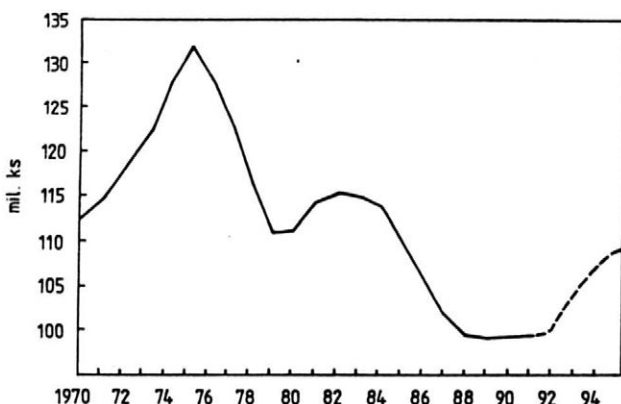
hovězím masa činí v tomto roce 5 %. Hlavním odběratelem je Japonsko se 75% podílem na americkém exportu hovězího masa, druhá v pořadí je Kanada s 20% podílem.

Současné jsou Spojené státy významným dovozcem hovězího masa v rozsahu 2 280 mil. lb. Dovoz dvojnásobně převyšoval export. Dovoz levného hovězího masa dále nepříznivě působí na chov skotu. Útlum, do kterého se dostává, charakterizuje prof. L i n e s (1991) dramatickým poklesem v počtu kusů skotu. V roce 1975 bylo v USA 132 mil. kusů skotu, zatímco v roce 1991 pouze 99,4 mil. kusů. V průběhu roku 1992 se však předpokládá zvýšení stavů na 100,3 mil. kusů, tj. přibližně o 1 %.

Dosavadní vývoj je vysvětlován třemi faktory:

- nejistým vývojem poptávky po hovězím mase,
- špatnou zkušeností producentů hovězího masa z rozsáhlých výrobních ztrát začátkem 80. let,
- daňovým systémem, který od roku 1986 redukuje podnikatelskou iniciativu v rozvoji odvětví.

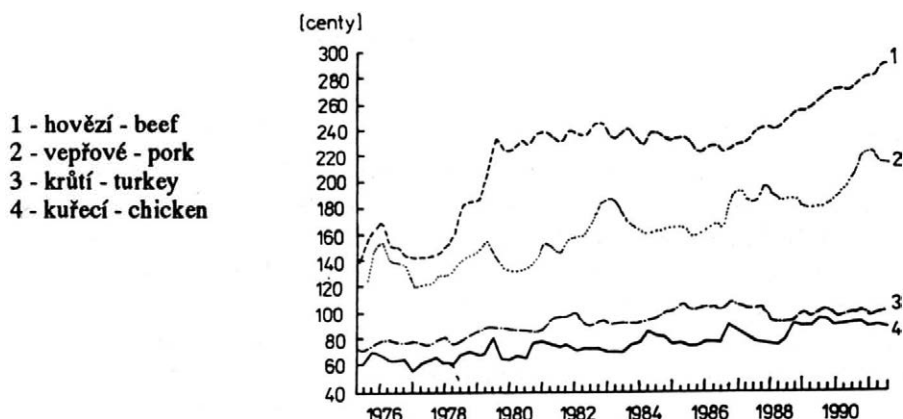
Vzhledem k předpokládanému oživení světové ekonomiky a k rozvoji exportu se očekává vývojová změna i v tomto odvětví, od roku 1993 by se měly stavy skotu v USA zvyšovat na 104 mil. kusů, tj. o 4 %, a do začátku roku 1996 by měly dosáhnout 109 mil. kusů, tj. o 9 % více než v roce 1992. Uvedená vývojová změna je znázorněna na obr. 4. Relativně vysoká maloobchodní cena hovězího masa zabezpečuje jeho producentům odpovídající příjmy i při současném poklesu poptávky.

4. Stavy skotu včetně telat v mil. kusů k 1.1. (1991 až 1994 odhad) - Cattle stocks including calves, in mil. head by the 1st Jan. (1991 and estimate for 1994)

Výroba a odbyt vepřového masa

Roční spotřeba vepřového masa se zvyšovala od roku 1980 a činila 68,1 lb (30,9 kg) na obyvatele. V následujících dvou letech nastává snížení spotřeby vystředané její stabilizovanou úrovní až do roku 1988, kdy následuje další pokles spotřeby vepřového masa. V letech 1980 až 1990 se spotřeba snížila o 25 %. V roce 1991 však nastává jisté oživení poptávky vzhledem ke snížení maloobchodních cen, které v tomto roce činilo 10 %. Vývoj cen jednotlivých druhů masa uvádí obr. 5.

5. Maloobchodní ceny masa v centech za libru - Retail prices of meat in cents per pound

Pokles domácí spotřeby je částečně kompenzován růstem exportu z 220 mil. lb v roce 1982 až na 257 mil. lb v roce 1991. V uvedeném období se export zvýšil o 17 %, přitom meziroční nárůst v roce 1991 ve srovnání s předcházejícím rokem činil 8 %. Podíl exportu z celkové tržní produkce vepřového masa činí v roce 1991 1,6 %. Hlavními odběrateli jsou Japonsko (56 % amerického exportu vepřového masa) a Mexiko (15 %).

Současně jsou však Spojené státy dovozcem vepřového masa, který objemem 872 mil. lb více než trojnásobně překračuje americký vývoz uvedeného produktu.

Dovoz levného vepřového masa likviduje domácí výrobce a vede ke koncentraci výrobních kapacit. V roce 1980 se výrobou vepřového masa ve Spojených státech zabývalo 675 tis. farem, zatímco v roce 1990 to bylo pouze 300 tis. farem. Podle projekce USDA v roce 1994 by to mělo být 200 tis. farem a v roce 2000 pouze 100 tis. farem. V roce 1977 3 % farem chovala prasata v koncentraci větší než 500 kusů, což představovalo 40 % celkového počtu prasat. V roce 1990 na 10 % farem s chovem prasat v koncentraci větší než 500 kusů se chovalo 70 % z celkového počtu prasat. I když ve druhé polovině roku 1991 se nákupní ceny vepřového masa snížily, ještě stále dostatečně stimulují produkci farmářů s vysokými koncentracemi prasat. V roce 1992 se předpokládá další zvýšení produkce vepřového masa v každém čtvrtletí ve srovnání se čtvrtletím předcházejícího roku o 7 až 9 %.

Zvýšení produkce by bylo ještě výraznější, pokud by se současně nezvyšovaly ceny kukuřice. Kukuřici je účelné zkrmovat v chovu prasat, je-li poměr ceny vepřového masa k ceně kukuřice alespoň 20 : 1. Dlouhodobá expanze produkce vepřového masa se projevuje, je-li poměr vyšší než 24 : 1. Této hodnoty bylo dosaženo v červnu 1991, avšak ve druhé polovině roku se uvedený poměr snížil pod hodnotu dokonce nižší než 20 : 1, což bude znamenat další likvidaci neefektivních výrobců. Zvýší-li se přesto produkce o předpokládaných 7 % v průběhu příštího roku, v jeho závěru bude cena vepřového masa 35 USD, což je cena o 8 - 10 USD nižší než v roce 1991.

Výroba a odbyt kuřecích brojlerů

Spotřeba kuřecího masa se výrazně zvýšila v průběhu osmdesátých let. V roce 1980 činila 49,7 lb (22,6 kg) na obyvatele, zatímco v roce 1990 již 75,7 lb (34,4 kg) na obyvatele. Od roku 1980 do roku 1991 se zvýšila o 52 % a v roce 1989 poprvé v historii USA byla spotřeba kuřecího masa vyšší než hovězího. Očekává se, že se rozdíl ve spotřebě bude nadále prohlubovat ve prospěch kuřecího masa. Vyplývá to z rostoucí poptávky po bílém masu a ze schopnosti výrobců brojlerů nabízet stále větší množství produkce při stále nižších cenách.

Počínaje prvním čtvrtletím roku 1988 se produkce brojlerů zvyšuje průměrným tempem 6 % za čtvrtletí, je však charakterizována variabilním vývojem. V polovině roku 1988 se např. nepříznivě projevil vliv sucha na cenu krmiv s následným poklesem tempa přírůstku pouze na 1 %. Zisk z produkce brojlerů byl negativní pouze jedno čtvrtletí od začátku roku 1987. Průměrný zisk od začátku roku 1988 po rok 1992 činí 8 centů za libru. Příznivý vývoj rentability pravděpodobně zvýší produkci brojlerů v roce 1992 o 7 %.

Nabídková pružnost producentů brojlerů umožnila rovněž významné zvýšení exportu z 525 mil. lb v roce 1982 až na 1 146 mil. lb v roce 1991. V uvedeném období se export zvýšil o 118 %, i když v roce 1991 byl ve srovnání s předcházejícím rokem nižší o 2 %. V roce 1991 představuje export kuřecích brojlerů 5,6 % jejich celkové produkce.

Hlavním odběratelem je Japonsko s 35% podílem na exportu kuřecích brojlerů, pak následuje Hong Kong a velkými odběrateli zůstávají země bývalého Sovětského svazu. Na rozdíl od hovězího a vepřového masa se kuřecí brojleři v posledních letech do Spojených států nedovážejí.

Výroba a odbyt krůtích brojlerů

Spotřeba krůtího masa se zvyšovala dokonce rychleji než spotřeba kuřecích brojlerů, nedosahuje však její úrovně. V roce 1990 činila spotřeba 10,5 lb (4,8 kg) na obyvatele, zatímco v roce 1991 dosáhla 19,1 lb (8,7 kg) na obyvatele, což představuje zvýšení o 82 %. Změny ve spotřebě krůtího masa jsou výsledkem jak spotřebních preferencí, tak i relativních cen.

Současně s růstem vnitrostátní poptávky a spotřeby krůtího masa se zvyšoval i jeho export. V roce 1982 činil vývoz 50 mil. lb, zatímco v roce 1991 bylo exportováno 70 mil. lb. V relativním vyjádření představuje růst exportu v uvedeném období 40 %. Největší nárůst exportu - o 30 % - se uskutečnil v roce 1991 ve srovnání s rokem 1990. Podíl exportu krůtích brojlerů v roce 1990 činil 1,4 % z jejich celkové produkce.

Dovoz krůt do Spojených států se v roce 1991 neuskutečnil. Vnitřní i zahraniční poptávku plně zabezpečovali domácí producenti. Od prvního čtvrtletí 1988 se

produkce každého dalšího čtvrtletí zvyšovala průměrně o 7 %, avšak se značnou variabilitou v jednotlivých letech. V roce 1988 produkce poklesla vzhledem k růstu cen krmiv v důsledku sucha ve vegetačním období. Po dvě čtvrtletí růst překročil 20 % a v šesti byl vykázán přírůstek o více než 10 %. Růst se zpomalil v letech 1990 a 1991 (v tomto roce byl jen 2 %, když ceny a zisk poklesly). V protikladu ke kuřecím brojlerům podle propočtu USDA (US Department of Agriculture - ministerstvo zemědělství USA) výroba krůtích brojlerů je od roku 1988 na hranici rentability. Vzhledem k tomu se v roce 1992 počítá s přírůstkem pouze o 3 %.

Výroba a odbyt mléka

V roce 1990 byla zaznamenána rekordní produkce mléka, avšak již v roce 1991 se produkce snížila o 0,5 %. V roce 1992 se předpokládá znovuoživení produkce s nárůstem o 1,5 %.

Poptávka v roce 1990 odpovídala produkci a dosáhla rekordní úrovně. V roce 1991 se předpokládá pokles poptávky o 0,6 %, avšak v roce 1992 se počítá s rekordní poptávkou - s jejím přírůstkem o 2 %.

Nákup mléka se uskutečňuje převážně podle obsahu mléčného tuku. V roce 1991 se nakoupilo 8,8 mld lb mléka. V roce 1992 se předpokládá nákup poněkud nižší - pouze 8 mld lb. Vesměs se nakupuje máslo, pokračuje problém mléčného tuku.

Na poptávce po mléce je závislý stav krav s mléčnou užitkovostí, který v roce 1991 nedosáhl 10 mil., což je nejnižší stav od Občanské války ve Spojených státech. Vplývá to z nízké ceny mléka, vysoké ceny vyřazovaných krav a krmné základny redukováné suchem po řadu let.

V roce 1992 se počítá s poklesem stavů o 1 % na úroveň 9,88 mil. krav, avšak s vyšší užitkovostí. V roce 1991 se zvýšila užitkovost o 1 %, tj. o 140 lb. Ve druhé polovině osmdesátých let však byla užitkovost vyšší o 300-400 lb. Příčiny pomalého růstu užitkovosti spočívají v nízkých cenách mléka, v kvalitě krmiv a v nepříznivém počasí. Rovněž se snížily dotace na produkci mléka. V roce 1982 činila dotace 12,8 USD/cwt při 3,5% tučnosti, zatímco v roce 1991 dotace byla na úrovni 9,9 USD/cwt (cwt/hundredweight, celní cent = 50,3 kg) při ceně mléka 12,10 USD/cwt, což je cena o 12 % nižší než v roce 1990. Předpokládá se zvýšení o 50 centů v roce 1992 na průměrnou celoroční úroveň 12,60 USD/cwt s následným zvýšením užitkovosti o 2,5 % v roce 1992, což představuje užitkovost téměř 15 tis. lb (6,8 tis. kg) na krávu. V roce 2000 se předpokládá dojivost 19 tis. lb (8,6 tis. kg) na krávu.

Růst dojivosti je podpořen rovněž zvýšením dotace, která pro příští čtyři roky od roku 1992 bude minimálně 10,10 USD/cwt a je státem garantována podle Zemědělského zákona. Producenti mléka a obchodní zprostředkovatelé usilují o zvýšení dotace alespoň na 11,10 USD/cwt.

VLIV ZAHRANIČNÍHO OBCHODU NA CENY PŮDY

Z uvedených údajů je zřejmé, že jedním z faktorů ovlivňujících efektivnost amerického zemědělství je úroveň jeho exportu a cenových podmínek na zahraničních trzích, které lze agregovaně sledovat podle vývoje ceny zemědělské půdy a pachtovného.

Cena zemědělské půdy a pachtovné jsou reziduální hodnoty odvozené z rentability farmaření. Pokud jsou zemědělské příjmy vysoké, farmáři usilují o koupi půdy a její cena roste. Při poklesu příjmů je disponibilní důchod vyčerpán k úhradě provozních výdajů s následnou malou poptávkou po půdě a cena půdy klesá.

Ceny kukuřice, sóje a pšenice jsou pro americké zemědělství stanoveny na zahraničních trzích. Úroveň exportu je pak důležitou determinantou rentability amerického zemědělství. Z grafů lze usoudit na vysokou korelaci mezi cenou půdy a hodnotou exportu. Jak export, tak cena půdy se zvyšovaly ve druhé polovině 80. let. V roce 1978/79 dosáhl export nejvyšší úrovně - 40 mld USD, pak se cena půdy snižovala a později stabilizovala na současné úrovni - přibližně 1 200 USD za akr (akr = 0,4047 ha). Pachtovné při vysoké ceně půdy v první polovině 80. let bylo relativně nízké - pod 5 % ceny půdy, na přelomu desetiletí se pachtovné stabilizovalo na 6 %.

Americké zemědělství pro zlepšení výsledku zahraničního obchodu a následně své rentability nahrazuje objemné komodity - obiloviny a sóju - produkty s vysokou hodnotou. Obiloviny a sója byly základní exportní položky před 15 lety. Nyní jsou ve stále větší míře nahrazovány zahradnickými výrobky a výrobky živočišné výroby - tzv. vysoce hodnotnými komoditami - zvláště v posledních pěti letech s pozitivním vlivem na rozvoj americké ekonomiky a amerického zemědělství.

Z vývoje amerického zemědělství pak lze zobecnit poznatky i při rozvojové profilaci našeho zemědělství, které při postupném odstraňování celních a mimocelních bariér může zlepšit své postavení efektivním umístěním části své produkce na zahraničních trzích.

Literatura

- LINES, A.: Grains nad oilseeds. Ohio State University 1991.
LINES, A.: Livestock outlook. Ohio State University 1991.
RASK, N.: International trade. Ohio State University 1991.
TVRDOŇ, J.: Cestovní zpráva z pobytu na Ohio State University. Praha, VŠZ 1991.
TWEETEN, L.: National Economy. Ohio State University 1991.
Agricultural Yearbook 1990.

Došlo 29. 5. 1992

Some informations about the American agriculture development from the points of view of agrarian foreign trade

Zeměd. Ekon., 39, 1993, No.1, pp. 17-30. - 5 graphs, refs 6, summaries in cz, en

Czechoslovak agriculture will be much more open to world agrifood industry in the coming years than it used to be during directive economy when the main goal of agricultural policy was to reach selfsufficiency of the food production. Optimum level of selfsufficiency with regard to the food safety is at present considered to be 80-85 percent.

In this context it is useful to analyse the development trends of the world's mains producers - the US and EC countries influencing essentially the world agrifood market - to find a flexible response of Czechoslovak agrifood foreign trade to this situation. It can hardly be supposed that world producers will adjust their production to Czechoslovak agriculture which on the contrary must respond to the world supply.

The world agrifood supply will be in the following years influenced by the US agricultural production, which has got, according to L. T w e e t e n (1991), very suitable conditions for its development. Inflation, interest and exchange rates are, except their expected decrease before presidential election, favourable. The economy grew by 2,4 % in third quarter of 1991 and is expected to move along more briskly; the forecast of the 2,9 % growth rate in 1992 is feasible.

However, due to the big export share of agricultural output, the US agriculture is not influenced by internal economic situation only but also by the world development.

A major impact of a possible recession on agriculture comes through international linkages. The US agriculture is concerned in particular by what is happening to the economics of the major markets for the US farm exports. Of special importance is also what happens in Japan, the EC and former Soviet Union. The regions mentioned share about 60 % of the US export.

According to R a s k (1991), exports have been reversing direction every five years during the past fifteen years. The second half of the 1980/s witnessed an export recovery to a level of about 40 mld USD annually, almost to the 1980 level. In 1990/91 exports fell to 37.5 mld USD and projections show only a marginal recovery, if any, in 1991/92.

From viewpoint of the export structure, the crop products are prevailing over the animal products. It is documented by A. L i n e s (1991) by the export shares which in the last 10 years accounted for 56 % of all wheat utilization, 38 % of all soybean and 25 % of all corn consumption. Four of every 10 acres of grains and oilseeds harvested were sold for export and 43 cents of every dollar of farm income earned from grains and oilseeds comes from export sales. The export potential of the US agriculture is appreciable, considering that the stock of wheat for year 1992/93 is likely to be 0.53 mld bushels, while the domestic use is 1 mld bushels, for corn it is 4.2 mld bushels respective 6 mld, for soybean 0.3 mld bushels respective 1.3 mld bushels for domestic use.

Exports of animal products played a lower role up to now and the decisive share of output goes for domestic consumption. For example the meat consumption per head of population and year achieved almost 100 kg with increasing share of white meat (chicken and turkey). Consumption of poultry meat is currently higher than beef consumption. Beef export on the other hand has got the highest growth rate and the export share reaches 5 % of beef output.

Since 1993 cattle herds should increase by 4 % annually and in 1996 number of heads should be by 9 % higher than the 1992 level.

Pig production in U.S. is characterised mainly by growing concentration. If number of pig farms in 1980 was 675 thousands, then in 1990 it was less than a half of that and in 2 000 it will be around 100 thousands.

Number of cows is decreasing from 25 mln heads to 10 mln in 1991. On the other hand milk production in 1992 will be above 15 thousands pounds per cow and in 2000 it will be 19 thousands.

In summary grains and soybeans (commonly called bulk commodities) were principal export items fifteen years ago. In the last five years the share of exports declined steadily, being replaced by increasing export values of livestock and horticultural products (commonly called high value products). Efficiency of foreign trade has direct influence on market value of farms and farmland. Within period of successful export the farmland value is increasing and creating preconditions for the ensuing growth of farms.

U. S.A. agriculture, profitability, wheat, maize, beef, pork, chicken meat, turkey meat, milk, production, sales, export effectiveness, land price

Adresa autora:

Prof. ing. Jiří T v r d o ň , CSc., Vysoká škola zemědělská, 165 21 Praha 6 - Suchbát, tel. 338 2290

KVAPILÍK J., NETOPIL J., KUNDRÁTOVÁ Z., Výzkumný ústav pro chov skotu, Rapotín - Víkřovice

Ekonomické výsledky chovu krav v roce 1991

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 1, s. 31-44. - 6 tab., lit. 21, res. čes., angl.

Ve srovnání s rokem 1989 došlo v roce 1991 k výraznému zhoršení ekonomických výsledků chovu krav. Při relativně nízké doživosti krav (9,88 litrů na krávu a den, $s = 1,40$ l) dosáhly vlastní náklady 58,47 Kčs na krmený den ($s = 1,12$ Kčs) a 5,98 Kčs na 1 l mléka. Dosažené průměrné tržby za litr mléka ve výši 5,20 Kčs ($s = 1,06$ %) odpovídají průměrné ztrátě 11,53 Kčs na krmený den a 1,17 Kčs na 1 litr mléka (míra rentability - 19,7 %). Pro dosažení desetiprocentní míry rentability by měla nákupní cena činit 7,12 Kčs za litr. Ze zjištěných výsledků vyplývá, že za výrobních a ekonomických podmínek odpovídajících roku 1991 bylo u převážné většiny chovatelů krav dosahování zisku nereálné. V prvních měsících roku 1992 došlo k mírnému zvýšení nákupních cen mléka. Při případném dalším pozitivním vývoji tohoto významného ekonomického ukazatele a při odpovídající doživosti (kolem 5 000 l mléka na krávu a rok) je možno považovat dosažení rentability chovu krav za reálné. Jsou analyzovány možnosti zlepšení ekonomických výsledků výroby mléka.

krávy, chov, užítkovost, ekonomika, náklady, tržby, zisk, obměna stáda, analýza

Chov krav bude i v nastávajícím období nejdůležitější součástí živočišné výroby. Cílem a předpokladem jeho dalšího rozvoje bude dosahování přiměřeného zisku. Ekonomická situace v chovu skotu i v celém odvětví zemědělství byla značně složitá a nepříznivá. Na dosahované ekonomické výsledky chovu krav negativně působila celá řada faktorů, jako např. výrazná nadprodukce mléka a problémy s jeho odbytem, zvýšené ceny vstupů, nízké nákupní ceny, příprava na transformaci družstev, snížení ekonomické podpory zemědělství aj. Specifika a zvláštnosti zemědělské výroby a chovu skotu (závislost na přírodních, půdních a klimatických podmínkách, sezónnost výroby, dlouhý výrobní cyklus, dlouhý generační interval, nemožnost „zastavení“ nebo „přerušeni“ produkce aj.) neumožňují pružnou reakci na změny poptávky a nabídky, resp. na měnící se tržní podmínky.

Znalost a analýza ekonomických výsledků tvoří předpoklad pro možnost jejich zlepšení jak na úrovni zemědělských podniků a farem, tak i pro jejich ovlivňování v rámci celostátní agrární politiky. Zjištění a stručná analýza výrobních a ekonomických výsledků chovu krav v České republice za rok 1991 je předmětem předloženého příspěvku.

STRUČNÁ ANALÝZA SOUČASNÉHO STAVU

Ekonomická situace zemědělských podniků byla v roce 1991 krajně nepříznivá. P o d ě b r a d s k ý (1992) poukazuje na skutečnost, že ve srovnání s rokem 1989 se ceny potravin zvýšily v průměru téměř o 60 %, ceny zemědělských surovin se ve stejném období snížily v průměru o 4,6 % (z toho mléka o více než 10 %, jatečného skotu o 30 % a jatečných krav o 50 %). B e č v á ř o v á (1991) uvádí, že ekonomická ztráta v zemědělství ČSFR v první polovině roku 1991 dosáhla celkem 15,4 mld Kčs, což je více než pětinasobek ztráty vykázané v prvním pololetí roku 1990. Možnost vyřešení problémů zemědělství bez určitých regulačních zásahů státu považuje za nereálnou.

Na obtížnou ekonomickou situaci zemědělských podniků v roce 1991 poukazuje i H u b á č e k (1992). Za hlavní příčiny tohoto stavu považuje snížení dotací do zemědělství o jednu třetinu, zachování monopolního postavení většiny průmyslových odvětví (průmysl strojírenský, chemický, stavební, krmivářský, odběratelský, zpracovatelský), zvýšení cen vstupů, daňovou politiku, snížení poptávky, omezené fungování tržně peněžního mechanismu aj. V období od 1.7.1990 až do 1.7.1991 opustilo zemědělství (včetně přidružené výroby) 147 tis. pracovníků. Upozorňuje na skutečnost, že současná tíživá ekonomická situace ohrožuje celou podnikovou sféru a projevuje se ve vyčkávání až rezignaci většiny zemědělských podniků. Za jednu z příčin tohoto stavu považuje nerespektování specifik zemědělské výroby a agrárního trhu, reálného a objektivního pohledu na vnitřní problematiku zemědělství a přijatých agrárně politických koncepcí příslušnými kompetentními vládními a ministerskými orgány.

Rok 1991 představuje pro zemědělství rok určitého „přelomu“, doprovázený deformací jak trhu, tak i výrobního procesu. Zvýšení průměrných tržeb za mléko v začátku roku 1992 může představovat první signál zlepšování neuspokojivé situace v chovu skotu.

MATERIÁL A METODIKA

Podkladové materiály o výrobních a ekonomických výsledcích chovu krav ve 48 zemědělských podnicích byly získány ve spolupráci se Sdruženími jiho-moravských a severomoravských chovatelů. Pomocí jednoduché metodiky se v jednotlivých zemědělských podnicích zjišťovaly základní údaje (produkčně ekonomické stanoviště, základní charakteristika podniku, technologický systém

ustájení aj.), výrobní ukazatele (produkce mléka, tržní produkce mléka, obměna stáda aj.) a ekonomické ukazatele (náklady a jejich hlavní položky, nákupní ceny mléka a jatečných krav aj.). Hlavní ukazatele jsou srovnávány s výsledky zjištěnými v roce 1989 ve velkokapacitních stájích (K v a p i l í k 1990) a v zemědělských družstvech České republiky (soubor VÚEZVŽ Praha 1990).

Míra rentability představuje orientační ukazatel vyjadřující podíl zisku (ztráty) na nákladech vynaložených na výrobu mléka. Zisk je počítán jako rozdíl celkových tržeb za prodané mléko a vlastních nákladů (po odpočtu ceny vedlejších výrobků) vynaložených na produkci mléka. Pro posouzení úrovně chovu krav je významná jak absolutní výše míry rentability, tak i její vývoj.

Ke statistickému zpracování výsledků bylo využito běžných matematicko-statistických metod. Vzhledem k relativně malé četnosti hodnocených souborů a k vysoké variabilitě ukazatelů je třeba vypočítané výsledky a závislosti považovat za orientační.

VÝSLEDKY

Výrobní a ekonomické výsledky výroby mléka jsou za rok 1991 vyhodnoceny u 48 podniků a farem s ročním průměrným stavem 649 krav a 79 vysokobřezích jalovic (celkem 728 zvířat). Znamená to, že každý zemědělský podnik reprezentuje v průměru 5 až 7 stájí s chovem krav. Rozmístění podniků představuje průměrné až lepší výrobní a přírodní podmínky Moravy (průměrné PES 16,4). Základní výrobní ukazatele hodnocených podniků s chovem krav uvádí tab. I.

I. Základní výrobní ukazatele chovu krav (48 podniků) - Base production indicators of dairy cow management (48 farms)

Ukazatel ¹	Průměr ¹⁴	s	%
Mléka na krávu a rok ² (l): dojení ⁴	3 940	505	12,8
včetně VBJ ⁵	3 606	504	14,0
Mléka na krávu a den ³ (l): dojení	10,79	1,37	12,7
včetně VBJ	9,88	1,40	14,2
Tučnost mléka ⁶ (%)	4,04	0,11	2,7
Vyřazování krav celkem ⁷ (%) ¹⁾	47,5	12,7	27,0
Z toho ⁸ : na jatky ⁹ (%)	31,3	11,4	36,3
nutné porážky ¹⁰ (%)	9,1	4,7	51,7
úhyny ¹¹ (%)	3,3	2,4	78,8
k dalšímu chovu ¹² (%)	3,6	10,2	284,0
Jadných krmiv na 1 l mléka ¹³ (g)	230	42	18,3

¹⁾ z průměrného ročního stavu - out of mean yearly head

s - směrodatná odchylka - standard deviation

¹⁾ indicator; ²⁾ milk per cow and year; ³⁾ milk per cow and day; ⁴⁾ milking; ⁵⁾ including highly pregnant heifers; ⁶⁾ milk fat content; ⁷⁾ culling of cows in total; ⁸⁾ out of it; ⁹⁾ for slaughter houses; ¹⁰⁾ forced slaughtering; ¹¹⁾ loss rates; ¹²⁾ for further rearing; ¹³⁾ concentrates per 1 l of milk; ¹⁴⁾ average

Dosaženou užitkovost (3 606 l mléka na krávu a rok) nelze z ekonomického hlediska považovat za uspokojivou. Ve srovnání s užitkovostí zjištěnou v roce 1989 u velkokapacitních kravíň (3 858 l), resp. u zemědělských družstev ČR (4 062 l), došlo u hodnoceného souboru podniků ke snížení produkce o 252 l, resp. o 456 l mléka na krávu a rok, tj. o 0,69 a 1,25 l na krávu a den (6,9 a 12,6 %). V průměru ČR je snížení mléčné produkce v roce 1991 ve srovnání s rokem 1990 odhadováno na 300 l na krávu a rok.

Vyřazování krav, vykázané 42 podniky, dosáhlo v průměru 47,5 % průměrného ročního stavu krav (bez vysokobřezích jalovic - VBJ). K jatečným účelům bylo o vyřazeno 31,3 % krav, na nutnou porážku bylo dodáno 9,1 % krav, uhynulo 3,3 % krav a 3,6 % krav bylo po vyřazení ze stáda využito v dalších chovech. Všechny ukazatele vyřazování krav jsou výrazně vyšší než stanovují příslušné normativy a než je únosné pro normální chov krav. Na této nepříznivé situaci se výraznou měrou podílí značná nadprodukce mléka a potíže s jeho odbytem, což mělo v mnoha případech za následek snižování stavu krav. Krajně nepříznivý je vysoký podíl nutných porážek a úhyňů krav. Za ekonomicky přijatelné lze považovat vyřazování krav nižší než 30 % z průměrného ročního stavu v závislosti na pořadí laktace a technologickém systému ustájení, přičemž úhyny by neměly překročit 1,0 %. Vysoká směrodatná odchylka (10,2 %) a variační koeficient (284,0 %) ukazatele „vyřazování krav k dalšímu chovu“ poukazují na intenzivní snižování stavu krav v některých podnicích jejich prodejem. Jak vyplývá z mnoha hodnocení (W o l f et al. 1979, O l t e n a c u 1984, K v a p i l í k 1987, P o d ě b r a d s k ý 1992 aj), má obměna stáda krav výrazný vliv na výši vlastních nákladů.

Vlastní náklady a jejich hlavní položky v přepočtu na krmný den a 1 litr mléka uvádí tab. II. Je z ní zřejmé, že ve srovnání s rokem 1989 došlo ke snížení denní dojivosti o 0,69 l mléka (6,5 %) na krávu a ke zvýšení vlastních nákladů o 0,84 Kčs (16,5 %) na 1 l mléka (5,93 Kčs). Vzhledem k výraznému zvýšení cen vstupů však bylo možno očekávat ještě výraznější zvýšení nákladů. Znamená to, že reakcí chovatelů skotu na nepříznivé výrobní a ekonomické podmínky byla maximální snaha o snížení nákladů. Některá opatření však mohou mít pouze krátkodobý ekonomický efekt. Jedná se např. o snížení nákladů na opravy a údržbu, o „neekonomické“ úspory krmiv aj. Tato z dlouhodobého hlediska neefektivní opatření mohou mít za následek výraznější růst nákladů v nastávajícím období.

Stejně jako v uplynulém období jsou hlavní nákladovou položkou chovu krav náklady na krmiva. V důsledku jejich mírného poklesu a zvýšení některých dalších nákladových položek se však mírně snížil i jejich podíl na celkových nákladech. V roce 1991 dosáhla jejich výše 30,6 % nákladů. Na celkových nákladech na krmiva se 28,0 % podílejí náklady na krmiva nakoupená a 72,0 % náklady na krmiva vlastní. Variabilita nákladů na krmiva je srovnatelná s předcházejícím obdobím. Z literatury je známo, že se zvyšováním užitkovosti se zvyšují náklady na krmiva v přepočtu na krmný den a snižují se v přepočtu na 1 l mléka. U hodnoceného souboru podniků se náklady na krmiva se zvyšováním užitkovosti statisticky průkazně zvyšovaly v přepočtu na krmný den (tab. III - $r = 0,561$, $P < 0,01$) a neprůkazně se snižovaly

v přepočtu na 1 l mléka ($r = -0,056, P > 0,05$). Z lineární závislosti vyplývá, že zvýšení dojivosti o 1 l mléka na krávu a den mělo za následek zvýšení nákladů na krmiva o 1,72 Kčs na krmný den, v přepočtu na 1 l mléka se projevila neprůkazná tendence ke snížení nákladů na krmiva o 0,015 Kčs.

II. Vlastní náklady chovu krav (48 podniků) - The cost of dairy cow management (48 farms)

Položka, ukazatel ¹	1991				1989	
	krmný den ¹⁷		na 1 l mléka ¹⁸		na 1 l mléka Kčs ¹⁹	
	Kčs	%	Kčs	s	VKK	ZD
Krmiva nakoupená ²	5,48	8,6	0,55	0,29	0,67	0,56
Krmiva vlastní ³	14,09	22,0	1,43	0,33	1,60	1,46
Krmiva celkem ⁴	19,57	30,6	1,98	0,36	2,27	2,02
Pracovní náklady ⁵	10,08	15,8	1,02	0,30	0,77	0,75
Ostatní nakoupený materiál ⁶	1,20	1,9	0,12	0,13	0,12	0,11
Odpisy ZP a DKP ⁷	1,74	2,7	0,18	0,12	0,26	0,11
Odpisy dojnic ⁸	12,55	19,7	1,27	0,64	0,59	0,53
Opravy a udržování ⁹	0,85	1,3	0,09	0,06	0,14	0,19
Ostatní položky ¹⁰	10,61	31,6	2,05	0,53	0,74	1,05
Přímé náklady celkem ¹¹	56,60	88,6	5,74	1,13	4,87	4,76
Režie celkem ¹²	7,32	11,4	0,74	0,37	0,82	0,57
Náklady celkem ¹³	63,92	100,0	6,48	1,20	5,68	5,33
Vedlejší výrobek ¹⁴	5,45	8,5	0,55	0,38	0,59	0,54
Vlastní náklady ¹⁵	58,47	91,5	5,93	1,12	5,09	4,79
Mléka na krávu a den ^{16(I)}	-	-	9,88	-	10,57	11,13

s = směrodatná odchylka - standard deviation

VKK = velkokapacitní kraviny - large-capacity cow-houses

ZD = zemědělská družstva ČR - co-operative farms of Czech Republic

¹item, indicator; ²purchased feeds; ³feeds proper; ⁴total feeds; ⁵labour costs; ⁶other purchased material; ⁷depreciation of fixed assets and consumables; ⁸depreciation of dairy cows; ⁹repairs and maintenance; ¹⁰other items; ¹¹direct costs in total; ¹²overhead costs; ¹³full total costs; ¹⁴side-line product; ¹⁵total costs; ¹⁶milk per cow and day; ¹⁷per feeding day; ¹⁸per 1 l of milk; ¹⁹per 1 l of milk in Kčs

Druhou nejvyšší nákladovou položkou (19,7 %) jsou odpisy krav, resp. ztráta z brakování. Zatímco v roce 1989 dosahovala tato položka 0,55 až 0,60 Kčs na 1 l mléka, zvýšila se v roce 1991 na 1,27 Kčs, tj. o více než 100 %. Tato skutečnost je ovlivněna snížením ceny jatečných krav a jejich zvýšeným vyřazováním z chovu. V roce 1989 činila nákupní cena jatečné krávy 24,46 Kčs, v roce 1991 pak 14,35 Kčs ($s = 2,23$ Kčs, $v = 15,5$ %) na 1 kg živé hmotnosti, což představuje snížení o 10,11 Kčs a 41,3 %. Dalšími dvěma významnými položkami jsou pracovní (15,8 % nákladů) a režijní náklady (11,4 %). Jejich výše je ovlivněna technickým

vybavením stáje, organizací a řízením práce a úrovni odměňování. Poměrně značnou variabilitu obou těchto položek potvrzují relativně vysoké variační koeficienty (29,4 a 50,0 %), průměrné hodnoty jsou však srovnatelné s rokem 1989.

III. Korelační závislost mezi dojitostí a některými položkami chovu skotu - Correlations between milk yield and some items of cattle management

Ukazatel ¹	Korelační koeficienty ¹⁰	
	na krmný den ¹¹	na litr mléka ¹²
Krmiva ²	0,561 ^{xx}	-0,056
Pracovní náklady ³	0,434 ^{xx}	-0,042
Odpisy ZP ⁴	0,143	-0,029
Odpisy krav ⁵	-0,179	-0,459 ^{xx}
Plemenářské výkony ⁶	0,532 ^{xx}	-0,099
Veterinární výkony ⁷	0,594 ^x	-0,084
Režie ⁸	0,242	-0,001
Vlastní náklady ⁹	0,408 ^{xx}	-0,298 ^x

^{xx} $P < 0,01$; ^x $P < 0,05$

¹indicator; ²feeds; ³labour costs; ⁴depreciation of fixed assets; ⁵depreciation of cows; ⁶breeding performances; ⁷veterinary performances; ⁸overhead costs; ⁹total costs; ¹⁰correlation coefficients; ¹¹per feeding day; ¹²per litre of milk

Výši dalších položek vlastních nákladů (ostatní položky z tab. II) uvádí tab. IV. Je z ní zřejmé, že ve srovnání s rokem 1989 došlo v roce 1991 u všech položek (s výjimkou ostatních přímých nákladů) ke zvýšení, a to o 10 % (plemenářské výkony) až 80 % (ostatní vnitropodnikové náklady) na 1 l mléka. Náklady na PHM a energii se zvýšily o 31 %, veterinární výkony o 67 %. Pojistné zvířat se zvýšilo z 0,17 na 0,26 Kčs (53 %), přičemž se zvýšily i přijaté náhrady od pojišťovny z 0,26 na 0,30 Kčs, tj. o 15 %.

IV. Ostatní položky nákladů chovu krav (Kčs) - The other items of the costs of dairy cow management (Kčs)

Položka, ukazatel ¹	Podniků ⁸	1991		1989
		1 KD ⁹	na 1 l mléka ¹⁰	na 1 l mléka ¹⁰
Spotřeba PHM a energie ²	39	2,03	0,21	0,16
Plemenářské výkony ³	47	1,09	0,11	0,10
Veterinární výkony ⁴	47	0,51	0,05	0,03
Ostatní vnitropodnikové náklady ⁵	45	4,39	0,45	0,25
Ostatní přímé náklady ⁶	44	1,27	0,13	0,13
Pojistné zvířat ⁷	40	2,51	0,26	0,17

¹item, indicator; ²energy and fuel consumption; ³breeding performances; ⁴veterinary performances; ⁵other enterprise costs; ⁶other total costs; ⁷insurance of animals; ⁸number of enterprises; ⁹per 1 feeding day; ¹⁰per 1 l of milk

Vlastní náklady na 1 l mléka jsou jedním z nejdůležitějších ekonomických ukazatelů. Ve srovnání s rokem 1989 se zvýšily o 0,84 Kčs a 16,5 % proti průměru velkokapacitních kravínů a o 1,14 Kčs a 23,8 % proti průměru zemědělských družstev České republiky.

Druhou rozhodující ekonomickou položku chovu krav představují tržby za dodané mléko (tab. V). Je z ní zřejmé, že se tržby ve srovnání s oběma soubory oproti roku 1989 mírně snížily (o 0,10 Kčs a 1,9 %), resp. nezměnily. Při zvýšení nákladů došlo tedy k dalšímu snížení rentability výroby mléka, v průměru záporné již v roce 1989. Při relativně nízké tržnosti mléka v roce 1991 (91,6 %), která byla ovlivněna i problémy s odbytem mléka, lze průměrnou ztrátu odhadnout na 11,53 Kčs na krmný den a 1,17 Kčs na 1 l mléka, což odpovídá míře rentability -19,7 %. Poněvadž však tržby za mléko kolísaly v rozmezí 4,64 až 5,75 Kčs, vykazuje značná část podniků daleko vyšší ekonomickou ztrátu. Pro dosažení míry rentability ve výši 10 % by měly celkové tržby za mléko dosáhnout 7,12 Kčs. V průměru krajně nepříznivých ekonomických výsledků chovu krav bylo dosahováno při relativně vysoké kvalitě mléka. Z celkového množství bylo do výběrové jakosti, I., II. a III. třídy a nestandardu zařazeno 2,7, 89,7, 4,8, 1,3 a 1,5 % dodaného mléka. Průměrná tučnost mléka činila 4,04 % ($s = 0,11$ %).

V. Nákupní ceny mléka (Kčs za 1 litr) - Purchase prices of milk (Kčs per 1 litre)

Ukazatel ¹	1991		1989	
	průměr ⁵	s	VKK	ZD ČR
Základní cena ²	5,02	1,06	4,65	4,65
Příplatky ³	0,18	0,25	0,65	0,54
Celkem ⁴	5,20	1,06	5,30	5,19

¹indicator; ²basic price; ³additional charges; ⁴total; ⁵average

MOŽNOSTI ZLEPŠENÍ EKONOMICKÝCH VÝSLEDKŮ CHOVU KRAV

Z uvedených hlavních výsledků hodnoceného souboru podniků s chovem krav je zřejmé, že ekonomické výsledky chovu krav lze zlepšit snížením nákladů na jednotku produkce (na 1 l mléka) a zvýšením tržeb za prodané mléko. Zatímco výši tržeb mohou chovatelé krav vzhledem k relativně vysoké kvalitě produkováného mléka ovlivnit minimálně, existují reálné možnosti ke snížení nákladů.

Jedním ze základních předpokladů snížení vlastních nákladů je dosažení přiměřené intenzity produkce, resp. dojivosti na krávu a rok. Z mnoha analýz výsledků chovu krav vyplývá, že minimálních nákladů na 1 l mléka se v našich podmínkách dosahuje při užitkovosti v rozmezí 4 300 až 5 800 l mléka na krávu a rok (Starovič 1989, Střeleček et al. 1985, Poděbradský

a V á c h a l 1986, P o d ě b r a d s k ý 1992, K v a p i l í k 1992, H a n á k et al. 1992 a další). Stejnou tendenci potvrzuje i hodnocení soubor podniků za rok 1991. Z vypočítané lineární závislosti vyplývá, že se zvýšením dojivosti o 1 l mléka na krávu a den se signifikantně ($r = -0,298$, $P < 0,05$) snižují vlastní náklady na 1 l mléka o 0,24 Kčs. Při užitkovosti 10 l mléka to představuje snížení nákladů o 2,40 Kčs na krmný den a o 876 Kčs na krávu a rok, a zvýšení míry rentability cca o 4 %. Průběh nelineární závislosti vykazuje přibližně stejný průběh jako lineární vztah mezi oběma ukazateli, a proto nelze minimální náklady stanovit. Přesto je však možno konstatovat, že ve zvýšení dojivosti existují značné rezervy snížení nákladů na 1 l mléka.

Další možností snížení nákladů na 1 l mléka je snížení obměny stáda na průměrnou úroveň, tj. přibližně na 25 % průměrného ročního stavu krav, dosažení co nejvyšších tržeb za jatečné krávy a minimálních nákladů na vysokobřezí jalovice a prvotelky zařazené do stáda. Rovněž možnosti zvyšování tržeb za jatečné krávy jsou však v současné době omezené.

Významný vliv na výrobní a ekonomické výsledky chovu krav mají i výsledky reprodukce. Na základě analýzy ukazatelů početných souborů lze odhadnout, že zkrácení nevyhovující délky servis periody, resp. mezidobí o jeden den má za následek zvýšení produkce mléka o 9,2 l a ekonomický přínos 28,00 Kčs na rok, tj. 193 l mléka a 588 Kčs při zkrácení servis periody o jeden pohlavní cyklus (K v a p i l í k 1989). Obdobné výsledky zjistili i další domácí a zahraniční autoři (W i t t 1968, R e i c h e l a P í c h a 1987, K a t z e r et al. 1984 a další). Rezervy existují i ve snížení ztrát telat v mlezivovém období. Ve 48 hodnocených podnicích se v roce 1991 narodilo 32,8 tis. telat. Z počtu živě narozených je vykázáno 4,1 % mrtvě narozených, 2,0 % nutných porážek a 6,1 % úhynů a konfiskátů telat. Za ekonomicky únosné (do jednoho měsíce věku) lze považovat úhyny do 2,5 % a vyřazování telat do 4 %.

Mezi další obecně známé faktory ovlivňující ekonomické výsledky chovu krav patří zajištění dostatečného množství kvalitních objemných krmiv, snižování úhynů a nutných porážek krav, dobrá organizace práce, svědomité a pečlivé ošetřování aj. Vliv technologického systému ustájení krav na ekonomické výsledky výroby mléka nebylo možné spolehlivě vyhodnotit. Z literárních údajů však vyplývá, že při správném technologickém řešení stájí lze ve všech běžných systémech ustájení dosahovat srovnatelných ekonomických výsledků.

Ekonomické výsledky chovu skotu jsou často srovnávány se zemědělsky vyspělými státy, přičemž se obvykle konstatuje příliš „drahá“ produkce přesto, že ekonomická srovnatelnost je v důsledku rozdílných přepočtů měn, kalkulací a dalších faktorů značně problematická. K orientačnímu srovnání ekonomických výsledků chovu krav v ČR za rok 1991 s výsledky chovu krav za stejné období ve SRN je využito ukazatelů 1 449 farem s chovem krav (D e e r b e r g et al. 1992). Průměrná užitkovost krav činila 5 623 kg mléka na krávu a rok při tučnosti 4,27 %. V tab. VI jsou uvedeny vybrané položky provozních nákladů srovnatelné s položkami zjištěnými v ČR. Jedná se o náklady na obměnu stáda (odpisy krav), náklady na krmiva,

plemenářské a veterinární výkony. Položka „ostatní“ byla do orientační kalkulace nákladů doplněna podle podílu na nákladech vykázaných ve SRN. Kalkulace neobsahuje některé v ČR běžné kalkulační položky, z nichž mezi nejvýznamější patří pracovní náklady (mzdy), režijní náklady a odpisy základních prostředků. Ostatní položky (opravy, materiál aj.) jsou v položce „ostatní“ zahrnuty jen zčásti (celkem 0,25 Kčs na 1 l mléka). Vypočítané „upravené“ náklady ve výši 3,70 Kčs představují 62,1 % vlastních nákladů (5,96 Kčs) na 1 l mléka. Za srovnatelné náklady obdrží farmář ve SRN v průměru 0,68 DM, v ČR (rok 1991) pak 5,20 Kčs za 1 l mléka, což představuje 194,3, resp. 140,5 % vypočítaných nákladů. Průměru ve SRN odpovídá nákupní cena 7,20 Kčs, průměru ČR pak 0,49 DM za 1 l mléka. Z uvedených výsledků lze odvodit, že nákupní cena mléka v ČR dosahuje 72 % nákupní ceny ve SRN, resp. nákupní cena mléka ve SRN je přibližně o 40 % vyšší než v ČR.

VI. Srovnání nákladů a tržeb na 1 l mléka ve SRN a v ČR - A comparison of costs and returns per 1 litre milk in the FRG and CR

Položka, ukazatel ¹	SRN		ČR	
	DM	%	Kčs	%
Odpisy krav ²	0,11	31,4	1,27	34,3
Krmiva ³	0,19	54,3	1,98	53,5
Plemenářské a veterinární poplatky, léky ⁴	0,02	5,7	0,20	5,4
Ostatní položky ⁵	0,03	8,6	0,25	6,8
Celkem ⁶	0,35	100,0	3,70	100,0
Tržby za 1 kg (litr) mléka ⁷	0,68	194,3 ¹⁾	5,20	140,5 ¹⁾

¹⁾ z vybraných provozních nákladů - out of selected operating costs

¹⁾ item, indicator; ²⁾ depreciation of cows; ³⁾ feeds; ⁴⁾ breeding and veterinary charges, drugs; ⁵⁾ other items; ⁶⁾ total; ⁷⁾ income per 1 kg (litre) of milk

Výsledky hodnocení ekonomiky výroby mléka u souboru 48 podniků s chovem krav za rok 1991 potvrdily krajně neuspokojivou situaci v této významné oblasti živočišné výroby

ZÁVĚR

Výsledky zjištěné u 48 zemědělských podniků v ČR za rok 1991 poukazují na výrazné zhoršení ekonomických ukazatelů výroby mléka ve srovnání s minulým obdobím. Na zhoršení ekonomických výsledků se podílí jak zvýšení nákladů, tak i mírné snížení nákupních cen mléka. Zjištěné výsledky charakterizují chov krav v průměrných oblastech. V horších přírodních podmínkách, kde jsou náklady na

chov skotu obvykle vyšší a ztráty z chovu lze jen velmi omezeně kompenzovat dalším výrobním zaměřením, je ekonomická situace zemědělských podniků ještě tíživější.

Jak vyplývá ze zjištěných výrobních a ekonomických ukazatelů a jejich variability, je snížení nákladů chovu krav reálné v mnoha zemědělských podnicích. Možnosti snižování nákladů však nejsou neomezené. Dosažení přiměřené intenzity výroby vyžaduje určité minimální materiálové a finanční vstupy. Při jejich omezení je možné dosáhnout krátkodobého poklesu nákladů, obvykle však za cenu snížení intenzity výroby, zhoršení technického stavu budov a zařízení a často i zhoršení zdravotního stavu zvířat. Náklady na dosažení výchozího stavu mohou až několikanásobně překročit krátkodobé úspory. Je zřejmé, že v důsledku stávající situace našeho zemědělství (P o d ě b r a d s k ý 1992, H u b á č e k 1992, P r o u z a 1992 aj.) některé podniky již tohoto negativního stavu chovu krav dosáhly. Za nepříznivé ekonomické situace v roce 1991 nebyla převážná většina zemědělských podniků ani soukromých chovatelů s chovem skotu schopna zajistit žádoucí rozvoj tohoto významného zemědělského odvětví. Bez spolehlivé perspektivy zlepšení ekonomických výsledků chovu krav nelze očekávat odpovídající zájem o investování finančních prostředků do tohoto odvětví chovu skotu ze strany soukromých zemědělců a farmářů. Návratnost investic použitých na výstavbu stájí a zařízení pro chov krav (kolem 100 tis. Kčs na kus) je značně problematická. Jednou z možností, jak určitou záruku efektivního vynaložení finančních prostředků na rozvoj chovu skotu a krav stávajícím i nově vznikajícím zemědělským podnikatelům poskytnout, by mohlo být zavedení regulace výroby a nákupu mléka pomocí stanovených kvót (K v a p i l í k 1992, K a d l e c 1992 a další).

V tržním systému hospodaření mohou na náročném trhu potravin obstát pouze chovatelé s vysokou kvalitou produktů a nízkými náklady. Možnost produkovat potraviny živočišného původu však předpokládá fungující tržní podmínky, které umožní dosahování přiměřeného zisku alespoň chovatelům s nadprůměrnými výsledky. Možnost dosahování zisku musí být dána jak nízkými náklady na chov krav, tak i tržbami odpovídajícími vynaloženým nákladům. K přiměřenému snížení nákladů mohou přispět následující opatření:

- přímá osobní zainteresovanost konkrétních pracovníků na dosahovaných výsledcích;
- intenzita výroby (užitkovost zvířat) odpovídající konkrétním výrobním, přírodním a ekonomickým podmínkám;
- snížení neefektivních a neproduktivních nákladových položek;
- zajištění dostatečného množství kvalitních objemných krmiv;
- vysoká a pravidelná plodnost krav;
- dobrý zdravotní stav zvířat (nízké úhyny a nutné porážky, dlouhověkost krav);
- odpovídající organizace práce;
- přiměřená koncentrace chovu (velikost podniku, počet chovaných zvířat, produktivita práce).

Přiměřené tržby za produkty chovu skotu vytvoří trh fungující na základě poptávky a nabídky. Ten však předpokládá zrušení monopolu zpracovatelů mléka a jatečných zvířat i obchodu, odpovídající ochranu domácího trhu před importem zahraničních produktů a zajištění exportu domácích produktů na zahraniční trhy. Většinu těchto faktorů nemůže chovatel výrazněji ovlivnit. Proto součástí fungujícího trhu musí být účinná pomoc státu a aktivní činnost nadpodnikových sdružení zemědělců (regionální a celostátní komory, chovatelské unie.).

V prvních měsících roku 1992 došlo k mírnému zvýšení nákupních cen mléka. Při případném dalším pozitivním vývoji tohoto významného ekonomického ukazatele a při odpovídající doživosti (kolem 5 000 l mléka na krávu a rok) je možné považovat dosažení rentability chovu krav za reálné.

Hodnocení ekonomických výsledků chovu skotu za rok 1991 je v souladu s údaji, které publikovali P o d ě b r a d s k ý (1992), B e ě v á ř o v á (1991), H u b á - č e k (1992) a další. Jednou z podmínek překonání stávajících ekonomických obtíží a problémů je jasně definovaná a dodržovaná koncepce agrární politiky hodnotící zemědělskou činnost ve většině oblastí ČR nejen jako produkci potravin, ale jako cílevědomou ekologickou činnost směřující k udržení kulturnosti krajiny.

Literatura

- BEČVÁŘOVÁ, V.: Nad ekonomickými otázkami zemědělství. Ekon. Pořehosp., 12, 1991, s. 529-531.
- DEERBERG, K.H. et al.: Rinder - Report 1991. Ergebnisse aus der Rinderspezialberatung. Betriebswirtsch. Mitt., 1992, č. 442, s. 5-118.
- HANÁK, A. - MYLBACHROVÁ, B. - RUDOLFOVÁ, Š.: Ekonomické vztahy mezi intenzitou výživy dojnic a doživostí. Zeměd. Ekon., 37, 1991, č. 9-10, s. 667-676.
- HUBÁČEK, J.: Ekonomické problémy reformního procesu v agrokomplexu. Zeměd. ekon., 38, 1992, č. 1-2, s. 3-13.
- KADLEC, I.: Analýza nabídky a poptávky mléka. Agroekon., 1992, č. 2, s. 54-57.
- KATZER, F. et al.: Betriebswirtschaftliche Modelle und praktische Gesichtspunkte einer Fortpflanzungstechnologie bei Rind und Schaf. Tag. Ber. Akad. Landwirtschaft. Wiss. DDR, Berlin, 1984, 218, s. 97-105.
- KVAPILÍK, J.: Vyřazování krav ve velkokapacitních stájích. Živoč. Vyr., 34, 1987, č. 8, s. 691-699.
- KVAPILÍK, J.: Ekonomické hodnocení biotechnických metod v reprodukci skotu. In: Sborník referátů Biotechnické metody v reprodukci skotu, s. 32-42. Olomouc 3.5.1989. ČSVTS VÚCHS Rapotín, 1989.
- KVAPILÍK, J.: Výsledky velkokapacitních stájí pro skot v ČR za rok 1989. [Průběžná zpráva.] Rapotín VÚCHS, červenec 1990.
- KVAPILÍK, J.: Regulace produkce mléka v tržních podmínkách hospodaření. Zeměd. Ekon., 38, 1992, s. 385-393.
- OLTENACU, P.A. et al.: Effect of health status on culling and reproductive performance of Holstein cows. J. Dairy Sci., 67, 1984, č. 8, s. 1783-1792.

PODĚBRADSKÝ, Z.: Analýza současného stavu chovu skotu. Zeměd. Ekon., 38, 1992, č. 3, s. 147-156.

PODĚBRADSKÝ, Z. - VÁCHAL, J.: Provozně ekonomické aspekty dalšího rozvoje chovu skotu. [Dílčí zpráva], Praha, VÚŽV 1986.

PROUZA, B.: Zemědělství ve ztížených podmínkách. Agroekon., 1992, č. 1, s. 15-17.

REICHEL, F. - PÍCHA, J.: Ekonomické a farmakologické aspekty reprodukčního procesu u skotu. In: Sb. V. reprodukční dny, s. 71-76. Praha, VSZ 1987.

STAROVIČ, L.: Analýza vlastních nákladů při výrobě mléka. Zeměd. Ekon., 35, 1989, č. 8, s. 651-662.

STŘELEČEK, F. a kol.: Ekonomická efektivnost vysokoprodukčních stájí dojnic. [Závěrečná zpráva.] České Budějovice, VŠZ 1985.

WITT, M.: Fruchtbarkeit und Reproduktionsrate bei verschiedenen Haustierarten. Tierz. u. Zücht. Biol., 84, 1968, č. 3-4, s. 191-200.

WOLF, J. a kol.: Reproduktion und Kuhselektion in Milchviehherden. Landwirtschaftsausstellung der DDR. Markkleeberg, 1979.

Došlo 18. 6. 1992

KVAPILÍK J., NETOPIL J., KUNDRÁTOVÁ Z., Research Institute for Cattle Breeding, Rapotín

Profit and loss balance of cow management in 1991

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 1, s. 31-44. - 6 tabs., refs 21, summaries in cz, en

The main production and economic indicators of milk production were determined in 1991 on 48 farms with an average yearly stock of 649 cows and 70 highly pregnant heifers.

The cow performance (3.606 l milk per head/day, Tab. I) cannot be considered satisfactory. In comparison with a set of cooperative farms of the Czech Republic, a decrease in milk yield by 456 l of milk per head/year, i.e. by 12.6 %, was recorded in 1991. The prime costs (Tab. II) reached on average 58.47 Kčs per feeding day and 5.93 Kčs per 1 l of milk. This represents an increase by 5.16 Kčs per feeding day and 1.14 Kčs (23.8 %) per 1 litre of milk in comparison with the costs in 1989.

But a more marked increase of the cost could be expected with regard to the fact that input prices rose on average by 60 to 70 % in the same period and the performance decreased markedly. These circumstances indicate that the farmers' responded to unfavourable production and economic conditions by their efforts to decrease the cost. But certain measures such as the decrease in the costs of repairs and maintenance by 52.6 %, „noneconomic“ feed savings, etc., cannot be considered as effective in a long-range perspective. The most marked increase was observed in the item of

provision for the consumption of the cow-herd. While in 1989 the loss of cow culling amounted to 0.55 - 0.60 Kčs per 1 l milk, it increased to 1.27 Kčs in 1991, that means by more than 100 per cent. This increase is due to a decrease in the price of slaughter cows and to the more intensive culling.

The average returns per 1 l milk (tab. V) did not change in comparison with the year 1989 (5.19 Kčs). The cost increase resulted in another decrease in milk production profitability that was already obvious in general in 1989. Taking into account the relatively low merchantability of milk in 1991 (91.6 %), which was also influenced by milk sales problems, the average economic loss can be estimated to reach 11.53 Kčs per feeding day and 1.17 Kčs per 1 l of milk, which corresponds with the profitability rate of -19.7 %. The returns for milk fluctuated in the range of 4.64 to 5.75 Kčs per litre in agribusiness enterprises. That means the loss in some enterprises was lower but it was still higher in other enterprises. Total returns for milk should make 7.12 Kčs per litre to achieve 10 % profitability rate. The negative profit and loss balance mentioned was reached while the quality of milk was relatively high. The shares of choice quality milk, grade A, B, C milk and „nonstandard“ milk were 2.7, 89.7, 4.8, 1.3 and 1.5 % of the milk supply with the average fat content of 4.04 %.

The profit and loss balance of cow management may be improved by the decrease of the cost per production unit on one hand, and by the increase in returns for market products on the other. While the cow breeders can influence the level of returns only to a minimum extent with respect to the relatively high quality of produced milk, there are actual opportunities for cost reduction in many agribusiness enterprises.

The possibilities of cost reduction are not unlimited, however. Certain minimum material and capital inputs are necessary to achieve the adequate production intensity. If these inputs continue to be reduced, a short-time cost decrease can be achieved but it will lead to a decrease of production intensity, impairment of the technical state of buildings and equipment and impairment of the health condition of the animals. Subsequent costs necessary to restore the original state might exceed the short-time saving many times. It is probable that a decrease in the cow management cost follows such a tendency in some enterprises.

The recorded results indicate that the majority of cow breeders were not able to make a profit on cow management in the production and economic conditions of the year 1991.

A slight increase in purchase prices of milk was observed in the first months of 1992. If the development of this important economic indicator was positive and the milk yield adequate (about 5,000 l of milk per cow/year), cow management could become a profitable business.

A number of measures can contribute to an adequate decrease in the cow management cost. The most important are:

- quality improvement of bulk (particularly preserved) feeds and purposeful and considerate nutrition and feeding technique;
- production intensity (animal performance) should correspond to the given production, natural and economic conditions;
- useful and economical expenditure of all cost items;

- good health conditions of animals (low death rate and forced slaughters, cow longevity);
- reasonable labour organization.

cows, farm, performance, profit and loss balance, costs, returns, profit, herd turnover, analysis

Adresa autorů::

Ing. Jindřich Kvapilík, CSc., ing. Jindřich Netopil, Zdeňka Kundráťová,
Výzkumný ústav pro chov skotu, Rapotín, 787 13 Víkřfovice, tel. 0649/4101

VÝSLEDKY PRŮZKUMU SOUKROMĚ HOSPODAŘÍCÍCH ZEMĚDĚLCŮ

NEDĚLOVÁ S. - BARTOŠ J. - HOZOVÁ M., Český institut agrární ekonomiky, pracoviště Brno

Výsledky průzkumu soukromě hospodařících zemědělců

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 1, s. 49-58. - 9 tab., res. čes., angl.

Cílem příspěvku je hlubší pohled na začínající a rozvíjející se soukromý sektor v zemědělství. Nezbytnou podmínkou fungování agrárního trhu je transformace a privatizace stávajících zemědělských podniků, nesoucí s sebou obnovu vlastnických vztahů, vypořádání restitučních nároků a privatizaci podnikání. Opoždění transformačních a privatizačních procesů zřejmě negativně ovlivní v blízké budoucnosti rozvoj a prosperitu soukromého sektoru. Byl uskutečněn průzkum mezi 250 soukromými hospodáři, členy Sdružení soukromě hospodařících zemědělců Čech, Moravy a Slezska. Z nich bylo 209 mužů a 41 žen. 6 respondentů se zařadilo do věkové kategorie do 25 let, 85 do kategorie 25-40 let, 122 do kategorie 41-60 let a 37 bylo starších 60 let. 61,7 % jich pracovalo dříve v resortu zemědělství, z toho 93 (53,8 %) v zemědělském družstvu, 27 (15,6 %) ve státním statku, 36 (20,8 %) v ostatních organizacích resortu zemědělství včetně služeb a 17 (9,8 %) hospodařilo soukromě již dříve. Pozornost byla věnována vzdělanostní struktuře (17,6 % respondentů absolvovalo VŠ, 32,6 % má ÚSO, 1,6 % gymnázium, 32 % SOU a 16,8 % pouze základní vzdělání), dalšímu vzdělávání, rekvalifikaci, vytváření nových pracovních příležitostí a příjmům plynoucím z hospodaření.

zemědělské podniky, transformace, privatizace, soukromě hospodařící zemědělci, příjmy, kvalifikace, rekvalifikace, výsledky výzkumu

Nezbytnou podmínkou fungování agrárního tržního hospodářství je transformace a privatizace stávajících zemědělských podniků, nesoucí s sebou obnovu vlastnických vztahů, vypořádání restitučních nároků a privatizaci podnikání. Transformační a privatizační procesy probíhají proti očekávání pomaleji a tím se rovněž opoždí rozvoj soukromého sektoru.

Cílem tohoto příspěvku je sondáž souboru soukromých rolníků evidovaných ve Sdruženích soukromě hospodařících zemědělců Čech, Moravy a Slezska.

CHARAKTERISTIKA SOUBORU

Bylo rozesláno 1 420 dotazníků podle adresáře Sdružení soukromě hospodařících zemědělců Čech, Moravy a Slezska, jichž se ve stanoveném termínu vrátilo náležitě vyplněných 250. Z respondentů bylo 209 mužů (83,6 %) a 41 žen (16,4 %). 6 respondentů (2,4 %) se pohybovalo ve věkové kategorii do 25 let, 85 (34,05 %) v kategorii 25-40 let, 122 (48,0 %) v kategorii 41-60 let a 37 bylo starších 60 let. Tab. I poskytuje přehled odvětví, ve kterých byli respondenti posledně zaměstnáni.

I. Struktura respondentů podle odvětví posledního zaměstnání za sledovaný soubor - The structure of respondents according to the branch of the last employment for the set under study

Odvětví posledního zaměstnání ¹	Odpověď ²	%
Odpovědi celkem ³	249	100,00
10 Zemědělství soukromé ⁴	19	7,63
11 Zemědělství státní a družstevní ⁵	154	61,85
12 Lesní a vodní hospodářství ⁶	8	3,21
21 Průmysl paliv (naftový průmysl) ⁷	1	0,40
22 Energetický průmysl ⁸	2	0,80
25 Chemický a gumárenský průmysl ⁹	2	0,80
26 Strojírenství obecné ¹⁰	11	4,42
27 Elektrotechnický průmysl ¹¹	3	1,20
28 Stavebnictví ¹²	17	6,83
32 Průmysl skla, keramiky a porcelánu ¹³	1	0,40
33 Textil a oděvnictví ¹⁴	2	0,80
37 Potravinářství ¹⁵	6	2,41
51 Doprava ¹⁶	6	2,41
53 Spoje ¹⁷	2	0,80
54 Obchod, služby ¹⁸	7	2,81
83 Cestovní ruch ¹⁹	1	0,40
85 Školství ²⁰	3	1,20
86 Kultura ²¹	1	0,40
87 Zdravotnictví ²²	1	0,40
93 Pojišťovnictví ²³	1	0,40
94 V domácnosti ²⁴	1	0,40
Počet dotazníků ²⁵	250	100,00

¹branch of the last employment; ²responded; ³total responses; ⁴private farming; ⁵state and co-operative agriculture; ⁶forestry and water management; ⁷industry of fuels (petroleum industry); ⁸energy industry; ⁹chemical and rubber industry; ¹⁰general engineering; ¹¹electrical industry; ¹²building industry; ¹³industry of glass, ceramics and china; ¹⁴textile and clothing industry; ¹⁵food industry; ¹⁶transport; ¹⁷telecommunications; ¹⁸trade, services; ¹⁹tourism; ²⁰education; ²¹culture; ²²health service; ²³insurance business; ²⁴in household; ²⁵number of questionnaires

Nadpoloviční většina jich pracovala v resortu zemědělství (61,7 %), z toho 93 (53,8 %) v zemědělském družstvu, 27 (15,6 %) ve státním statku, 36 (20,8 %) v ostatních organizacích resortu zemědělství včetně služeb a 17 (9,8 %) pokračuje

v soukromém hospodaření z předchozích let. 17 hospodařících pochází ze stavebnictví, 11 ze strojírenství, 8 z lesního a vodního hospodářství, 7 z odvětví obchodu a služby, po 6 z potravinářského průmyslu a z textilu a oděvnictví, z ostatních resortů (po 1-3 respondentech) jsou zastoupeny průmysl paliv, energetický, chemický a gumárenský průmysl, průmysl skla, keramiky a porcelánu, spoje, cestovní ruch, školství, kultura, zdravotnictví a pojišťovnictví.

VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURA RESPONDENTŮ

Ze sledovaného souboru dosáhlo vysokoškolského vzdělání 44 respondentů, z toho 37 absolvovalo vysokou školu zemědělskou, 1 vysokou školu ekonomickou

II. Struktura respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání podle pohlaví - The structure of respondents according to the highest obtained education and according to the sex

Nejvyšší dosažené vzdělání ¹		Odpověď ²	%
Muži⁴ počet odpovědí ³		209	100,00
01	VŠZ ⁶	34	16,27
03	VŠ ostatní ⁷	4	1,91
04	SZŠ ⁸	49	23,44
05	SEŠ ⁹	1	0,48
07	jiná SŠ ¹⁰	14	6,70
08	SOU zemědělské ¹¹	5	2,39
10	SOU zemědělské ¹²	36	17,22
11	SOU jiné ¹³	34	16,27
12	základní vzdělání ¹⁴	32	15,31
Počet dotazníků ¹⁷		209	100,00
Ženy⁵ počet odpovědí		41	100,00
01	VŠZ	3	7,32
02	VŠE ¹⁵	1	2,44
03	VŠ ostatní	2	4,88
04	SZŠ	8	19,51
05	SEŠ	3	7,32
06	gymnázium ¹⁶	4	9,76
07	jiná SŠ	5	12,20
10	SOU zemědělské	1	2,44
11	SOU jiné	4	9,76
12	základní vzdělání	10	24,39
Počet dotazníků ¹⁷		41	100,00

¹highest degree of education; ²responded; ³number of responses; ⁴men; ⁵women; ⁶University of Agriculture; ⁷other universities; ⁸Secondary School of Agriculture; ⁹Secondary School of Economics; ¹⁰other secondary school; ¹¹special trades training centre with final examination - agriculture; ¹²agricultural training centre; ¹³other training centre; ¹⁴basic education; ¹⁵University of Economics; ¹⁶grammar school; ¹⁷number of questionnaires

a zbývajících 6 jiný typ vysoké školy. Úplné střední odborné vzdělání má 80 respondentů, z nichž 57 vystudovalo střední zemědělskou školu, 4 střední ekonomickou školu a 17 jinou střední odbornou školu. Vyučených s maturitou bylo 5, všichni se zemědělským zaměřením, a vyučených ve 2-3letých učebních oborech 70, z toho mírně nadpoloviční většina (36) se vyučila v zemědělském odborném učilišti a 34 v ostatních (nezemědělských) učilištích. Soubor doplňuje 42 (16,8 %) pracovníků se základním vzděláním. Strukturu respondentů podle vzdělání a pohlaví ukazuje tab. II.

Absolutně nejvíce vysokoškoláků je zastoupeno ve věkové kategorii 41-60 let (22, tj. 18,0 %), relativně v kategorii 25-40 let (18, tj. 21,2 %). Stejně tak středoškolské odborníci jsou absolutně nejvíce zastoupeni v první uvedené kategorii (28, tj. 22,9 %) a relativně ve druhé (21, tj. 24,7 %). Obdobná situace nastává u vyučených, kterých je mezi 25-40 lety 27 (31,8 %) a mezi 41-60 lety 37 (30,3 %). Absolutně i relativně nejméně rolníků se základním vzděláním je ve druhé nejnižší kategorii od 25 do 40 let pouze 8 (9,4 %). Mezi nejmladšími jedinci do 25 let nebyl nikdo se základním vzděláním a relativně nejvíce (27,1 %) je nad 60 let. Co do vzdělanostní úrovně je optimální struktura v kategorii 25-40 let.

STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE TYPU HOSPODAŘENÍ

Dalším z předmětů našeho zájmu bylo, zda je soukromé hospodaření jedinou, hlavní, vedlejší či doplňkovou pracovní činností respondentů. Odpovědi na tuto otázku jsou agregovány do tab. III a podle pohlaví rozčleněny v tab. IV. Skutečnost, že u 140 respondentů (56,0 %) je jedinou pracovní činností, svědčí ve prospěch podchyceného vzorku. Podařilo se získat informace od žádoucí typické skupiny soukromého sektoru, která nehospodář jen pro vylepšení příjmu a zásobení vlastní rodiny. Pro 73 zemědělců je soukromé hospodaření hlavní pracovní činností (29,2 %) a pouze 14,8 % považuje svoje hospodářství za vedlejší či doplněk k jiným pracovním činnostem.

III. Struktura respondentů podle typu hospodaření za sledovaný soubor - The structure of respondents according to the type of farming for the set under study

Hospodaření je Vaší ¹	Odpověď ²	%
Počet odpovědí ³	250	100,00
1 jedinou pracovní činností ⁴	140	56,00
2 hlavní pracovní činností ⁵	73	29,20
3 vedlejší pracovní činností ⁶	29	11,60
4 doplňkovou činností ⁷	8	3,20
Počet dotazníků ⁸	250	100,00

¹management is; ²responded; ³number of responses; ⁴your only labour activity; ⁵your main labour activity; ⁶side labour activity; ⁷additional activity; ⁸number of questionnaires

Segregací typu hospodaření podle věkových kategorií jsme zjistili, že absolutně i relativně nejvíce těch, pro něž je hospodaření jedinou pracovní činností, je v kategorii 41-60 let (74 hospodářství - 29,6 %), následuje mladší kategorie 25-40 let (42 hospodářství - 16,8 %); v této skupině se nevyskytuje typ doplňková činnost. Pro zemědělce starší 60 let je soukromé hospodaření u 8,0 % jedinou činností, u 4 % hlavní a u 2 % doplňkovou pracovní činností. Pouze 0,8 % považuje práci na svém hospodářství za vedlejší pracovní činnost. Ze 6 nejmladších zemědělců do 25 let uvádějí 4 (1,6 % ze sledovaného souboru) soukromé hospodaření jako jedinou pracovní činnost.

IV. Struktura respondentů podle typu hospodaření a pohlaví - The structure of respondents according to the type of farming and according to the sex

Hospodaření je Vaší ¹		Odpověď ²	%
Muži⁹	počet odpovědí ³	209	100,00
	1 jedinou pracovní činností ⁴	121	48,40
	2 hlavní pracovní činností ⁵	57	22,80
	3 vedlejší pracovní činností ⁶	24	9,60
	4 doplňkovou činností ⁷	7	2,80
Počet dotazníků ⁸		209	100,00
Ženy¹⁰	počet odpovědí	41	100,00
	1 jedinou pracovní činností	19	7,60
	2 hlavní pracovní činností	16	6,40
	3 vedlejší pracovní činností	5	2,00
	4 doplňkovou činností	1	0,40
Počet dotazníků		41	100,00

For 1 - 8 see Tab. III; ⁹ men; ¹⁰ women

STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE POČTU HOSPODAŘÍČÍCH

67 jednotlivců (26,8 %) hospodář samo, 91 (36,4 %) s manželkou a 41,6 % hospodář buď s pomocí ostatních členů rodiny (34,0 %), nebo vytvořili pracovní místa (7,6 %). Průměrný počet členů rodiny včetně hospodáře činí 4, průměrný počet zaměstnanců 6. Přehled o počtu rodinných příslušníků a zaměstnanců podává tab. V.

V situaci, kdy se počet pracovních míst ve stávajících zemědělských organizacích snižuje a řada kvalifikovaných zemědělských odborníků ztrácí zaměstnání, stojí v popředí otázka, jakou nasávací schopnost bude mít rozvíjející se soukromý sektor. Proto se respondenti vyjadřovali, zda do roku 1993 hodlají rozšířit své hospodářství a zda v tom případě přijmou do zaměstnaneckého poměru další pracovníky, a to podle vzdělání. Rozšířit hospodářství hodlá 180 zemědělců ze souboru 250, tj. 72 %,

ale pouze 75 (30 %) jich vytvoří nová pracovní místa. Vzdělanostní strukturu potenciálních zaměstnanců přináší tab. VI.

V. Četnost členů rodiny a zaměstnanců - The numbers of family members and employees

Počet členů rodiny, zaměstnanců ¹	Členové rodiny ²			Zaměstnanci ³		
	odpovědělo ⁴	četnost počtu ⁵		odpovědělo	četnost počtu	
		abs.	%		abs.	%
	85			19		
1					9	47,37
2		7	8,24		3	15,79
3		21	24,71			
4		34	40,00		1	5,26
5		12	14,12			
6		8	9,41			
7		1	1,18			
9					1	5,26
10		2	2,35		1	5,26
12					1	5,26
14					1	5,26
20					1	5,26
28					1	5,26

¹number of family members, of employees; ²members of the family; ³employees; ⁴responded; ⁵frequency of number

VI. Vzdělanostní struktura přijatých zaměstnanců za sledovaný soubor - Education structure of accepted employees for the set under study

Vzdělanostní struktura přijatých zaměstnanců ¹	Počet přijatých zaměstnanců ²	%
Celkem ³	132	100,00
Vysokoškoláků ⁴	5	16,67
Středoškoláků ⁵	22	16,67
Vyučených ⁶	64	48,48
Se základním vzděláním ⁷	41	31,06
Počet dotazníků celkem ⁸	250	100,00
Počet soukromých zemědělců, kteří přijmou zaměstnance ⁹	75	30,00

¹educational structure of employees; ²number of employees; ³total; ⁴with university degree; ⁵graduates of secondary schools; ⁶of trades training centres; ⁷with basic education; ⁸total number of questionnaires; ⁹number of private farmers, who can employ an employee

Uvedené odpovědi informují o nežádoucí perspektivě ve smyslu zhoršování kvalifikační struktury soukromé hospodářských zemědělců. Jestliže v současné době hospodaří ze zkoumaného vzorku 17,6 % absolventů vysokých škol, 32,0 % odborníků s úplným středním vzděláním a pouze 16,8 % jedinců se základním vzděláním (viz agregované informace z tab. II), hovoří údaje z tab. VI o vzrůstajícím počtu pracovníků se základním vzděláním (31,1 %) proti přijímaným vysokoškolským absolventům (3,8 %) a středoškolským odborníkům (pouze 16,7 %).

ANALÝZA SOUKROMÝCH HOSPODÁŘSTVÍ PODLE VÝMĚRY A ZAMĚŘENÍ

Z hlediska rozvoje soukromého hospodaření a jeho schopnosti zásobovat trh dostatkem kvalitních potravin i z ekonomického hlediska hraje nezanedbatelnou roli výměra obhospodařované půdy. Zcela jistě se nevrátíme do období mezi dvěma světovými válkami, kdy byla u nás zemědělská výroba rozptýlena do více než 1,5 mil. zemědělských závodů, v nichž bylo přes tři milióny trvale zemědělsky činných pracovníků. Nehodláme zde rovněž doporučovat nejvhodnější výměru pro individuální hospodářství či rodinnou farmu, která je závislá jak na produkčně ekonomické skupině, tak na výrobním zaměření. Tab. VII zachycuje současný stav sledovaného souboru.

VII. Výměra obhospodařované půdy za sledovaný soubor - The area of cultivated land for the set under study

Výměra obhospodařované půdy ¹	Odpověď ²	%
Počet odpovědí ³	247	100,00
1. do ⁴ 2 ha	11	4,45
2. od ⁵ 2 do 5 ha	27	10,93
3. od 5 do 10 ha	38	15,38
4. od 10 do 25 ha	107	43,32
5. od 25 do 50 ha	44	17,81
6. od 50 do 75 ha	7	2,83
7. od 75 do 100 ha	3	1,21
8. nad ⁶ 100 ha	10	4,05
Počet dotazníků ⁷	250	100,00
Počet odpovědí ⁸	247	98,80

¹area of farmed land; ²responded; ³number of responses; ⁴from; ⁵to; ⁶above; ⁷number of questionnaires; ⁸number of responses

Necelá polovina (43,3 %) respondentů obhospodařuje půdu o výměře 10-25 ha a cca 50 % z nich zamýšlí rozšířit svá hospodářství do 50 ha. Bez povšimnutí nemůže zůstat ani téměř 18% skupina hospodařící na výměře 25-50 ha.

Analýza zaměření hospodářství prokázala, že téměř tři čtvrtiny souboru se orientují na kombinovanou produkci (184 respondentů - 74,2 %), 12,1 % se specializuje na rostlinné komodity a 10,1 % na živočišnou produkci. Ostatní buďto finalizují svoje produkty, zaměřují se na agroturistiku, provozují služby nebo zpracovávají nakoupené suroviny.

ZVYŠOVÁNÍ KVALIFIKACE A REKVALIFIKACE

O tom, že začínající hospodáři nepodceňují nutnost dalšího odborného vzdělávání, informuje tab. VIII. 73,2 % souboru hodlá rozšířit a doplnit stávající vědomosti především v základních oborech pěstitelství a chovatelství, následovaných účetnictvím, obchodní činností, ekonomikou, novými technologiemi, jazyky, výpočetní technikou a managementem. Zarážející je poměrně malý zájem o oblast základů legislativy a organizace a řízení výroby.

VIII. Potřeba doplnit si odborné znalosti v uvedených oblastech za sledovaný soubor - The need to add the special knowledge in the mentioned branches for the set under study

Potřeba doplnit si odborné znalosti v následujících oblastech ¹	Počet odpovědí ²	%
Počet dotazníků celkem ³	250	100,00
1. pěstitelství ⁴	79	31,60
2. chovatelství ⁵	71	28,40
3. ekonomika ⁶	44	17,60
4. účetnictví ⁷	76	30,40
5. obchodní činnost ⁸	66	26,40
6. organizace a řízení výroby ⁹	10	4,00
7. nové technologie ¹⁰	44	17,60
8. výpočetní technika ¹¹	30	12,00
9. zpracovatelský průmysl ¹²	9	3,60
10. základy legislativy ¹³	11	4,40
11. jazyky ¹⁴	43	17,20
12. management ¹⁵	29	11,60
13. v jiné oblasti ¹⁶	6	2,40
Potřebují doplnit si znalosti ¹⁷	183	73,20

¹necessity of adding in the following spheres; ²number of responses; ³total number of questionnaires; ⁴planting; ⁵breeding; ⁶economics; ⁷accounting; ⁸commercial activity; ⁹production organization and management; ¹⁰new technologies; ¹¹computer technique; ¹²processing industry; ¹³essentials of legislation; ¹⁴languages; ¹⁵management; ¹⁶in other sphere; ¹⁷they needing to add the knowledge

Nejvyšší zájem o další vzdělávání je patrný u mladších jedinců (25-40 let, tj. 85,9 %), ale i v nejvyšší věkové kategorii nad 60 let se projevila snaha o doplnění vzdělání zejména v obchodní činnosti a účetnictví.

IX. Potřeba doplnit si odborné znalosti v uvedených oblastech podle vzdělání - The need to add the special knowledge in mentioned branches according to the education

Nejvyšší dosažené vzdělání - potřebují doplnit odborné znalosti ¹		Odpovědělo ²	%
VŠ celkem ¹⁹ počet dotazníků ¹⁸		44	100,00
1. pěstitelství ⁴		11	25,00
2. chovatelství ⁵		7	15,91
3. ekonomika ⁶		2	4,55
4. účetnictví ⁷		7	15,91
5. obchodní činnost ⁸		9	20,45
6. organizace a řízení výroby ⁹		1	2,27
7. nové technologie ¹⁰		12	27,27
8. výpočetní technika ¹¹		10	22,73
9. zpracovatelský průmysl ¹²		4	9,09
10. základy legislativy ¹³		4	9,09
11. jazyky ¹⁴		16	36,36
12. management ¹⁵		8	18,18
13. v jiné oblasti ¹⁶		4	9,09
Počet dotazníků celkem ³		44	100,00
Potřebují doplnit znalosti ¹⁷		35	79,55
Střední odborné vzdělání ²⁰ počet dotazníků		80	100,00
1. pěstitelství		20	25,00
2. chovatelství		17	22,50
3. ekonomika		17	21,25
4. účetnictví		28	35,00
5. obchodní činnost		27	33,75
6. organizace a řízení výroby		3	3,75
7. nové technologie		15	18,75
8. výpočetní technika		12	15,00
9. zpracovatelský průmysl		2	2,50
10. základy legislativy		3	3,75
11. jazyky		14	17,50
12. management		12	15,00
13. v jiné oblasti		2	2,50
Počet dotazníků celkem		80	100,00
Potřebují doplnit znalosti		61	76,25
Gymnázium ²¹ počet dotazníků		4	100,00
1. pěstitelství		1	25,00
2. chovatelství		2	50,00
3. ekonomika		1	25,00
4. účetnictví		1	25,00
5. obchodní činnost		1	25,00
8. výpočetní technika		1	25,00
12. management		1	25,00
Počet dotazníků celkem		4	100,00
Potřebují doplnit znalosti		3	75,00

Nejvyšší dosažené vzdělání - potřebují doplnit odborné znalosti ¹		Odpovědělo ²	%
SOUM celkem²²	počet dotazníků	5	100,00
1. ... pěstitelství		2	40,00
2. chovatelství		3	60,00
3. ekonomika		1	20,00
4. účetnictví		3	60,00
5. obchodní činnost		3	60,00
6. organizace a řízení výroby		1	20,00
7. nové technologie		1	20,00
8. výpočetní technika		1	20,00
11. jazyky		1	20,00
12. management		1	20,00
Počet dotazníků celkem		5	100,00
Potřebují doplnit znalosti		5	100,00
SOU celkem²³	počet dotazníků	75	100,00
1. pěstitelství		37	49,33
2. chovatelství		32	42,67
3. ekonomika		19	25,33
4. účetnictví		24	32,00
5. obchodní činnost		20	26,67
6. organizace a řízení výroby		5	6,67
7. nové technologie		14	18,67
8. výpočetní technika		6	8,00
9. zpracovatelský průmysl		3	4,00
10. základy legislativy		4	5,33
11. jazyky		11	14,67
12. management		7	9,33
Počet dotazníků celkem		75	100,00
Potřebují doplnit znalosti		56	74,67
Základní vzdělání²⁴	počet dotazníků	42	100,00
1. pěstitelství		8	19,05
2. chovatelství		9	21,43
3. ekonomika		4	9,52
4. účetnictví		13	30,95
5. obchodní činnost		6	14,29
7. nové technologie		2	4,76
11. jazyky		1	2,38
Počet dotazníků celkem		42	100,00
Potřebují doplnit znalosti		23	54,76

For 2 - 17 see Tab. VIII; ¹the highest degree of education of those who need to supplement special knowledge; ¹⁸number of questionnaires; ¹⁹university graduates - total number; ²⁰special secondary education; ²¹grammar school; ²²special trades training centre with final examination; ²³trades training centre; ²⁴basic education

Volba oblastí, v nichž se respondenti potřebují zdokonalit, se mění podle nejvyššího dosaženého vzdělání. Výsledky podle vzdělanostních kategorií přináší tab. IX. Potvrzuje se známé pravidlo přímé úměry mezi stupněm vzdělání a procesem celoživotního vzdělávání.

Zvýšit si kvalifikaci vystudováním další školy hodlá 22 respondentů, z nich 10 zamýšlí absolvovat vysokou školu, 10 střední odbornou školu a 2 odborné učiliště.

O rekvalifikaci projevilo zájem 59 soukromých zemědělců, (23,6 %), z toho 12 s vysokoškolským vzděláním, 17 středoškolařů, 27 vyučených a 2 hospodáři se základním vzděláním. Prioritu získaly jazyky (požadavek na 2 050 hodin celkem) a ve druhém a třetím pořadí se umístily obory pěstitelství (1 925 hodin) a chovatelství (1 510 hodin). Požadavky na získání nových znalostí, vědomostí a praktických dovedností v trvání od 200 do 700 hodin se týkají účetnictví, obchodní činnosti, ekonomiky, nových technologií, managementu, farmářství, všeobecného zemědělství a základů pro kombinované hospodářství. Ostatní disciplíny, např. zahradnictví, alternativní zemědělství, mechanizace, chov prasat, ovocnářství, semenářství, ochrana rostlin, chov skotu, chov králíků, pěstování chmele, výpočetní technika, jsou požadovány v menším rozsahu v rozpětí od 20 do 150 hodin. Podle představ sledovaného souboru by měla rekvalifikace probíhat pouze formou zimních kursů, a to z 85 % večerních a z 15 % denních.

VÝMĚRA PŮDY A ZPŮSOB JEJÍHO ZÍSKÁNÍ

Ze souboru 250 soukromě hospodařících rolníků obdělává půdu 247, z toho 3 se specializují pouze na výkrm jatečných zvířat a krmiva kupují. Z 247 respondentů hospodáří 123 na půdě vlastní, 112 na půdě vlastní a pronajaté a 12 pouze na půdě pronajaté. Celkem obhospodařují 6 966 ha půdy, na jednoho zemědělce připadá 28,2 ha půdy.

171 respondentů získalo půdu dědictvím, 46 koupí, 26 darem, 124 pronájmem a pouze 46 respondentů hospodařilo na vlastní půdě z předchozího období.

Sledovaný soubor začal v převážné míře hospodařit v roce 1991 (103 respondentů, 47,3 %), čtvrtina (25,2 %) v roce 1990, v roce 1992 se připojilo dalších 24 (11,0 %) a pouze 16,5 % jedinců začalo hospodařit v rozpětí let 1945 až 1989.

Na dotaz o průměrném měsíčním příjmu ze soukromého hospodaření ve srovnání s příjmem v národním hospodářství v roce 1991 (3 775 Kčs) odpovědělo 226 respondentů, tj. 90,4 %. 180 (79,7 %) se domnívá, že jejich měsíční příjem je nižší, 30 respondentů jej považuje za přibližně stejný a pouze 7 % (16 respondentů) hodnotí svůj měsíční příjem jako vyšší.

O tom, že realizace agrární politiky v uplynulých dvou letech nestimulovala v dostačující míře zájmy a potřeby zvolna se rozvíjejícího soukromého sektoru, svědčí skutečnost, že plných 95,5 % respondentů se setkává s problémy a obtížemi a pouze 4,5 % považuje soukromé hospodaření spíše nebo úplně za bezproblémové.

Problémy a obtíže spočívají především ve zdoluhavých restitucích, vysokých cenách vstupů, nevyhovující dotační politice, nízkých výkupních cenách zemědělských komodit, v nedostatku finančních prostředků pro zahájení provozu, v potížích s odbytem mléka a vlny a v administrativní byrokracii. K dalším problémům patří nedostatek služeb pro soukromníky, obtíže se získáváním úvěrů, nevhodný přístup regionálních odborů MZe, neochota stávajících zemědělských organizací spolupracovat se soukromými zemědělci, vysoké daně a krátkodobá splatnost úvěrů, velmi špatný stav restituovaných budov a pozemků, existence zpracovatelských monopolů, chybějící strojový park a vysoká poruchovost strojů československé výroby. Jednání o pronájmu půdy jsou zdoluhavá a pronájem sám o sobě příliš drahý. Obtíže působí i druhotná platební neschopnost odběratelů, značná potřeba ruční práce vedoucí k nerentabilitě živočišné výroby, nefunkční pozemkový fond, problémy se závlahami, nedobrá spolupráce s obecními zastupitelstvy, chybějící spolupráce se zahraničím a nedostatečná informovanost o trhu a poptávce.

Objevily se i pochybnosti o docenění postavení zemědělce v naší společnosti a o správnosti zemědělské politiky vlády.

ZÁVĚR

V příspěvku byla zhodnocena hloubková sondáž do 250 soukromých hospodářství, uskutečněná k 31. 5. 1991, což reprezentuje přibližně 5 % v té době soukromě hospodařících zemědělců. Ve vzorku je zahrnuto 42 okresů, různé typy hospodářství, jsou zastoupeny všechny vzdělanostní kategorie respondentů i vyčerpávající biologická struktura. Přesto, že jako podklad pro rozesílání dotazníků byl vzat pouze adresář Sdružení soukromých zemědělců Čech, Moravy a Slezska, lze z některých informací vyvodit závěry s obecnou platností:

- Soukromý sektor není a nebude v nejbližších letech schopen absorbovat pracovníky, často nekonceptně uvolňované ze stávajících zemědělských organizací v důsledku nejisté formy a rozsahu existence po transformaci a privatizaci.
- Soukromě hospodařící zemědělci s vysokoškolským a úplným středním odborným vzděláním mají tendenci přijímat do zaměstnaneckého poměru pracovníky s nižším vzděláním (převážně vyučené) a vyučení a zemědělci se základním vzděláním z menší části vyučené a z větší části jen se základním vzděláním. Kvalifikační struktura soukromých zemědělců se tedy bude zhoršovat.
- Současná dotační a úvěrová politika nestimuluje dostatečně soukromé zemědělce k realizaci podnikatelských záměrů a k pronájmu dalších pozemků.
- Dosavadní výsledky soukromého sektoru není možné komplexně analyzovat. Chybí základní evidence a sběr dat šetřením je vázán na dobrovolnost a ochotu respondentů, čímž je omezena jejich vypovídací schopnost.

Došlo 31.8.1992

Results of survey of private farmers

Zeměd. Ekon., 39, 1993, No. 1, pp. 44-58. - 9 tabs, summaries in cz, en

The contribution was aimed at a deeper view of starting and developing private sector in agriculture. A necessary prerequisite of the agrarian market economy functioning is the transformation and privatization of the present agricultural enterprises, containing the features of property relations renewal, settling of the restitution claims and business privatization. A delay of transformation and privatization processes will have evidently a negative impact on the development and prosperity of private sector in the nearest future.

There was an areal inquiry of 1,400 private farmers, members of the Association of Private Farmers of Bohemia, Moravia and Silesia. There were 209 men and 41 women out of 250 responding private farmers. 6 respondents were younger than 25 years, 85 in the age category of 25-40 years, 122 in the category of 41-69 years and 37 older than 60 years. A prevailing part (69.35 %) of respondents gave agriculture as their last occupation, out of it 93 (53.76 %) co-operative farm, 27 (15.61 %) - state farm, 36 (20.81 %) other organizations of the agricultural sector, including services, and 17 (9.83 %) were already farming privately in past. 20 respondents were formerly employed in different branches of industry (8.00 %), 17 in building industry, 8 in forestry and water management, by 6 in the food industry, textile and clothing industries and by 1-3 respondents in educational system, communications, tourism, culture, health service, and insurance system.

University education reached 44 respondents, out of which 37 were graduates of the agricultural university, 80 respondents attended secondary special school, out of them 57 finished secondary agricultural school, 75 respondents finished vocational schools, including those with final examination, out of which 41 finished agricultural training school and 42 (16.80 %) respondents had primary education only. The optimum educational structure is in the age category of 25-40 years.

From the viewpoint of production substitution of certain commodities by the private sector it is important whether farming is a dominant or, in turn, supplementary activity. It was found out, that private farming is the only working activity of 140 respondents (56.00 %), a full-time job for 73 (29.2 %) of them, and only for 14.8 % it is regarded as a part-time job or a sort of supplement to other working activities.

Absolutely as well as relatively highest number of farmers for whom the private farming represents the only working activity appears in the age category 41-69 years (74 farms - 29.6 %).

67 private farmers are farming by themselves (26.8 %), 91 (36.4 %) with their wives and the remaining 41.6 % are farming either with the help of the other members of the family (34 %) or they created new jobs (7.6 %). The average number of the family members is 3, average number of employees is 6 persons. In the situation, when the number of the jobs in the present agricultural enterprises decreases and a lot of skilled farm workers lose their employments, there is a question which absorbing capacity will the developing

private sector have. 180 farmers i.e. 72 %, intend to extend their farms, but only 75, what represents 30 %, will create new job opportunities. If at present 17.6 %, out of examined set are university graduates, 32.0 % specialists with complete secondary special education, 33.6 % attended apprentice training school and only 16.8 % are people with primary education (Tab. II), data of Tab. VI indicate the increasing number of employees with primary education (to 31.6 %) compared to the newly admitted university graduates (3.79 %) and specialists with secondary special school (only 16.67 %). This undesirable prognosis of worsening of the education structure in the private sector is alarming.

Tab. VII informs on the area of cultivated land. 42.3 % of respondents is farming on 10-25 hectares, about 50 % of which intend to extend their farm up to 50 hectares, and almost 18 % on the area of 25-50 hectares.

Almost 3/4 of the set are oriented on the combined production (184 respondents - 74.2 %), 12.1 % is specialized in plant commodities and 10.1 % in animal production. Others are finishing their products, are oriented on agrotourism, services, etc.

Requirements for additional expert knowledge are summarized in Tab. VIII. 73.2 % of respondents intend to extent and add to their knowledge particularly in growing and breeding, next followed by accounting, business activities, economy, new technologies, languages, computers, and management. The least interest in further education have the individuals with the primary education.

59 private farmers are interested in the re-qualifying (12 of university education, 17 of complete secondary special education, 27 of apprentice training schools and 2 with the primary education). Requalification courses aimed at growing, breeding, accounting, business activities, new technologies, management, farming agriculture in general and basic principles of combined farming, alternative agriculture, horticulture, mechanization, breeding of livestock, etc. are obviously the most desirable ones.

The information given by this treatise are solely of a signal character, covering about 5 % of private farmers only. Probing is, however, deep enough and the results presented may help the orientation concerning the positives and negatives of the private sector.

agricultural enterprises, transformation, privatization, private farmers, income, qualification, requalification, results of survey

Adresa autorů:

Ing. Stella Nedělová, CSc., ing. Jiří Bartoš, ing. Marie Honzová,
Český institut agrární ekonomiky, pracoviště Botanická 68a, 656 01 Brno, tel. 05/740 752

AGRÁRNA POLITIKA A FAKTORY PODNIKATELSKÝCH RIZÍK V POĽNOHOSPODÁRSTVE

BELICA M., Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra

Agrárna politika a faktory podnikateľských rizík v poľnohospodárstve

Zeměd. Ekon., 39, 1993, č. 1, s. 59-66. - lit. 6, res. slov., angl.

Príspevok pojednáva o faktoroch podnikateľských rizík z aspektu niektorých systémových prvkov uplatňovanej agrárnej politiky v ČSFR. Zaoberá sa možnosťami paralýzy rizík v závislosti od kvantifikácie parametrov agrárnej politiky vo väzbe na systém kvotácií, ďalej problematikou elasticity trhu s poľnohospodárskymi produktami ako aj otázkami eliminovania podnikateľských rizík cez faktory koncentrácie poľnohospodárskej výroby.

poľnohospodárstvo, rizika podnikateľská, agrárna politika, teoretické pojednanie

Aktivita podnikateľských subjektov je tak v súčasných podmienkach transformačného procesu, ale bude aj neskôr v podmienkach reálne rozvinutých trhových vzťahov konfrontovaná s faktormi rizika. Dvojnásobne to platí predovšetkým pre existujúce, ale aj pre novokonštituované podnikateľské subjekty v poľnohospodárstve. Je to prirodzene dané najmä tým, že poľnohospodárstvo je ako odvetvie veľmi citlivé na prírodno-klimatické faktory, ktoré nemožno výrazne subjektívne ovplyvniť, ale rovnako je závislé (vzhľadom na nevyhnutné intervenčné prísuny) aj na makroekonomických zásahoch cielených či už globálne, alebo aj selektívne predovšetkým do podnikov poľnohospodárskej prvovýroby. Je teda zrejmé, že tieto dva menované faktory ovplyvňujú a čoraz viac budú ovplyvňovať aj mikroekonomické správanie sa všetkých podnikateľských subjektov v rezorte poľnohospodárstva.

Motivovaní nedostatkom prác či už teoretických, ale aj praktických, ponúkame úvahu nad touto témou s cieľom evokovať diskusiu a záujem o jej riešenie. Uvedomujeme si, že v obsahu predloženého viac teoretického ako praktického príspevku nemôžeme vyčerpávajúcim spôsobom odpovedať na všetky otvorené otázky spadajúce do rámca tejto problematiky. Súvisí to s mnohorakosťou pohľadov na problematiku súvisiacu s paralýzou rizík, ktorých intenzita bude narastať priamo úmerne s konštituovaním výraznejšieho trhového prostredia. V intenciách nazna-

čeného je teda rámovaný aj kľúčový cieľ či zámer predloženej práce. Vzhľadom na nízky stupeň rozpracovanosti týchto otázok v našich podmienkach sa v práci opierame najmä o literárne pramene zo zahraničia.

FAKTORY PODNIKATEĽSKÝCH RIZÍK V POĽNOHOSPODÁRSTVE

Nie jedinou, ale veľmi účinnou zbraňou paralyzujúcou do istej miery riziká je miera vnútornej ekonomickej stability podnikateľského subjektu, ktorú v podmienkach prirodzene fungujúceho trhu neurčuje iba miera zisku, ale rovnako, ak nie výraznejšie ju ovplyvňuje schopnosť podnikateľského subjektu dynamizovať peňažné toky, čo si vyžaduje udržiavať vysoký stupeň likvidity. Koeficient bežnej likvidity nezahrňujúci položku zásoby mal ešte v roku 1990 v súbore popredných poľnohospodárskych podnikov západoslovenského kraja relatívne priaznivú hodnotu 1,03. (Vybrané informácie . . . 1990).

Avšak v skupine priemerných podnikov to bolo už iba 0,86 a prirodzene v skupine podnikov zaostávajúcich je hodnota tohto ukazovateľa ešte nižšia. Priostrenie ekonomických podmienok pre poľnohospodárske podniky po tomto období zrejme spôsobí ďalšie zhoršenie tejto ťaživej situácie, čo signalizuje aj postupný rast primárnej i sekundárnej insolventnosti poľnohospodárskych podnikov. C r o u - z e t (1988) prirovnáva ekonomiku podniku k hre či súťaži o prestíž, motivovanej dosiahnutím maximálneho zisku, a my dodávame, že za predpokladu udržiavania žiadúcich parametrov likvidity podniku. Autor ďalej konštatuje, že podniky, ktoré majú istý napr. technologický náskok, sú silno motivované cieľom udržať či upevniť si túto pozíciu a v tomto zápase sú vystavené riziku nesprávneho strategického odhadu súvisiaceho s ďalším smerom umiestnenia investícií, ktorý by zabezpečil ich perspektívny rozvoj. Omnoho silnejšiemu motivačnému tlaku sú však vystavené podniky, ktoré z hľadiska času stratili konkurenčnú schopnosť a ktoré, ak chcú opäť získať konkurenčné porovnateľné postavenie, musia podstatne viac riskovať preto, aby naplnili tento nie jednoduchý cieľ.

Je prirodzené, že uvedená ekonomická súťaž sa odohráva predovšetkým na úrovni mikroekonomickej, ktorú najúčinnejšie môžu a vedia jednotlivé podnikateľské subjekty ovplyvniť. Ovšem vážnejšie nebezpečenstvo pre tieto podnikateľské subjekty predstavujú neočakávané makroekonomické zásahy, ktoré mnohokrát úplne, resp. čiastočne znemožnia dosiahnutie pôvodne dobre cielených podnikateľských zámerov. Toto nebezpečenstvo je o to väčšie, o čo je väčšia závislosť prepojenosti podnikateľských subjektov na jednotlivé zložky finančnej sústavy, predovšetkým však na zložku rozpočtovú a úverovú. V tejto súvislosti netreba zdôrazňovať, že miera takejto prepojenosti či závislosti je v poľnohospodárstve aj v tých najvyspelejších ekonomikách veľmi úzka. Nízka flexibilita trhu s poľnohospodárskymi produktami a časovo dlhodobo predurčené reprodukčné cykly previazané s biologickým charakterom výroby predurčujú relatívne nízku obratnosť poľnohospodárskych subjektov pri obrane proti podnikateľským rizikám.

Boussard (1990) posudzujúc činnosť poľnohospodára z hľadiska jej rizikovosti konštatuje, že poľnohospodár a riziko sú dva pojmy nerozlučne spojené od doby, kedy sa začali rozvíjať prvé uvedomelé poľnohospodárske činnosti. Človek prirodzene spätý s prírodou sa od pradávna snažil zistiť mieru rizika a svoje historické skúsenosti prenášal z generácie na generáciu v podobe najrozličnejších pranostiek, uchovaných až do dnešných čias. V tomto zmysle, dodáva autor, bol poľnohospodár prvý, kto položil základy štatistického zisťovania, a to tým, že po tisícročia sledoval a vyhodnocoval súvislosti medzi prírodnými javmi a svojou činnosťou.

Je pochopiteľné, že rozvojom výrobných vzťahov sa spektrum rizík rozširovalo a dnes môžeme v najširšom slova zmysle pozorovať predovšetkým tieto dva druhy rizík:

1. riziká viazané na faktory výroby,
2. riziká viazané na stabilitu trhu.

Prvá kategória rizík súvisí predovšetkým s už naznačenými otázkami mikro-ekonomickej stability podniku, meranej predovšetkým cez faktor zisku a faktor likvidity umocnené v poľnohospodárstve o faktory prírodno-klimatických vplyvov.

Druhou kategóriou rizík sú teda takpovediac riziká trhu. Ich podstata vychádza z nevyhnutnosti kontaktu podnikateľa s ekonomickým prostredím, ktoré je tvorené predovšetkým trhom. Toto prostredie je definované najmä istou kvalitou konkurenčných vzťahov, ktoré v konečnom dôsledku definujú mieru podnikateľského rizika s trhom spojeného. Mechanizmus je pritom relatívne jednoduchý, pôsobí výrazne plošne a spočíva v tom, že ekonomicky silnejšie podnikateľské subjekty sa spravidla na trhu správajú relatívne agresívnejšie, môžu viac riskovať a sú menej vystavené hospodárskym otrasom ako subjekty ekonomicky slabšie. Otázkou však je, či takéto trhové prostredie možno vytvoriť aj na trhu s poľnohospodárskymi produktmi. Odpoveď na túto otázku nie je jednoduchá a môže byť interpretovaná z rôznych hľadísk. Žiaľ, aj princípy agrárnej politiky koncipované pre súčasné podmienky nie dôsledne zvažujú tieto okolnosti a sú v mnohých smeroch diskutabilné. Domnievame sa, že je užitočné práve tieto otázky otvoriť aj na úrovni vedeckých či odborných polemík s cieľom objektívne ich posúdiť a žiadúco ovplyvniť rozhodovací proces tých, ktorí sú v konečnom dôsledku za tvorbu agrárnej politiky zodpovední. V súvislosti s eliminovaním či aspoň zmiernením rizík spojených s trhom sa domnievame, že by bolo užitočné viesť rozpravu nasledovným smerom:

1. Možno koncipovať vnútorný trh poľnohospodárskych produktov na tých istých princípoch ako obdobné trhy iných, povedzme priemyselných produktov?

Skúsenosti z priemyselne najvyspelejších krajín dávajú jasnú odpoveď, že v súčasnosti nie je takýto prístup opodstatnený, a je zrejmé, že tento stav bude aj naďalej pretrvávať. Jednoznačne to potvrdzujú štátne intervencie do riadenia poľnohospodárstva, a to subvenčno-dotačnými tokmi počnúc a ochranárskou politikou vnútorných trhov s poľnohospodárskou produkciou končiac. Pritom je zrejmé, že

rozsah ani mechanizmus štátnych intervencií do riadenia jednotlivých agrárnych systémov nie je identický, ba naopak každá z vyspelých krajín povedzme západnej Európy uplatňuje svojim spôsobom špecifické zásahy do riadenie trhu agrokomodít a zmierňuje tým riziká vyplývajúce z trhu. Miera subvenčných tokov do poľnohospodárstva je pritom v jednotlivých štátoch ES rôzna.

Tak napríklad Rakúsko poskytuje poľnohospodárom na 100 peňažných jednotiek poľnohospodárskej produkcie 46 peňažných jednotiek subvencií, Švédsko 59 jednotiek, Švajčiarsko 78 jednotiek a priemer za ES je 48 peňažných jednotiek (Zemědělské subvence. . . 1992, s. 2). Pritom naši poľnohospodári v rovnakom čase dostávajú na 100 peňažných jednotiek iba 17 jednotiek subvencií, čo je dokonca podstatne menej ako USA (30 peňažných jednotiek) či Kanada (41 peňažných jednotiek). Nižšie sú už iba subvencie Austrálie (11 peňažných jednotiek) a Nového Zélandu (5 peňažných jednotiek). Obrovské rozdiely v miere subvencovania poľnohospodárskej výroby nielen v porovnaní s vyspelým zámorím, ale aj v rámci samotnej západnej Európy sú predmetom pretrvávajúcich ostrých diskusií, v rámci ktorých hospodársky najvýznamnejšie európske štáty, menovite SRN, Francúzsko, ale aj Taliansko neprejavujú mnoho ochoty pristúpiť k významnejšiemu obmedzeniu štátnych intervencií, aj keď snáď bude dosiahnutý istý kompromis. Ak by sa aj takýto kompromis dosiahol a miera subvencií by sa priblížila parametrom dosiahnutým v USA, aj tak bude nutné zvýšiť úroveň subvenčných tokov do nášho poľnohospodárstva na úroveň dohodnutého rozsahu. Vyplýva to z potreby vytvorenia porovnateľného ekonomického prostredia s prostredím, do ktorého sa chceme integrovať a v ktorom bude musieť naša poľnohospodárska výroba konkurovať vyspelým agrárnym systémom členských štátov ES.

2. Je potrebné z aspektu obmedzenia rizika kvantifikovať parametre trhu a dimenzovať rámec týchto parametrov aj z regionálneho hľadiska?

Kvantifikácia trhových parametrov na vnútorných trhoch s poľnohospodárskymi komoditami má bezosporu veľmi pozitívny dopad na obmedzovanie rizika, aj keď nie je celkom v súlade s predstavami voľného trhu.

Domnievame sa však, že kvantifikácia parametrov trhu je nevyhnutná minimálne do tej miery, akou je tento faktor uplatňovaný vo vyspelých krajinách západnej Európy s tým, že by sme si mali osvojiť tie prístupy, ktoré takpovediac demonštratívny spôsobom riešia tento problém v krajinách s relatívne príbuznými prírodnoklimatickými parametrami. Sme presvedčení o tom, že najmä tento faktor rozhodujúcou mierou eliminuje riziká nízkej elasticity trhu agrokomodít a dokáže pružne reagovať na potrebu či nevyhnutnosť definovania priorít, ktoré sú na agrárny systém v tej ktorej vyspelej krajine kladené. Žiaľ, aj v tejto súvislosti treba zdôrazniť, že projekt súčasnej agrárnej politiky sa celkom neidentifikuje s touto, domnievame sa, že nevyhnutnou a objektívnou požiadavkou. Čo máme na zreteli? V prvom rade si myslíme, že definovanie priorít hierarchicky zaradených do systému v Európe

všeobecne uznávaných hodnôt či funkcií poľnohospodárstva by malo byť nasledovné:

1. Funkcia vyživovacia.
2. Funkcia ekologická a krajínotvorná.
3. Funkcia ekonomická.
4. Funkcia sorpcie práceschopnej pracovnej sily regiónu.

Pripúšťame, že z krátkodobého hľadiska je možné zmeniť poradie definovaných funkcií, avšak z dlhodobého hľadiska by takýto postup mal veľmi negatívne dôsledky. Tu chceme reagovať na tú skutočnosť, že práve nerešpektovanie týchto všeobecne uznávaných princípov či funkcií môže mať, ako sme už naznačili, v budúcnosti mimoriadne nepriaznivé následky. Je evidentné, že odmietnutím princípu „kvotácií“ poľnohospodárskej výroby sa prioritizuje (domnievame sa, že nerozvážne) práve faktor ekonomický a stava sa nad úroveň tak faktora či funkcie vyživovacej i ekologicko-krajínotvornej.

V dôsledku týchto prístupov a za predpokladu jednotného globálne konštituovaného trhu agrokomodít pri sústavnom znižovaní subvenčných tokov musí zákonite dôjsť k tomu, že zlyhá projekt perspektívneho prechodu poľnohospodársky nízko produktívnych oblastí (väčšina územia SR) na vytváranie substitučných pracovných možností (turistika alternovaná s krajínotvorne prospešnými odvetvami poľnohospodárskej výroby), čo bude mať za následok ešte väčšieho poškodenia celých oblastí v ekologickom i krajínotvornom zmysle slova a pochopiteľne môže vyvolať nežiadúci pohyb práceschopnej pracovnej sily do iných oblastí či regiónov a aj tieto v dôsledku vyššej priemyselnej aktivity značne ekologicky a krajínotvorne poškodiť.

Domnievame sa teda, že sú to dosť vážne argumenty k tomu, aby bol celý proces tvorby agrárnej politiky regulovaný v tom zmysle, aby formy a metódy agrárnej politiky boli kompatibilné s príbuznými riešeniami týchto otázok v nám blízkom európskom prostredí, do ktorého sa chceme postupne včleniť.

Pre tieto i pre mnohé ďalšie s týmto súvisiace dôvody sa domnievame, že šťastnejšie riešenie naznačených problémov s možnosťou postupného prechodu na ekonomicky náročnejšie prostredie by spočívalo v tom, že by tak ako v ostatných krajinách západnej Európy bol prijatý princíp kvotácie výroby, kombinovaný s takou subvenčno-dotačnou a úverovou politikou, ktorá by umožnila bez vážnejších otrasov preštrukturovať poľnohospodársku výrobu do regionálne, ekologicky i ekonomicky prijateľných parametrov.

Ako príklad by mohol slúžiť model agrárnej politiky Talianska, ktorý v modifikovanej forme snáď najviac zodpovedá našim prírodno-ekonomickým zvláštnostiam. V ňom treba oceniť najmä vskutku účinný mechanizmus tzv. pásmovej úverov, zvýhodňujúci zhoršené prírodno-klimatické pomery, ktorý do značnej miery nahrádza subvenčný mechanizmus, nevyvíjajúci dostatočný tlak na ekonomické chovanie sa podnikateľských subjektov v poľnohospodárstve. Nechceme tým prirodzene porovnávať neporovnateľné podmienky týkajúce sa koncentrácie

produkčných parametrov u nás a v Taliansku a predpokladáme, že proces dezintegrácie poľnohospodárskych podnikov či fariem nedosiahne tak nežiadúce parametre, akými se prezentuje práve táto krajina. No a práve s tým súvisí ďalšia polemická otázka.

3. Ovplyvňuje podnikateľské riziko koncentrácia výrobných faktorov a treba túto skutočnosť zohľadniť v agrárnej politike?

Odpoveď na túto otázku pochopiteľne nemožno doložiť analýzou našich podmienok, ale bohaté literárne pramene z vyspelých krajín znovu potvrdzujú, že áno. Tak napríklad Walter - Jørgensen (1987) zistil, že v období 1979-1985 bolo v Dánsku v dôsledku bankrotu likvidovaných viac ako 10 % z celkového počtu fariem a likvidačné epicentrum ležalo v skupine fariem s najnižšou výmerou pôdy. K analogickým poznatkom dospel aj Cordellier (1987), ktorý skúmajúc mieru samofinancovania a celkovej ekonomickej situácie fariem vo Francúzsku zistil, že existuje priama závislosť týchto ukazateľov na koncentrácii výrobných faktorov.

Autor na základe hĺbkovej analýzy mapujúcej dlhodobý vývoj agrárneho systému Francúzska prichádza k nasledovným záverom:

1. Negatívny ekonomický vývoj najviac postihol skupinu malých farmárov, keď zhruba 70 % malých fariem sa nachádza v stave úpadku.
2. Iba necelé 4 % fariem vo Francúzsku je schopných samofinancovania a ide preukazne o farmárov hospodáriacich na výmere vyššej ako 40 ha.

Iste sú to skutočnosti či zistenia, ktoré by v konečnom dôsledku mali ovplyvniť aj tvorcov nášho projektu agrárnej reformy. Ide predovšetkým o tom, aby proces dezintegrácie podnikateľských subjektov v agrokomplexe neprekročil racionálnu mieru a neznižil konkurencieschopnosť agrárneho systému. Skúsenosti agrárnych systémov vo vyspelých krajinách povedzme západnej Európy nás nabádajú k tomu, že aj subvenčné toky, bez ktorých sa novozaložené individuálne či kolektívne farmy alebo družstvá nezaobídu, by mali byť podmieňované racionálnou koncentraciou výrobných faktorov (predovšetkým koncentraciou obrábanej pôdy).

Je nesporné, že aj toto opatrenie by výrazne napomohlo znížiť stupeň rizikovosti predovšetkým poľnohospodárskej prvovýroby a preventívne by sa tým predišlo možným sociálnym napätiam, ktorým je dnes vystavený vidiek väčšiny vyspelých štátov Európy.

ZÁVER

Z práce vyplývajú tieto nasledovné závery:

1. Podnikateľské riziká vyplývajúce bezprostredne z trhu agrokomodít možno ovplyvniť nielen ekonomickou stabilitou subjektu meranou cez zisk, ale rovnako cez dynamizáciu peňažných tokov meranú cez likviditu podniku.

2. Skúsenosti z hospodársky vyspelých krajín potvrdzujú, že pri tvorbe trhu agrokomodít je nutné zohľadňovať isté špecifiká vyplývajúce predovšetkým z nízkej elasticity trhu s poľnohospodárskymi produktami.
3. Požiadavka istej kompatibility našej agrárnej politiky s charakterom agrárnej politiky vyspelých krajín Západnej Európy si vyžaduje jej modifikáciu s prechodom na kvotačný systém s prípadnou kombináciou so systémom garančných cien.
4. Makroekonomické zásahy, predovšetkým subvenčná politika agrokomplexu by mala podporovať koncentrovanejšie formy hospodárenia, a to aj v prípade koncipovania súkromných fariem.

Literatúra

- BOUSSARD, J. M.: *Economie de l'agriculture*. In: *Economica*. Paris, JOUVE 1990, s. 72.
- CORDELLIER, C.: *Revenu épargne agricole et prélèvement privé. L'exemple de l'année 1978*. *Economie rurale*, 1987, č. 182. Paris, SFER 1987, s. 50-57.
- CROUZET, Ph.: *Instabilité financière et gestion des risques de l'entreprise*. In: *Revue d'économie politique*, 98, 1988, č. 5, s. 721-730.
- WALTER-JÖRGENSEN, A.: *L'endettement et les difficultés dans l'agriculture danoise*. *Cah. Econ. Sociol. rur.*, 1987, č. 5, s. 12-21.
- Vybrané informácie v ekonomickom postavení PD a ŠM v SR za rok 1990. Bratislava, VÚEPP 1991.
- Zemědělské subvence na 100 Kčs zemědělské produkce. *Svět Hospod.*, 1992, č. 15, s.2.

Došlo 25. 3. 1992.

BELICA M., University of Agriculture, Nitra

Agrarian policy and the factors of entrepreneurial risks in agriculture

Zeměd. Ekon., 39, 1993, No. 1, pp. 59-66. - refs 6, summaries in sl, en

The article deals with the factors of entrepreneurial risks from the aspect of some system elements of agrarian policy applied in the CSFR. It deals with possibilities of the risk paralysis in dependence on quantification of the agrarian policy parameters in connection with the system of quotations, further on with problems of elasticity of the market with agricultural products as well as with the issues of entrepreneurial risks elimination through the factors of agricultural production concentration. The following conclusions ensue from this work: entrepreneurial risks, following directly from the agrocommodities market, can be influenced not only by economic stableness of the subject, measured by the profit, but at the same time through dynamization of financial flows measured by the enterprise liquidity. Experience from the economically developed countries confirm that in the process of establishment of the market with agrocommodities it is necessary to take into account certain specificities, resulting from the low elasticity of the market with agricultural products. The requirement of certain compatibility of our agrarian policy

with the character of agrarian policy in the Western Europe developed countries needs its modification together with transition to the quotation system with eventual combination with the system of guarantee prices. Macroeconomical interventions, especially subsidy policy in agriculture, should support the more concentrated forms of farming and that also in the case of the private farms conception.

agriculture, entrepreneurial risks, agrarian policy, theoretical treatise

Adresa autora:

Doc. Ing. Milan B e l i c a, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, 949 01 Nitra, tel. 087/601

INFORMACE

OCHRANA ROSTLIN V NOVÝCH EKONOMICKÝCH PODMÍNKÁCH

V poslední době došlo ke značnému zdražení vstupů do zemědělské výroby, ať již se jedná o ceny nafty, strojů, hnojiv, chemických ochranných prostředků či o další položky. Toto opatření vede u mnohých zemědělských podniků k radikálnímu snížení požadavků na služby, které zajišťovaly agrochemické podniky. V okrese České Budějovice působí od roku 1974 Agropodnik Mydlovary, na jehož příkladu bychom chtěli ukázat rozsah zvýšení nákladů poskytovaných služeb na úseku ochrany rostlin i další perspektivy této činnosti v okrese.

Charakteristika Agropodniku Mydlovary

Agropodnik Mydlovary působí na okrese České Budějovice a zajišťuje ochranu rostlin pro 22 ŽD a školní zemědělský podnik Hluboká. Tyto podniky mají zhruba 60 000 ha zemědělské půdy, z toho 45 000 ha orné. Agropodnik je rozdělen na tři ekonomicky samostatná střediska, každé má ve správě 7-8 podniků. V loňském roce Agropodnik ošetřil chemickou ochranou 13 800 ha a 12 900 ha bylo ošetřeno kombinací ochrany a výživy. Agropodnik dále smluvně zajišťuje leteckou ochranu rostlin. Ochranu brambor si provádějí zemědělské podniky samy (Agropodnik má jen automobilovou techniku, která se v bramborách nedá použít). Při posuzování rozsahu ochrany nutno vzít v úvahu, že rok 1991 byl pro tyto služby atypický v důsledku růstu cen chemických prostředků a nevyjasněné situace v zemědělství.

Údaje, které předkládáme v následujícím rozboru, vycházejí z průměrného rozsahu ošetření v uplynulých třech letech podle zkušeností agronomické služby. S ohledem na snížení výkonů v aplikaci se Agropodnik v posledním roce zaměřil na rozšíření obchodní činnosti i mimo rámec okresu. Objednává hnojiva i pesticidy přímo od výrobců (též ze zahraničí) ve výhodných cenových relacích a prodává je zemědělským podnikům za ceny podle dohody, které jsou pro podniky výhodnější, než kdyby si je objednávaly samy.

Metodika

Agropodnik zajišťuje pro zemědělská družstva v okrese převážnou část prací v ochraně rostlin. Jejich rozsah byl vypočten stejným způsobem pro rok 1989 a 1991 (tab. I). Pro každou ošetřovanou plodinu byly vypsány všechny zásahy během roku, včetně použitého přípravku, dávky na hektar, způsobu provedení (pozemně, letecky) ať již Agropodnikem, nebo zemědělským družstvem. Protože se však skutečné ošetření provádí vždy jen na určité části výměry dané plodiny podle rozsahu napadení, bylo odhadnuto i procento ošetřených ploch.

Jestliže vynásobíme náklady na chemický prostředek pro stoprocentní ošetření jednoho hektaru procentem ošetřených ploch, získáme skutečné náklady na chemické prostředky připadající na každý hektar dané plodiny na okrese.

I. Ceny prací v Kčs na hektar

Činnost	1989	1991
Pozemní postřik (dávka do vody 399 l) včetně dovozu vody	60,50	75,40
Pozemní postřik (dávka vody do 399 l), přípravek označen jako OJ	65,35	81,30
Pozemní postřik (dávka vody do 399 l), dva přípravky rozpuštěny v DAM, jeden označen jako OJ (počítá se jen polovina nákladů, druhá zatěžuje hnojení)	41,10	51,00
Letecký postřik	77,30	95,10

Obdobně se rozpočítávaly i ceny za provedené práce. Cena za 1 ha aplikace (pozemně nebo letecky) byla vždy upravena podle procenta ošetřených ploch uvedeným přípravkem. Součtem nákladů na jednotlivé zásahy se získaly celoroční náklady podle jednotlivých plodin.

K nákladům na aplikaci je nutné uvést bližší podrobnosti. Ceny za postřik vycházejí z ceníku velkoobchodních cen VC-18/2/89, obor 061: Práce a služby výrobní povahy v zemědělství, I. díl, polní mechanizované práce. Pro rok 1991 byly uvedené ceny s ohledem na zvýšení cen nafty zvýšeny přibližně 1,3krát. K uvedeným cenám se dále připočítává dovoz vody na 1 ha (dříve v průměru 12 Kčs, nyní 16 Kčs) a u leteckého postřiku též pozemní činnost při leteckém ošetřování (dříve 18,30 Kčs, nyní 24,0 Kčs.ha⁻¹).

Náklady na práce prováděné vlastními prostředky byly kalkulovány stejně, jako by je prováděl Agropodnik.

Výsledky

Na základě uvedené metodiky byly vypočteny náklady celkem pro sedm plodin, přičemž ječmen jarní s podsevem a bez podsevu s ohledem na různé přípravky považujeme za dvě rozdílné plodiny. V roce 1989 se nejvíce zásahů provádělo u brambor - 6,35 zásahů na každý skutečný hektar porostu. U ostatních plodin četnost zásahů kolísala od 1,0 do 2,75. Nejvyšší náklady na ochranu rostlin vyžadovaly brambory konzumní, kde bylo nutné vynaložit částku 1 560 Kčs za rok, vysoké náklady vyžadovala rovněž řepka ozimá a hrách. Nejnižší náklady byly u kukuřice na siláž, kde se prováděl pouze jeden zásah na hektar. Z celkových nákladů činily náklady na chemické prostředky kolem 70 %, na aplikaci 30 %.

V roce 1991 dochází ke značnému zvýšení cen vstupů, což se projevuje i na srovnání s rokem 1989 (tab. II). Náklady na ošetření 1 ha brambor konzumních stouply na 3 406

Kčs, hrachu na 1 700 Kčs, řepky ozimé na 1 514 Kčs. Zvýšení je způsobeno převážně růstem cen chemických prostředků.

II. Náklady na ochranu rostlin v Kčs na 1 ha plodiny (1991)

Plodina	Celkem Kčs	Z toho		Rozdělení nákladů podle působení			
		chemické přípravky	práce	herbicidy	fungicidy	insekticidy	ostatní
Pšenice ozimá	961,44	779,55	181,89	391,57	451,23	18,16	100,48
Ječmen jarní bez podsevu	557,20	473,11	84,09	401,17	156,03	-	-
Ječmen jarní s podsevem	394,72	349,88	44,84	238,69	156,03	-	-
Brambory konzumní	3406,05	2691,70	714,35	808,65	2147,06	18,58	431,73
Řepka ozimá	1514,73	1301,63	213,10	797,73	-	496,21	220,79
Hrách	1700,97	1542,72	158,25	794,8	-	42,70	863,47
Kukuřice na siláž	267,24	191,84	75,4	267,24	-	-	-

Uvedené náklady jsou dále členěny podle směru působení použitých přípravků na ošetření herbicidní, fungicidní, insekticidní a ostatní (desikace). Agropodnik Mydlovary zajišťuje v podmínkách okresu České Budějovice převážně ošetření herbicidními prostředky. Rozdělení zásahů podle směru působení vynikne zvláště v procentuálním vyjádření (tab. III).

III. Rozdělení nákladů na ošetření podle směru jejich působení v %

Plodina	Celkem %	Z toho				Počet zásahů na 1 ha
		herbicidy	fungicidy	insekticidy	ostatní	
Pšenice ozimá	100	40,73	46,94	1,88	10,45	2,63
Ječmen jarní bez podsevu	100	72,00	28,00	-	-	1,10
Ječmen jarní s podsevem	100	60,47	39,53	-	-	1,10
Brambory konzumní	100	23,74	63,03	0,55	12,68	6,35
Řepka ozimá	100	52,66	-	32,76	14,58	2,50
Hrách	100	46,73	-	2,51	50,76	2,10
Kukuřice na siláž	100	100,00	-	-	-	1,00

Jestliže dochází u jednotlivých zásahů v ochraně rostlin ke značnému zvýšení cen, položí si jistě pracovníci zemědělských podniků otázku, jak postupovat dále. Omezení zásahů v ochraně rostlin by bylo jistě krátkozrakým opatřením, které by sice pomohlo ušetřit určitou částku peněz, ale na druhé straně bychom ztratili podstatně více na snížení výnosů.

Řešení vidíme ve zdůvodněném použití jednotlivých zásahů tak, jak to vyplývá z požadavků integrované ochrany rostlin, ale především ve volbě vhodných přípravků. Například při postemergentním ošetření obilovin proti plevelům (hlavně chundelce metlici a odolným dvouděložným) lze použít Supersyncuran v dávce $1,0 \text{ kg} \cdot \text{ha}^{-1}$, což při ceně $522 \text{ Kčs} \cdot \text{kg}^{-1}$ (bez skladovací přírážky) představuje i stejnou cenu na 1 ha. Naproti tomu při použití Gleanu, jehož cena činí $16\,000 \text{ Kčs}$, ale dávka na 1 ha je jen 15 g, bude náklad na chemický prostředek jen $232,50 \text{ Kčs}$, což je úspora $289,50 \text{ Kčs}$, a to při stejné účinnosti proti plevelům.

Jiný příklad lze uvést při ošetření řepky proti výdrolu a plevelům. V podstatě lze použít dva přípravky:

1. Amario, dávka $5 \text{ l} \cdot \text{ha}^{-1}$, cena $205 \text{ Kčs} \cdot \text{l}^{-1}$, celkem $1\,025 \text{ Kčs} \cdot \text{ha}^{-1}$
2. Pradone TS, dávka $4 \text{ kg} \cdot \text{ha}^{-1}$, cena $490 \text{ Kčs} \cdot \text{kg}^{-1}$, celkem $1\,960 \text{ Kčs} \cdot \text{ha}^{-1}$

Možnost úspory tak činí $935 \text{ Kčs} \cdot \text{ha}^{-1}$ při použití přípravku Pradone TS, a navíc je zde snazší manipulace, protože se jedná o přípravek kapalný.

Samozřejmě vzniká otázka, nač tedy potřebujeme dražší přípravky. I ty však mají svoje opodstatnění, ale pro běžné podmínky by bylo jejich použití luxusem. Vhodné jsou pro případy velkého zaplevelení a pro řešení specifických problémů daného pozemku. Přitom je ale třeba, aby byly k dispozici oba přípravky, protože ne vždy správně odhadneme všechny podmínky dopředu. Takovéto pohotovostní sklady mohou mít jen velké podniky.

Je jasné, že zmíněné variantní postupy si může dovolit pouze velký zemědělský podnik nebo agropodnik, který má k dispozici též odbornou agronomickou službu a značné zkušenosti s používáním a účinností jednotlivých přípravků.

Souhrn

Náklady na ochranu rostlin v roce 1991 podstatně vzrostly proti roku 1989. Bylo to způsobeno především zdražením chemických prostředků a v menší míře zdražením prací. Porovnání nákladů se provádělo pro sedm hlavních plodin a vycházelo se z platných cen prací i přípravků jak v roce 1989, tak po zvýšení cen v roce 1991.

Celkové náklady jsou členěny na pracovní a materiálové a podle směru působení přípravků (herbicidy, fungicidy, insekticidy a ostatní). Je rovněž uveden roční počet aplikací na 1 ha. Možnosti snížení nákladů vidí autoři ve variantním výběru chemických přípravků.

Doc. ing. Drahoš V a n ě ě k, CSc., ing. Alena L e v á

ZEMĚDĚLSTVÍ VE STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPĚ

Ve dnech 30. září až 2. října 1992 se konalo v Rostocku 33. výroční zasedání německé Společnosti pro hospodářský a sociální rozvoj venkova. Jeho součástí a hlavní náplní byla vědecká konference s pracovním názvem **Strukturální změny v oblasti zemědělství a výživy ve střední a východní Evropě**. Kromě předních domácích vědeckých pracovníků se konference zúčastnili i odborníci z Ruska, Estonska, Polska, Maďarska a Řecka. Význam zasedání byl zdůrazněn přítomností zástupce spolkového ministra výživy, zemědělství a lesnictví dr. H. S c h m i d t a, ministra výživy, zemědělství a lesnictví spolkové země Mecklenburg-Vorpommern pana M. B r i c k a, rektora univerzity v Rostocku prof. dr. G. M a e s s e, starosty měst Rostock dr. K. K i l i m a n n a, zástupců výboru zemí Evropského společenství z Bruselu a dalších hostů.

Kromě společných plenárních zasedání a panelové diskuse probíhalo jednání konference v pracovních skupinách a sekcích. Tato organizace umožnila přednesení více než 60 odborných referátů a koreferátů a obsáhlou diskusi k jednotlivým příspěvkům.

Zástupce spolkového ministra zemědělství dr. H. S c h m i d t ve svém projevu zdůraznil, že volba místa konání této významné konference poukazuje na nově navázanou spolupráci i ve vědecké oblasti mezi „starými“ a „novými“ spolkovými zeměmi. Upozornil na skutečnost, že vědecká rada spolkového ministra zemědělství doporučila v rámci reorganizace zemědělského výzkumu převedení výzkumných úkolů do rámce univerzit a založení nových výzkumných pracovišť v rámci spolkových zemí nebo společných výzkumných ústavů Spolkové republiky a jednotlivých spolkových zemí. V těchto nových výzkumných ústavech pracovalo již v roce 1992 kolem 220 vědeckých pracovníků. Na jejich činnost bylo v roce 1992 vyčleněno 63 mil. DEM, pro rok 1993 je počítáno s 88 mil. DEM. Zajímavá byla informace o založení Institutu pro rozvoj zemědělství v zemích střední a východní Evropy v Halle. Institut, v němž bude zaměstnáno přes 40 pracovníků (z toho 25 vědeckých), zahájí činnost začátkem roku 1993.

Na plenárním zasedání Společnosti pro hospodářský a sociální rozvoj venkova byly předneseny tři referáty. První přednesl ministr zemědělství spolkové země Mecklenburg-Vorpommern. pan M. B r i c k. Zaměřil se na *současný stav a perspektivy rozvoje zemědělství v této spolkové zemi*. V současném období je v Mecklenburg-Vorpommern přibližně 3 300 zemědělských podniků, z toho je

2 610 obnovených nebo nově založených. Jejich velikost dosahuje přibližně 400 ha. Asi 80 % zemědělské půdy obhospodařuje 738 podniků, které jsou „právníckými osobami“. Jejich průměrná velikost je 1 535 ha. Počet pracovníků v zemědělství se snížil ze 190 tisíc na 60 tisíc. Produktivita práce dosahuje asi 30 %, průměrná mzda asi 50 % skutečnosti vykazované ve „starých“ spolkových zemích. Některé dobře vybavené a organizované zemědělské podniky však dosahují výrazně vyšší produktivity práce než farmy v bývalé SRN, a to při srovnatelné kvalitě produktů. Pro zlepšení současného stavu zemědělství je počítáno s celou řadou finančních, strukturálních, výrobních a organizačních opatření.

Na *zásady privatizační politiky v zemědělství* se ve svém vystoupení zaměřil prof. dr. K. H. H a n s m e y e r z University Köln. Ve srovnání s předcházejícím obdobím považuje privatizaci v zemích bývalého východního bloku za jeden z prostředků systémové transformace. Poukazuje na nezbytnost privatizace a na podmínky jejího úspěšného průběhu, na způsoby privatizace (darování, prodej, kombinace obou způsobů) a na některé problémy jejího praktického uskutečňování. Domnívá se, že po úspěšné privatizaci budou zemědělské podniky v bývalé NDR výrazně větší než ve „starých“ spolkových zemích.

Možnostmi integrace zemědělství zemí východní Evropy do evropského a světového trhu se zabýval prof. dr. S. T a n g e r m a n n z University Göttingen. Vlastní integrace představuje dlouhodobý proces, který je a bude ovlivňován jak vývojem ve východoevropských zemích, tak i přístupem zemí Evropského společenství a dalších vyspělých států. Cenová zvýhodnění pro export zemědělských produktů do zemí Evropského společenství stanovená asociačními dohodami dosáhnou podle předběžných odhadů v roce 1992 v ČSFR 11,3, v Polsku 34,4 a v Maďarsku 31,2 mil. ECU. Reálné zvýšení deviz exportními úlevami je v uvedených zemích odhadováno na 48,5, 52,4 a 71,8 mil. ECU. Vlastní reforma zemědělství v západních zemích a nové uspořádání mezinárodního trhu se zemědělskými produkty je úkolem nastávajícího období.

V rámci **pracovní skupiny A** bylo v pěti samostatných blocích předneseno 13 referátů a 5 koreferátů zaměřených na **problematiku zemědělství v bývalé NDR**.

Ing. Ch. B ö s e a prof. dr. W. H e n r i c h s m e y e r z University Bonn upozorňují, že se ekonomická situace východoněmeckých zemědělců zatím nezlepšila. Přesto, že je možné v mnoha podnicích pozorovat určitou stabilizaci, je tento proces hodnocen jako labilní. Hodnota produkce zemědělských podniků se v bývalé NDR snížila z 20,1 mld DEM dosažených v průměru let 1986 až 1989 na 12,3 mld DEM dosažených v roce 1991/92.

R. G r a j e w s k á a H. S c h r a d e r z Braunschweig-Völkenrode *specifikují rozsah a druhy subvencí a ekonomické podpory novým spolkovým zemím z fondu Evropského společenství a podmínky jejich čerpání*. Pro období let 1991 až 1993 je pro rozvoj zemědělství, rybářství a zpracovatelského průmyslu počítáno s 2 407 mil. ECU, pro zlepšení životních podmínek na venkově s 1 225 mil. ECU

a pro technickou pomoc se 119 mil. ECU. Prof. dr. H. S c h l a g h e c k z University Bonn ve svém referátu nazvaném *Priority a perspektivy zemědělství v nových spolkových zemích* uvádí celou řadu struktuálních, právních a společenských opatření a zásahů, které mají zlepšit stávající situaci v zemědělství bývalé NDR. Jedná se zejména o finanční podporu z fondu země Evropského společenství (příspěvky na investice, podporu mladých a začínajících zemědělců, vedení účetnictví, zastupování pracovníků v podniku, vzdělávání aj.) a z prostředků spolkového ministerstva zemědělství (příspěvek na „záběhovou fázi“ podniku, na vyrovnání horších výrobních podmínek, na modernizaci podniku aj.).

Na *ekonomické aspekty získávání a využívání kapitálu v nových typech společností v zemědělství* se zaměřil prof. dr. M. K ö h n e z University Göttingen. Zakládání společností pokládá za převažující počáteční formu privatizace zemědělství ve většině východoevropských zemí.

Modelovými propočty vztahů mezi velikostí a strukturou (výrobním zaměřením) podniku na jedné straně a *ekonomickými výsledky* na druhé straně se zabýval dr. M. O d e n i n g a kol. z University Göttingen. Vliv právní formy podniku (rodinné farmy, různé druhy společností) má na ekonomické výsledky hospodaření relativně malý vliv. Významnější je druh a způsob využití hospodářských a organizačních možností, které jednotlivé právní formy podniku umožňují. U větších podniků je ve srovnání s menšími patrné zřetelné snižování pracovních nákladů a nákladů na provoz mechanizačních prostředků. Samotná velikost podniku však není zárukou větší nebo menší ekonomické efektivity hospodaření. Z výsledků propočtů však vyplynulo, že podniky zaměřené na rostlinnou produkci s výměrou nižší než 100 ha a farmy s chovem méně než 50 krav nemohou ve většině případů zajistit dostatečný příjem vlastníků.

Dr. R. D o l u s c h i t z a W. T r u n k z University Stuttgart-Hohenheim dospěli na základě propočtů a hodnocení k závěru, že pro podmínky střední Evropy je při využití moderní techniky *optimální velikost stáda krav* kolem 200 kusů. Dobrými ekonomickými výsledky se vyznačují rodinné farmy s chovem kolem 60 krav, větší rodinné farmy s chovem cca 200 krav a velké podniky s chovem cca 500 krav.

Dr. H. F u c h s a kol. ze stejné univerzity ve svém referátu uvádějí, že v podmínkách SRN je při *výkrmu prasat* v nových stájích až do velikosti stáda 1 000 kusů třeba počítat s ekonomickou ztrátou, stejně jako při počtu ustajovacích míst vyšším než 10 000 (zvyšující se náklady na vyvážení a využití kejdy).

Současný stav zemědělství v bývalé NDR analyzoval ve svém příspěvku prof. dr. F. I s e r m e y e r z Braunschweig-Völkenrode. Mimo jiné uvádí, že počet pracovníků se v přepočtu na 100 ha orné půdy snížil z 3,14 k 1.7.1990 na 1,21 ke konci roku 1991, tj. na 38,5 % výchozího stavu. Do konce roku 1992 je počítáno s dalším snížením na 0,79 pracovníka na 100 ha zemědělské půdy. Některé ukazatele podniků vzniklých z bývalých zemědělských družstev (LPG) uvádí tab. I. Je z ní zřejmé, že se ekonomická ztráta zvyšuje se zvyšujícím se počtem chovaných zvířat (s počtem VDJ) a s ním spojeným zvyšováním počtu pracovníků. Průměrné ekono-

mické výsledky rodinných farem (31 krav) byly téměř stejné jako výsledky zemědělských podniků vzniklých z bývalých LPG (508 krav). Položka na úhradu úroků a odpisů staveb a strojů (a eventuální zisk) dosáhla u první skupiny 391 DEM na krávu a 0,08 DEM na 1 l mléka, u druhé skupiny 369 a 0,08 DEM. Čtvrtina nejlepších nástupnických podniků dosáhla výrazně lepší ekonomický výsledek (1 037 a 0,20 DEM), a to při nejvyšším počtu chovaných krav (703) a nejvyšší dojivosti (5 230 kg mléka).

Dr. R. R i c h t e r z University Rostock analyzoval *příčiny komplikovanějšího a složitějšího vývoje východoněmeckého zemědělství* než se očekávalo. Z analýzy 103 zemědělských podniků ve spolkové zemi Mecklenburg-Vorpommern (92 zemědělských farem, průměrná výměra 149 ha, 11 podniků jako vedlejší zaměstnání, průměrná výměra 14 ha) mimo jiné vyplynulo, že každý podnik v průměru obdržel 21 783 DEM pro „rozběhnutí“ provozu (Starthilfe), 19 176 DEM na přizpůsobení se novým podmínkám (Anpassungshilfe) a 30 203 DEM příplatků. Úrokové zatížení dosáhlo v průměru 136 DEM na hektar.

Další zajímavé referáty přednesené v rámci této pracovní skupiny se zabývaly specifickou problematikou zemědělství bývalé NDR. Jednalo se o přednášky prof. dr. D. R o s t a z University Halle (*Restrukturalizace zemědělství se zřetelem na specifické půdní a stanovištní podmínky*), ing. Ch. B o c k a z University Kiel (*Restrukturalizace zahradnictví*) a dr. S. D a b b e r t a z Mönchenbergu (*Agroekonomické hodnocení vývoje v bývalé NDR*).

V pracovní skupině B bylo předneseno 18 referátů zaměřených převážně na vývoj tržních podmínek a problematiku marketinku v nových spolkových zemích.

I. Vybrané ukazatele zemědělských podniků v bývalé NDR (rok 1990/91)

Ukazatel	Zisk (ztráta) (DEM/ha)		
	> 0	0 až -500	pod -500
Počet honů	37	42	43
Výměra zemědělské půdy (ha)	1 659	1 736	1 466
Počet pracovníků	53	70	77
Počet VDJ	607	894	1 327
Počet pracovníků (na 100 ha)	3,6	4,6	5,8
Počet VDJ (na 100 ha)	42	63	97
Základní a oběžné prostředky (DEM/ha)	4 105	6 310	6 826
Úvěry (DEM/ha)	1 573	2 829	2 166
Náklady na poradenství (DEM/ha)	11,0	18,1	14,5

Výsledky průzkumu trhu a chování spotřebitele v nových spolkových zemích přednesl dr. A. Nienhaus z Bonnu. Na rozvoj trhu bylo od roku 1990 ze spolkových prostředků uvolněno 6 700 tis. DEM. Z této položky bylo přibližně 40 % věnováno na podporu nákupu vlastních (východoněmeckých) potravin, 30 % na poradenství a doškolování, 15 % na průzkum trhu a 15 % na zajištění kvality potravin. Z výsledků dosud provedených průzkumů trhu vyplývá mimo jiné i zvětšující se důvěra k potravinám produkovaným v bývalé NDR a větší spokojenost s kvalitou potravin.

K přibližně stejným závěrům dospěli i ing. T. Troegel a dr. M. Rothsprach z University Rostock (Motivace k nákupům potravin v období přechodu k tržním podmínkám ve spolkové zemi Mecklenburg-Vorpommern).

M. Schopp a prof. dr. H. Veindlmaier z University München uvádějí, že po sjednocení Německa je na trhu v bývalé NDR patrný zřetelný pokles spotřeby másla a zvyšující se podíl rostlinných tuků na celkové spotřebě konzumních tuků. Tato skutečnost je ovlivněna cenou, kvalitou a chutností tuků, snahou o racionální výživu a zčásti nižší produkcí mléka ve východním Německu v posledním období.

Problematiku mlékárenského průmyslu a trhu s mlékem a mléčnými produkty dostatečně zhodnotili prof. dr. F. Hülsemayer z Mlékárenského institutu v Kielu a dr. D. Goeiman ze spolkového ministerstva zemědělství v Bonnu. Technická úroveň mlékáren v bývalé NDR je ve většině případů nevyhovující, náklady na zpracování mléka jsou vyšší než v tradičních spolkových zemích. Na základě rozboru stavající neuspokojivé situace v tomto významném odvětví jsou navržena opatření k jejímu zlepšení.

Na problémy trhu s masem a jatečnými zvířaty je zaměřen referát prof. dr. E. Böckenhoffa z University Stuttgart-Hohenheim. Z uváděných výsledků a údajů vyplývá, že v bývalé NDR dosáhla produkce jatečných prasat minima ve druhé polovině roku 1991, pokles produkce jatečného skotu dosud trvá. V oblasti porážek, bourání a zpracovávání jatečných zvířat je v důsledku dezolátního stavu budov a technického vybavení nezbytná rychlá náprava a struktuální změna.

Problematikou produkce a zpracováním obilí se zabýval prof. dr. H. E. Buchholz z Braunschweig-Völkenrode. Uvádí, že přizpůsobení výroby obilovin tržním podmínkám a směrnici země Evropského společenství mělo za následek rychlou změnu ve využívání orné půdy a zvýšení výnosů. Po zrušení původních „obilních kontingentů“ je zaváděna nová organizace nákupu a skladování obilí. Stávající skladovací kapacity jsou zčásti zastaralé a neodpovídají současným požadavkům. Objem prostředků na modernizaci skladovacích prostor v bývalé NDR se odhaduje na 1 038 mil. DEM.

Problematikou hospodaření s půdou ve SRN (využití, prodej, pronájem, ceny, poptávka, nabídka, právní předpisy aj.) se zabývají příspěvky ing. K. Klareho z Braunschweig-Völkenrode, P. Holzmanna z Berlína a dr. K. Hagenborna z Braunschweig-Völkenrode. Ve starých spolkových zemích byla v roce 1991 nejvyšší cena půdy v Bavorsku (58 000 DEM za hektar), nejnižší ve Šlesvicku-Holštýnsku (16 600 DEM za hektar). Pachtovné v těchto spolkových

zemích činilo v rozmezí let 1987 až 1989 pouze 0,77 a 3,15 % ceny půdy. V nových spolkových zemích dosahuje (podle předběžných údajů) cena za 1 ha zemědělské půdy 4 000 až 5 000 DEM ve spolkové zemi Mecklenburg-Vorpommern, 7 000 až 8 000 DEM v Brandenbursku a 21 000 až 22 000 DEM v Thüringenu. Ceny půdy v bývalé NDR jsou ovlivněny vysokou nabídkou, malým zájmem o půdu ze strany měst a obcí a malým zájmem o vlastnictví půdy ze strany zemědělců. Prudšímu poklesu ceny zabraňuje zájem zemědělců z bývalé SRN o půdu. Na základě zákona ze 17.6.1990 byl vytvořen úřad pro privatizaci zemědělství (Treuhandaanstalt), který převzal od 1.7.1992 do správy následující majetek:

- 320 zpracovatelských podniků 1. stupně (cukrovary, škrobárny, mlékárny, jatky, podniky na zpracování masa, obilí, drůbeže a zeleniny) současně s dluhem ve výši 630 mil. DEM;
- 512 státních statků s výměrou kolem 400 000 ha zemědělské půdy a 1,7 mil. ha další zemědělské půdy (tj. cca 34 % celkové výměry zemědělské půdy bývalé NDR);
- 2 mil. ha lesa (cca 70 % celkové výměry);
- kolem 1 000 lesních závodů (zpracovny dřeva, pily, dílny, kotelny aj.);
- kolem 3 000 bytů pracovníků lesních závodů a statků;
- 60 000 ha rybníků s příslušným vybavením.

S privatizací uvedeného majetku jsou spojeny značné obtíže a problémy.

Na sociální otázky východoněmeckých zemědělců byly zaměřeny referáty ing. M. F i n k o v é (*Vliv hospodářské a měnové unie na zaměstnanost, životní úroveň a zásobování*) a P. M e h l a (*Uplatnění agrosociálního systému v nových spolkových zemích: problémy a perspektivy*) z Braunschweig-Völkenrode. Průměrná čistá mzda pracovníků v zemědělství se zvýšila z 1 982 DEM v roce 1990 na 2 297 DEM v roce 1992, tj. o 21,4 %. Na průměrném příjmu se v roce 1992 podílely téměř jednou třetinou sociální dávky (v roce 1990 cca 6,0 %). Čtvrtina domácností (25,3 %) hodnotí stávající vlastní ekonomickou situaci jako lepší, 45,6 % jako stejnou a 27,6 % jako horší než před sjednocením Německa. Více než polovina dotázaných zemědělských pracovníků (52,0 %) upřednostňuje jako zemědělský podnik „jednotku výrazně větší než ve starých spolkových zemích, s převážně družstevním charakterem výroby“.

Dva referáty (ing. S. W i e g l a n d, Universita Frankfurt, prof. dr. R. A l v e n s l e b e n, Universita Kiel) a jeden referát (prof. dr. H. U. H e n s c h e, Universita Paderborn) přednesené v této pracovní skupině se zabývají *možností využití Conjoint- analýzy k průzkumu trhu a celkové situace venkovského obyvatelstva v bývalé NDR.*

Pracovní skupina C se v rámci 17 přednesených referátů a konferátů věnovala převážně **problematicke řízení zemědělství v bývalé NDR a agrární politice v některých zemích střední a východní Evropy.**

O nových úkolech ministerstva zemědělství a dalších řídicích orgánů v souvislosti s poskytováním příplatků hovořil dr. D. G o e m a n z ministerstva zemědělství v Bonnu. Příplatky z fondu států Evropského společenství budou vypláceny za neobdělávání půdy, jako vyrovnání za snížení nákupních cen rostlinných produktů, jako prémie za chov jatečného skotu a chov krav bez tržní produkce mléka. Jejich celkový objem se má zvýšit ze 4,7 mld DEM v roce 1993/94 na 7,3 mld DEM od roku 1997.

O řízení zemědělství na úrovni spolkových zemí hovořil dr. H. J. S c h u l z e - E g g e r t z ministerstva zemědělství Potsdam, *na úrovni okresů* pak dr. K. W a l t e r t z Fürstenwalde. *Koreferát* k této problematice přednesla B. W a r n e m ü n d e z University Göttingen. Uvádějí postup reorganizace stávajícího systému řízení v bývalé NDR, analyzují problémy s reorganizací spojené a navrhuji možnosti jejich řešení. Součástí řídicích článků řízení je i odborné poradenství pro zemědělce.

Politiku růstu a stabilizace zemědělství ve SRN analyzují prof. dr. H. B u j a r d z University Köln a dr. S. M e y e r z University Berlín. Poukazují mimo jiné na skutečnost, že v agrárním sektoru je vliv státu mnohem výraznější než v ostatních odvětvích a neustále se zvyšuje. Tím je omezován prostor pro volné podnikání, což odporuje obecným požadavkům na politiku růstu.

Prof. dr. E. K i s c h e l z University Rostock analyzoval *problémy trhu pracovních sil v zemědělství spolkové země Mecklenburg-Vorpommern při přechodu na tržní podmínky hospodaření*, prof. dr. C. H o w i t z ze stejné univerzity se zaměřil na *problematiku vývoje venkova ve vztahu k vytváření nových podnikových a podnikatelských struktur*.

Další část referátů přednesených v této pracovní skupině se zabývala **problémy zemědělství ve střední a východní Evropě**.

O zemědělství Maďarska referoval prof. dr. I. B e n e t z univerzity v Budapešti. Přechod na tržní podmínky v tomto významném odvětví národního hospodářství Maďarska provázely značné obtíže. Mezi hlavní patří privatizace zemědělství a obchodu a ekonomické problémy zemědělců. Po zvýšení nákupních cen zemědělských produktů o 19 % v roce 1989 a o více než 28 % v roce 1990 došlo v roce 1991 k jejich poklesu přibližně o 10 %, a to při zvýšení cen vstupů asi o 30 %. Více než 50 % zemědělských podniků vykázalo v roce 1991 ekonomickou ztrátu. Ekonomická podpora zemědělství Maďarska je ve srovnání s dalšími vyspělými státy neúměrně nízká. Kritická je i ekonomická situace potravinářského průmyslu. K zakládání produktivních rodinných farem je nedostatek kapitálu, ale i schopných zemědělských podnikatelů.

O vývoji zemědělství v Estonsku zajímavě hovořil prof. dr. J. K i v i s t i k z univerzity v Tartu. Připomenul provádění pozemkových reforem od roku 1919, zestátnění veškeré půdy v roce 1940, válečné období a násilnou kolektivizaci spojenou s deportací více než 20 tis. obyvatel, většinou nejlepších sedláků a jejich rodinných příslušníků. Vzhledem k této situaci představuje privatizace zemědělství

jeden z hlavních současných problémů. Dalším tíživým problémem je složitá a nepříznivá situace agrárního sektoru.

O zemědělství Řecka a Evropy hovořil ve svém referátě prof. dr. E. P a p a - g e o r g i e n z University Thessaloniki. Stručně analyzuje současnou agrární strukturu Evropy, Maastrichtské dohody a jejich možný vliv na zemědělství sjednocené Evropy a možnosti rozšíření států Evropského společenství.

O zemědělství Polska pojednávaly referáty prof. dr. M. A d a m o v i e z e z Varšavy a dr. H. B o r n a z Bonnu. V prvním referátu je mimo jiné poukázáno na skutečnost, že politické změny v zemích střední a východní Evropy a jejich přechod na tržní podmínky hospodaření měly za následek rostoucí inflaci a ekonomickou recesi. Zvýšení cen v Polsku činilo v letech 1989, 1990 a 1991 v průměru 260, 586 a 70 %. Celkový národní produkt byl v roce 1991 o 8 až 10 % nižší než v roce 1990 a o 18 až 19 % nižší než v roce 1989. Negativní dopady se nevyhnuly ani zemědělství. Nákupní ceny zemědělských produktů se nezvyšovaly adekvátně se zvyšováním cen vstupů a dalšího zboží. Reálná úroveň nákupních cen zemědělských produktů se snížila v roce 1990 o 48 %, v roce 1991 pak o dalších 34 %. Podrobněji pojednává o dalším rozvoji rodinných farem, privatizaci státních statků, státní zemědělské politice a o vyhlídkách na přijetí Polska mezi státy Evropského společenství.

Prof. Born ve svém příspěvku zdůraznil, že se Polsku jako jedinému z bývalých socialistických států podařilo udržet soukromý zemědělský sektor a pevný vztah zemědělců k půdě. Za významné kroky na cestě k dosažení efektivního zemědělství považuje odpovědnou agrární státní politiku, pozornou a postupnou exportní politiku, zvýraznění sociálních hledisek a opatření, přizpůsobení trhu a podpory zemědělství podmínkám států Evropského společenství podporou středně velkých, podnikatelských a iniciativních zemědělských farem a respektování zásady, že peníze a úvěry jsou pro rozvoj zemědělství důležité, důležitější je však předání know-how a podnikových zkušeností.

Jak sdělil předsedající této části jednání, pozvaný host z Československa se na jednání konference nedostavil a referát k problematice československého zemědělství pořadatelé konference neobdrželi.

Prof. dr. D r ä g e r z University Berlín přednesl v další části referát s názvem *Reformní zemědělská politika při přechodu na tržní podmínky hospodaření ve východoevropských zemích*. Poukázal na zčásti shodný průběh a postup agrárních reforem v bývalých socialistických státech a na problémy s reformou spojené. Průběh a účinnost agrárních reforem jsou výrazně ovlivněny skutečností, jak se nově vzniklé instituce zapojují do agrární politiky. V začátku reforem musí být v popředí zájmu „odstátnění“ agrárního sektoru. Jedná se o odstranění administrativních zásahů státu do rozhodovacích pravomocí podniků, o snížení závislosti zemědělských podniků na státním rozpočtu a na pevném státním cenovém systému. Náležitou pozornost je třeba věnovat právním podkladům zemědělských reforem, harmonizaci dílčích reforem, finančním a úvěrovým opatřením k modernizaci produkce, podpoře privatizace v méně příznivých a okrajových zemědělských

oblastech, regulaci trhu, odbytu produktů na mezinárodních trzích, vývoji zemědělské sociální politiky a podpoře vzdělání a doškolení pracovníků v zemědělství.

Strategii agrární politiky se zřetelem na zdroje a místní podmínky Ruska, Bulharska, Polska, Maďarska a Československa ve svém příspěvku hodnotil dr. J. V. S c h r e d e r z University Kiel. Některé výchozí ukazatele uvádí tab. II. Za hlavní podmínku úspěšné agrární reformy je považována privatizace půdy. Československý zákon o navrácení půdy je posuzován jako nejvýhodnější pro původní vlastníky ze všech hodnocených států. Pozornost je věnována agrární politice, ceně pracovních sil, velikosti podniku, ekonomickým otázkám, problematice přijetí dalších států mezi členy Evropského společenství apod.

II. Základní agrární ukazatele vybraných zemí (1989)

Země	Obyvatelstvo	Zemědělská půda		Produkční potenciál ¹⁾	Příjem na obyvatele	Podíl zemědělství na	
						hrubém domácím produktu	celkovém počtu prací
	mil.	mil. ha	ha/obyv.	%	svět=1	%	%
Bulharsko	9	6,2	0,7	30	0,58	13,1	12,7
Polsko	38	19,0	0,5	25	0,45	14,0	21,5
Maďarsko	11	6,5	0,6	38	0,65	18,7	12,1
ČSFR	16	6,8	0,4	40	0,87	7,1	9,7
Rusko	148	222,0	1,5	-	0,54	-	-
Sovětský svaz	289	557,0	1,9	9	0,50	22,8	13,6
Evropská společenství	345	135,0	0,4	28 ²⁾	4,53 ³⁾	3,1	6,0
USA	249	191,0	0,8	21	5,25	2,3	2,0

¹⁾ využití produkčního potenciálu (půdy a klimatických podmínek)

²⁾ SRN

³⁾ bez Portugalska a Španělska

Jednání konference bylo zakončeno společným plenárním zasedáním všech pracovních skupin a panelovou diskusí.

Úvod k diskusi přednesl státní tajemník spolkového ministra výživy, zemědělství a lesnictví G. H a s c h k e . Zhodnotil celkovou situaci zemědělství v nových spolkových zemích z hlediska finančních možností, kompetenční vztahy mezi výborem států Evropského společenství, spolkovou vládou a vládami jednotlivých spolkových zemí, řízení zemědělství a vztahu obyvatelstva SRN k zemědělskému sektoru. Současné postavení zemědělství v bývalé NDR hodnotil optimisticky. Zemědělství bývalé NDR má podle jeho názoru jedinečnou šanci vytvořit moderní zemědělství a potravinářský průmysl a prosadit se na rozsáhlém evropském trhu.

V panelové diskusi na dotazy posluchačů odpovídali zástupci výboru členských zemí Evropského společenství z Bruselu, spolkového ministra zemědělství, ministra zemědělství spolkové země Mecklenburg-Vorpommern, předseda celostátního svazu zemědělců a další odborníci.

Jednání konference včetně navazující panelové diskuse poukázalo na hlavní problémy zemědělství v bývalé NDR a v některých středoevropských a východoevropských zemích a na možnosti jejich řešení. Průběh jednání byl pozitivně hodnocen aktivními i pasívními účastníky konference.

Ing. Jindřich Kvačilík, CSc., Výzkumný ústav pro chov skotu, Rapotín

ADEKO
A.S.

**VÝHODNÝ LEASING
STROJŮ A ZAŘÍZENÍ
NEJEN PRO ZAČÍNÁJÍCÍ
PODNIKATELE**

ADEKO a. s. Vám nabízí

- ☐ kapitálovou účast v jiných podnikatelských subjektech
- ☐ společné podnikání
- ☐ poradenskou, konzultační a zprostředkovatelskou činnost v oboru ekologie
- ☐ investorskou a investiční činnost
- ☐ řešení odbytových potíží výrobcům a obchodním organizacím formou leasingového financování

ADEKO a. s.
Slezská 7
120 56 Praha 2
tel.: 258 342 fax.: 207 229

RECENZE

LANDWIRTSCHAFTLICHE MARKTLEHRE NAUKA O AGRÁRNÍM TRHU

H. Stamer

Hamburg a Berlín. Paul Parey 1966, 243 s.

Prvá fáze poválečného období rozvoje německého zemědělství byla poznamenána jednoznačným úsilím podstatně zvýšit produkční kapacity a dospět k nasycení dlouhodobě nepokryté poptávky po potravinách. Šlo o to vyprodukovat co největší objem produkce a plně vyčerpat nejen produkční potenciál, ale maximálním využitím všech dostupných intenzifikačních faktorů dospět k rovnováze na trhu potravin. Počátkem 60. let se agrární trh dostával do situace, kdy se již začínaly projevovat vlivy parciálního převýšení nabídky nad poptávkou u určitých komodit a docházelo k tvorbě přebytků. Ukázala se nezbytnost podrobně sledovat a analyzovat faktory ovlivňující dění na agrárním trhu s cílem vědomě směřovat k tržní rovnováze.

Jako odpověď na danou situaci napsal Dr. Hans Stamer, řádný profesor pro vědní obor nauka o agrárním trhu a tehdejší ředitel Ústavu pro agrární politiku a nauku o trhu při Univerzitě Christiana Albrechta v Kielu, vysokoškolskou učebnici, která dodnes patří mezi kmenové učebnice tohoto zaměření a dodnes z ní čerpají základní poznatky studenti na vysokých školách odpovídajícího zaměření. Za situace, kdy čs. agrární produkce nenalézala už jednoznačný odbytu a výrobci se musí zajímat nejen o to zboží vyrobit, ale i efektivně prodat, je důležitost obdobné učebnice zřejmá. Přestože od vydání publikace uplynula řada let, neexistuje u nás zatím kniha tohoto zaměření a zejména této kvality. Bylo by tudíž mimořádně žádoucí seznámit s jejím obsahem co nejširší okruh čtenářů jak z řad bývalých a současných studentů, tak také všechny pracovníky vědecko-výzkumné základny, kterých se týká věcný obsah recenzované knihy, ale i širokou zainteresovanou veřejnost. Publikace zabývající se naukou o agrárním trhu je v první řadě určena všem těm, kteří řídí zemědělský provoz nebo jsou činní v zemědělském poradenství, dále studentům vysokých škol a žákům středních škol agrárního zaměření, ale také správním úředníkům, podnikatelům v oblasti agrárního obchodu a v sektoru výživy a dále všem národohospodářům zájímajícím se o problematiku trhu, jeho strukturu, vývoj a potřeby. Každý podnikatel činný v agrární oblasti, chce-li mít úspěch, musí velmi přesně vědět, co konzument požaduje, a jen takové zboží lze s efektem nabízet.

Základní koncept publikace vychází nejen z teoretických východisek moderně koncipované nauky o podnikání v zemědělství, ale tato východiska se zde opírají o empiricky zjištěné údaje, tj. byl učiněn pokus určující faktory a vývojové tendence poptávky po agrárních komoditách kvantifikovat. V naznačených souvislostech kniha vstřebává bezpočet ekonometrických zjištění, avšak v žádném případě není ekonometrickou učebnicí, ale spíše vodítkem shrnujícím základní poznatky z dané oblasti a demonstrujícím hlavní souvislosti tržního dění. Tím, že vymezuje nejdůležitější faktory agrární poptávky včetně poptávky po důležitých výrobních prostředcích vcházejících do zemědělství, je přesně tou publikací, kterou by měl mít zainteresovaný čtenář v rukou v současnosti, kdy se zcela mění východiska tržně koncipované agrární politiky a do hry vehementně a nezadržitelně vstupují tržní síly, jejichž zákonitosti se kniha snaží vyjasňovat.

Chtěl bych rovněž zdůraznit, že se autorovi podařilo shromáždit, utřídit a zanalyzovat rozsáhlý soubor zahraničních informací (zejména z anglosaské oblasti), které se vážou k dané problematice, a tak v ucelené podobě předložit čtenáři dílo, které až do vydání této knihy nebylo na německém knižním trhu vůbec zastoupeno.

Kniha je členěna do šesti kapitol. V **úvodní kapitole** se pojednává o **vzájemných souvislostech mezi potřebou potravin a nárůstem počtu obyvatelstva** a jsou posuzovány možnosti růstu poptávky po potravinách ve fázi narůstající životní úrovně obyvatelstva.

Obsahem **druhé kapitoly** je posouzení **vlivu změn důchodů a cen na poptávku po agrárních produktech**. Zabývá se důchodovými a cenovými pružnostmi, vzájemnými závislostmi mezi monetární a naturální poptávkou, vyjadřováním a odvozováním poptávkových grafů a dále obecnými principy výpočtu a stanovení pružnosti. Kapitulu uzavírají konkrétní výsledky provedených analýz pružnosti poptávky po chlebovém obilí, konzumních bramborách, cukru, olejích a tucích, mléce a mléčných produktech, vejcích a mase, po zelenině, ovoci a jižním ovoci, po kávě, pivu a vínu.

Ve **třetí kapitole** jsou shrnuty **určující faktory nabídky**, jímž se dostává podstatně menšího prostoru, než jsme u nás běžně zvyklí. Pojednává o hospodářském plánu zemědělského podnikatele a o vlivu cen na agrární nabídku.

Mimořádně užitečná a z hlediska současné situace na čs. agrárním trhu vysoce aktuální je **čtvrtá kapitola** věnovaná **problematice cenové tvorby a základním charakteristikám cenových pohybů v závislosti na faktoru času**. Jsou analyzovány dlouhodobé cenové změny z pohledu nezbytné změny výrobního zaměření, posunutých cenových relací a změn v nákladových strukturách v zemědělství, cyklické změny v nabídce a cenách v závislosti na tzv. generačním intervalu, jmenovitě jsou důkladně rozebrány tyto závislosti na trhu prasat, vajec, brojlerů a skotu a cyklické změny cen u vybraných rostlinných produktů. Seznání cenové kolísání je předvedeno na příkladu obilovin, konzumních brambor, prasat ve výkrmu a selat, vajec, jatečného skotu a mléka. Tato i předchozí subkapitola jsou uzavřeny doporučeními jak v prvním případě dospět k zeslabení těchto pohybů a ve druhém případě jak sezónní cenové kolísání stabilizovat.

Odhady nabídky a poptávky po agrárních produktech se zabývá **pátá kapitola**. Zachycuje základní metody a možnosti využití prognóz, a to v nejširším pojetí v relaci ke světové nabídce a poptávce po agrárních produktech, v relaci k odhadům provedeným komisí ES a posléze v relaci k odhadům uskutečněným ve SRN na straně poptávky po mase a vejcích, mléce a mléčných produktech a po rostlinných produktech a na straně nabídky po mléce, mléčných produktech a hovězím a vepřovém mase a drůbežím mase a rostlinných produktech.

V **poslední kapitole** se pojednává o **určujících faktorech a vývojových tendencích na úseku poptávky po výrobních prostředcích pro zemědělství**. Jmenovitě je analyzována poptávka po výrobních prostředcích zvyšujících výnosy v rámci rostlinné výroby, dále poptávka po pracovních silách a výrobních prostředcích směřujících k poklesu spotřeby práce a konečně poptávka po krmných směsích.

Celá kniha je bohatě doprovázena názornými grafy, které obvykle vyjadřují obecné závislosti bez bezprostřední vazby na konkrétní časový úsek. Ani doprovodné tabulkové přílohy s aktuálními časovými řadami nejsou v publikaci časté. Ani z toho pohledu nelze namítnout, že kniha ztratila na své aktuálnosti. Lze dokonce vyslovit závěr, že i řada kvantitativních údajů neztratila na významu, protože přelomová léta z počátku 60. let, kdy se ve SRN začalo poprvé projevovat v širším měřítku převýšení nabídky nad poptávkou, jsou současnou situací čs. zemědělství.

Ing. Josef Kraus, CSc.

LANDWIRT IM NEBENERWERB ZEMĚDĚLEC S VEDLEJŠÍ VÝDĚLEČNOU ČINNOSTÍ

L. P a h m e y e r

Hamburg a Berlín. Paul Parey 1987, 207 s.

Úvodem je třeba se zmínit o definičním vymezení pojmu Nebenerwerb, aby vůbec bylo jasné, o jakého zemědělce se jedná, resp. o jakou organizační formu zemědělského podniku. Německé oficiální statistiky při sestavování Zprávy o stavu zemědělství SRN rozčleňují zemědělské podniky v zásadě do dvou skupin: na podniky s hlavní výdělečnou činností v zemědělství (Haupterwerbsbetriebe) a na podniky s vedlejší výdělečnou činností v zemědělství (Nebenerwerbsbetriebe). Podniky s hlavní výdělečnou činností v zemědělství jsou definovány jako podniky, jejichž majitel pracuje převážně v podniku a důchod z výdělečné činnosti manželů jako majitelů pochází převážně ze zemědělského podnikání. V této skupině se rozlišuje mezi podniky s plnou výdělečnou činností v zemědělství (Vollerwerbsbetriebe) a podniky s převážující výdělečnou činností v zemědělství (Zuerwerbsbetriebe).

Podniky s plnou výdělečnou činností v zemědělství jsou definovány jako podniky, v nichž zemědělská produkce je hlavním zdrojem důchodů a manželé jako vlastníci pobírají důchod z výdělečné činnosti mimo podnik nižší než 10 % veškerých důchodů z výdělečné činnosti. Podniky s převážující výdělečnou činností v zemědělství jsou definovány jako podniky, v nichž manželé jako vlastníci pobírají důchod z činnosti mimo farmu v rozsahu 10 až 50 % veškerých důchodů z výdělečné činnosti.

Uvedená publikace se zabývá rozbořem hospodaření podniků s vedlejší výdělečnou činností v zemědělství, které jsou definovány jako podniky, v nichž pracovní účast majitele a jeho manželky nedosahuje 0,5 přepočteného pracovníka, nebo podíl důchodů manželů z výdělečné činnosti mimo zemědělský podnik činí minimálně 50 % celkového důchodu z výdělečné činnosti.

Z daného definičního vymezení tedy plyne, že publikace je určena těm zemědělcům v SRN, jejichž zemědělské aktivity nejsou rozhodující podnikatelskou činností. V tomto smyslu je tato kniha návodem, jak podnikatelsky posílit důchod těchto farem účelnějším rozvíjením zemědělské výroby. V podstatě se jedná o kategorii tzv. kovozezemělců, avšak v podmínkách přelomu dvacátého století, kdy dosažený vědeckotechnický pokrok umožňuje obhospodařovat tímto způsobem i farmu o výměře 10 i více hektarů zemědělské půdy. Jen pro informaci dodávám, že v současné době tímto způsobem hospodaří cca 40 % všech zemědělských podniků v SRN.

V každém případě se jedná o zemědělce, kteří mají dvě povolání a kterým vydatně pomáhají jejich rodinní příslušníci. Kniha je určena nejen těmto rolníkům, ale i těm, kteří se zabývají zemědělstvím výlučně.

Všechny postupy přicházející v úvahu v zemědělském podniku jsou popsány tak, aby byly všem zainteresovaným přístupné bez dlouhého předchozího studia. Odborné termíny jsou definovány dostačujícím způsobem. Kniha se zaměřuje na problematiku možných cest poklesu nákladů výroby, na otázky vylepšování existujících výrobních postupů a hlediska hospodárnosti jednotlivých odvětví výroby. V knize jsou osvětleny i určité souvislosti vyplývající ze společné agrární politiky ES, uvedeny příčiny současného nepříznivého vývoje cen na agrárních trzích a zhodnocena diskuse k různým návrhům zlepšení důchodové situace v zemědělství.

Publikace je praktickým doporučením, jak postupovat při přechodu na takovou formu podnikání, kde zemědělství je vedlejší výdělečnou činností. Je uvedeno, zda účetní evidence v těchto podnicích přináší určité přednosti a jak ji jednoduchým způsobem organizovat. Je objasněna problematika nemocenského pojištění, starobního pojištění a uvedeny postupy nepoškozující životní prostředí.

Zprostředkovává moderní, aktuální poznatky co nejjednodušším způsobem a je určena žákům, ale i učitelům na zemědělských školách, dále praktikantům, ale i nezemědělcům, kteří si chtějí učinit určitou konkrétní představu o zemědělství.

Publikaci lze doporučit k prostudování, a to nejen proto, že obsahuje bohatý faktografický materiál, zpracovaný a utříděný jednotným způsobem, ale seznamuje pozorného čtenáře se všemi základními principy tržně koncipovaného odvětví. Je velmi názorným praktickým vodítkem pro všechny začínající soukromé zemědělce i výrobce, kteří jsou zainteresováni na získání doplňkových příjmů z činnosti mimo okruh své hlavní pracovní činnosti.

Svým metodickým pojetím a pojmovým aparátem je plně kompatibilní s učebnicí *Nauka o hospodaření zemědělského podniku*, která rovněž vyšla v nakladatelství Paul Parey a byla u nás pod patronací Českého institutu agrární ekonomiky přeložena.

Ing. Josef K r a u s , CSc.

OBSAH – CONTENTS

Jeníček V.: Czechoslovak agrarian foreign trade and market protection – Československý agrární zahraniční obchod a ochrana trhu	1
Tvrdoň J.: K vývoji amerického zemědělství z hlediska zemědělského zahra- ničního obchodu – Some informations about the American agriculture deve- lopment from the points of view of agrarian foreign trade	17
Kvapilík J., Netopil J., Kundrátová Z.: Ekonomické výsledky chovu krav v roce 1991 – Profit and loss balance of cow management in 1991	31
Nedělová S., Bartoš J., Hozová M.: Výsledky průzkumu soukromě hospodařících zemědělců – Results of survey of private farmers	45
Belica M.: Agrární politika a faktory podnikatelských rizik v poľno- hospodárstve – Agrarian policy and the factors of entrepreneurial risks in agri- culture	59

INFORMACE – INFORMATION

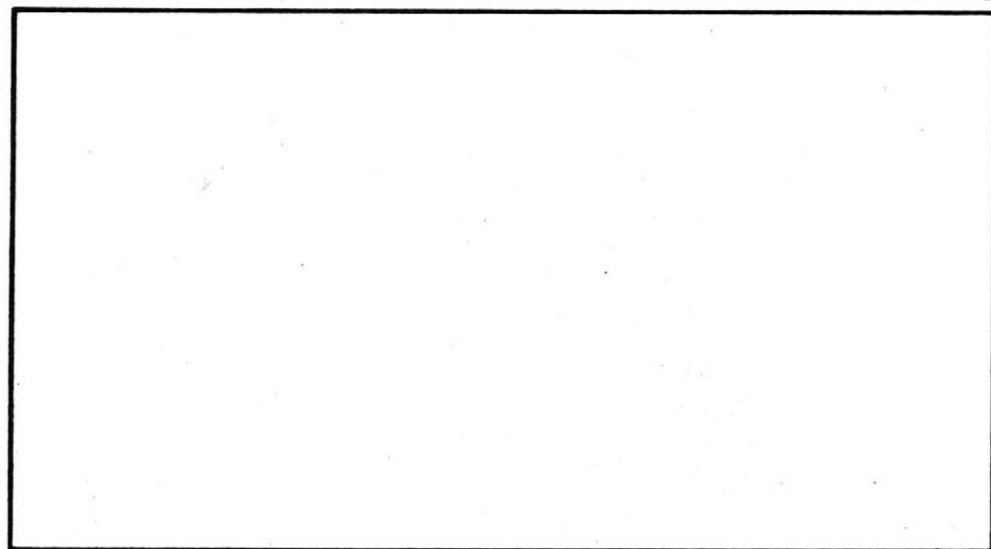
Vaněček D., Levá A.: Ochrana rostlin v nových ekonomických podmínkách – Plant protection in new economic conditions	67
--	----

ZE ZAHRANIČÍ – FROM ABROAD

Kvapilík J.: Zemědělství ve střední a východní Evropě - Agriculture in Central and Eastern Europe	71
--	----

RECENZE

Kraus J.: H. Stamer: Landwirtschaftliche Marktlehre	81
Kraus J.: L. Pahmeyer: Landwirt im Nebenerwerb	83

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA ♦ Vydává Česká akademie zemědělských věd a Slovenská akadémia pôdohospodárskych vied - Ústav zemědělských a potravinářských informací ♦ Vychází měsíčně ♦ Redaktorka mgr. Alena Rottová ♦ Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 02/25 75 41 ♦ Sazba a tisk ÚZPI Praha ♦ © Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha 1993.

Rozšiřuje PNS. Informace o předplatném podá a objednávky přijímá každá administrace PNS, doručovatel tisku a Administrace centralizovaného tisku, Kafkova 19, 160 00 Praha 6